

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

AISTRIDA RINKEVIČIŪTĖ
(EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

**PRELIMINARAUS NUTARIMO PROCEDŪRA KAIP „TEISINIŲ PRIEMONIŲ
SISTEMOS DALIS“: AR PAREIGA KREIPTIS PRELIMINARAUS NUTARIMO
UŽTIKRINA VEIKSMINGĄ TEISMINĘ GYNYBĄ?**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
dokt. Eglė Kybartienė

Konsultantas –
doc. dr. Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. EUROPOS BENDRIJOS PRIGIMTIS.....	8
1.1. Dvi teorijos	8
1.2. ETT argumentai dėl Europos Bendrijos teisės <i>sui generis</i> prigimties	10
1.3. Teisinės apsaugos efektyvumo įvertinimas: du standartai	12
1.4. Europos Bendrijos standartas.....	14
1.4.1. Veiksmingos teisinės gynybos principas	14
1.4.2. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija.....	17
1.5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos	20
standartas	20
II. TEISINIŲ GYNYBOS PRIEMONIŲ SISTEMA EUROPOS BENDRIJOJE	28
2.1. Preliminarus nutarimas ir jo paskirtis	28
2.2. Galimybė kreiptis į Teisingumo Teismą kitais nei preliminarus nutarimo procedūra būdais.....	29
2.3. EB Sutarties 230(4) straipsnis – tiesioginis ieškinys	30
2.3.1. „Plaumann‘o testas“ tiesioginei sąsajai nustatyti	30
2.3.2. Unión de Pequeños ir Jégo Quéré.....	32
III. PRELIMINARAUS NUTARIMO PROCEDŪRA.....	35
3.1 Netiesioginio kreipimosi į Teisingumo Teismą kliūtys	35
3.1.1. Nacionalinių teismų kompetencijos stoka	37
3.1.2. Preliminarus nutarimas – netiesioginis ieškinys Teisingumo Teismui.....	38
3.2. Teisė ir pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo.....	39
3.2.1. Kuris nacionalinis teismas yra įpareigotas kreiptis į ETT vadovaujantis EB Sutarties 234(3)	41
straipsniu?.....	41
3.2.2. Kreipimosi dėl preliminarus nutarimo išimtys	44
IV. PRELIMINARAUS NUTARIMO PROCEDŪROS ANALIZĖ ASMENS TEISIŲ GYNYBOS	50
ASPEKTU.....	50
4.1. Pagrindinės nacionalinių teismų nesikreipimo dėl preliminarus nutarimo į Teisingumo Teismą	50
priežastys	50
4.2. Nacionalinių teismų kompetencijos stoka paskelbti EB teisės aktus negaliojančiais	52
4.3. Išimtys iš pareigos kreiptis: <i>acte clair</i> ir <i>acté éclairé doktrinos</i>	53
4.4. Teisės skųsti teismų sprendimą aukštesnės instancijos teismui apribojimo pasekmės.....	54
4.5. Europos Bendrijos standartas <i>versus</i> Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartas?.....	56
IŠVADOS	59
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	64

ĮVADAS

2004 - ujų metų gegužės 1-ąją dieną Lietuvos Respublika tapo visateise Europos Sąjungos nare. Įsiliedama į Europos šalių šeimą, valstybė pasiryžo siekti glaudžios tarpusavio narių integracijos bei įgijo valstybės narės statusą su svarbiomis iš to išplaukiančiomis teisėmis bei įsipareigojimais.

Europos Bendrijos (toliau – EB, Bendrija) institucijų, kurių įsteigimu siekiama įgyvendinti pagrindinius EB Steigimo sutartyje įtvirtintus tikslus, sistemoje Europos Teisingumo Teismui (toliau – ETT, Teismas) suteiktas Bendrijos teisės saugotojo vaidmuo. Jam patikėtą funkciją Teismas atlieka aiškindamas ir taikydamas EB teisę: EB Sutarties 220 straipsnis įpareigoja Teisingumo Teismą ir Pirmosios Instancijos Teismą užtikrinti, kad aiškinant ir taikant šią Sutartį būtų laikomasi teisės. Minėto straipsnio formuluotė leidžia teigti, jog neabejotinai didžiausią reikšmę turi ETT atliekama EB Sutarties ir jos pagrindu priimtų antrinių teisės aktų įgyvendinimo priežiūra.

Vis dėlto Europos Bendrijos teisę didele dalimi įgyvendina ne Bendrijos institucijos, o valstybių narių vykdomosios valdžios institucijos (taip vadinamasis „netiesioginis EB teisės įgyvendinimas“). Dėl šios priežasties paprastai ne vien Teisingumo Teismas, bet ir valstybių narių viešojo administravimo institucijas kontroliuojantys nacionaliniai teismai laikytini Bendrijos teismais, užtikrinančiais EB teisės įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu. Vadovaujantis teismų nepriklausomumo principu, šie, aiškindami ir taikydami EB teisės normas, veikia savarankiškai ir savo atsakomybe. Tačiau Europos Bendrijoje sukūrus decentralizuotą teisminę sistemą, visada išlieka pavojus, jog atskirose valstybėse narėse nebus užtikrintas vienodas EB teisės normų aiškinimas ir tai lems skirtingą Bendrijos teisės taikymą. Siekiant išvengti tokio pavojaus, EB Sutarties 234 straipsniu buvo įtvirtintas specialus nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo mechanizmas – nacionalinių teismų kreipimasis dėl preliminarus nutarimo į ETT dėl EB teisės išaiškinimo ir teisėtumo.

Teisė kreiptis į teismą (kitai - teisė į teisinę gynybą) yra esminė individo subjektinių teisių apsaugos sąlyga. Tas pats pasakytina ir apie asmenims suteikiamas teises Bendrijos teisės sistemoje. EB teisė yra iš esmės orientuota į privatų fizinį ar juridinį asmenį, kuris raginamas Bendrijos teise remtis nacionaliniuose teismuose ir taip užtikrinti jos įgyvendinimą. Pažymėtina, kad šiuo metu tiesioginio kreipimosi į Europos Teisingumo Teismą ribos, vadovaujantis EB Sutarties 230(4) straipsniu, yra griežtai apibrėžtos. Todėl netiesioginis kreipimasis į ETT, pasinaudojant preliminarus nutarimo procedūra, valstybių narių nacionaliniuose teismuose tapo bene labiausiai paplitusiu ir dažniausiai naudojamu teisinės gynybos keliu asmenims, siekiantiems apginti savo teises ir teisėtus interesus, kuriuos laiduoja Europos Bendrijos teisė. Teisingumo Teismas savo

praktikoje yra ne kartą pažymėjęs, kad preliminarus nutarimo procedūra laikytina alternatyva tiesioginio ieškinio padavimo procedūrai pagal EB Sutarties 230 straipsnio 4 dalį ir tuo būdu akcentavęs EB Sutartimi įtvirtintos teisinių priemonių sistemos išbaigtumą bei universalumą.

Skirtingai nuo tiesioginių ieškinių, numatytų EB Sutartyje, preliminarus nutarimo procedūra išreiškia tai, jog dar iki tol, kol nacionalinis teismas priims galutinį sprendimą, kreipimasis dėl preliminarus nutarimo leis Teisingumo Teismui išreikšti savo nuomonę dėl nacionalinio teismo nagrinėjamoje byloje taikytinų EB teisės aktų aiškinimo ir galiojimo. Iš kitos pusės, taip bus pasiektas tam tikras EB teisės taikymo ir aiškinimo nacionaliniuose teismuose vienodumas. Tačiau ši procedūra nesuteikia Teismui tokių galių, kurios leistų jį laikyti aukštesnės instancijos teismu. EB Sutarties 234 straipsnyje įtvirtinta procedūra nustato valstybių narių teismų ir Teisingumo Teismo tarpusavio dialogą ir aiškiai atriboja teismų kompetenciją, išreiškiant ją ypatingu koordinacijos ir kooperacijos santykiu. Tokiu būdu valstybių narių teismai išlieka juose nagrinėjamų bylų „šeimininkais“, vieninteliais įgaliotais priimti sprendimus tose bylose.

Temos aktualumas ir problematika. Magistrinio darbo temos aktualumą šioje srityje pirmiausia byloja Lietuvos, kaip valstybės, neseniai tapusios Europos Sąjungos nare, statusas ir atsakomybė už Europos Bendrijos teisės laikymąsi ir jos tinkamą taikymą. Pagrindinė preliminarus nutarimo procedūros problema, autorės nuomone, yra ta, kad ji nėra tiesiogiai prieinama individams, o skirta valstybių narių nacionaliniams teismams. Pastariesiems suteikta teisė kiekvienu konkrečiu atveju savarankiškai spręsti, kreiptis ar ne į Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą nagrinėjant bylą, taip pat kaip suformuluoti tuos klausimus, kurie bus pateikti ETT. Kitaip tariant, EB Sutarties 234 straipsnio formuluotė aiškiai neįvardina asmenų teisės į teisminę gynybą, kas faktiškai reiškia, jog individai neturi lemiamo balso sprendžiant, ar kiekvienu konkrečiu atveju nacionalinis teismas pateiks Teisingumo Teismui prašymą dėl preliminarus nutarimo. Antra, nors EB Sutarties 234 straipsnio 3 dalis įpareigoja į Teismą kreiptis tuos nacionalinius teismus, kurių sprendimas negali būti apskūstas apeliacine tvarka, tačiau susirūpinimą kelia Teisingumo Teismo jurisprudencijoje išsakyta pozicija, jog ir ši EB Sutartyje įtvirtinta pareiga nacionaliniams teismams nėra absoliuti. Akivaizdu, jog tokių išimčių ir jų taikymo sąlygų egzistavimas sukuria galimybes valstybių narių nacionaliniams teismams neteislingai jas interpretuoti ar netgi sąmoningai jomis piktnaudžiauti. Tai gali privesti prie asmens subjektinių teisių, o tuo pačiu ir teisingumo paneigimo, kadangi tai reiškia, jog asmenims užkertamas kelias kreiptis į tokį teismą, kuris tėra vienintelis, kompetentingas patenkinti jų skundą.

Trečiaja problema autorė įvardina valstybių narių nacionalinių teismų kompetencijos stoką tais atvejais, kai tenka spręsti ginčus, pagrįstus Europos Bendrijos teise. Šie teismai neturi įgaliojimų paskelbti EB teisės aktų neteisėtais, turint omenyje tiek EB antrinės teisės aktus, tiek ir Bendrijos institucijų priimtus individualius sprendimus. Iš kitos pusės, nacionaliniai teismai negali nevykdyti

savo pareigos taikyti EB teisę, tiesiog palikdami ginčytinas teisės normas nuošaly. Tokia situacija taip pat skatina išanalizuoti, kokius teisinius padarinius tai gali lemti fizinių ir juridinių asmenų teisiniam statusui.

Tyrimo objektas ir mokslinis temos naujumas. Tenka konstatuoti, kad mokslinėje literatūroje lietuvių kalba Teisingumo Teismo preliminarus nutarimo procedūra, palyginti su kitomis Europos Bendrijos teisinės sistemos sritimis, yra mažai nagrinėta. Dera paminėti E. Rinkevičiūtės mokslinę publikaciją tema „Europos Sąjungos teisės vienodo interpretavimo valstybių narių teismų praktikoje garantijos“¹. Šiame straipsnyje autorė pabrėžia nacionalinių teismų preliminarus nutarimo teikimo Teisingumo Teismui praktiką kaip esminį EB teisės pripažinimo ir taikymo valstybėse narėse, jos formavimosi į savarankišką tarptautinės teisės sistemą, pagrindą, taip pat analizuoja paskutinės instancijos teismų pareigą kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo ir galimas šios pareigos išimtis, kurios kiekvienu atveju turi būti vertinamos atsižvelgiant į Bendrijos teisės specifiškumą, konkrečius jos aiškinimo sunkumus, taip pat į valstybių narių teisminės praktikos skirtumus.

Pažymėtina, jog mūsų šalies nacionalinių teismų veikla EB teisės taikymo srityje prasidėjo prieš daugiau nei dvejus metus, ir deja, negalime tikėtis gausios teisminių nagrinėjimų patirties, juo labiau tuo pagrindu nusistovėjusios teismų praktikos². Todėl ypač sveikintinas autorių kolektyvo – R. Norkaus, D. Prapiestytės ir R. Valančiaus bandymas pateikti koncentruotą teisminio proceso Teisingumo Teisme apžvalgą jau senokai pasirodžiusiame leidinyje „Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas“. Leidinio autoriai bene pirmieji atkreipė dėmesį į tokio pobūdžio literatūros poreikį Lietuvos teisininkams, savo kasdienėje veikloje nuolat susiduriantiems su Europos Bendrijos teise. Šioje knygoje, pasak pačių autorių, buvo siekiama išanalizuoti preliminarus nutarimo procesą nacionalinių teismų ir Bendrijos teismų bendradarbiavimo idėjos aspektu, todėl didžiausias dėmesys buvo sutelktas į šį bendradarbiavimą lemiančias priežastis, t. y. į valstybių narių pareigą padėti įgyvendinti Bendrijos uždavinius taikant EB teisės normas. Tačiau šioje knygoje preliminarus nutarimo procesas nebuvo gvildinamas, žvelgiant į jį iš dalyvaujančio byloje teismo proceso dalyvio pozicijų, t. y. su tikslu atskleisti, kiek EB Sutartimi įtvirtinta preliminarus nutarimo procedūra apskritai veiksminga fiziniams ir juridiniams asmenims, siekiantiems apginti savo teises ir teisėtus interesus Bendrijos teisės pagalba. Tai galima įvardinti pagrindine priežastimi, paskatinusia autorę pasirinkti analizuoti šią temą ir

¹ Rinkevičiūtė E. Europos Sąjungos teisės vienodo interpretavimo valstybių narių teismų praktikoje garantijos // Jurisprudencija, 2005, T. 72(64). P. 81 – 89.

² Pirmoji Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵ - 1292 / 2005 kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą dėl 1992 m. spalio 19 d. Tarybos Direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo 27 straipsnio 1 dalies f punkto išaiškinimo, atsižvelgiant į šios Direktyvos teksto skirtingomis kalbomis skirtumus, <<http://www.lvat.lt/default.aspx?item=ipran&id=5878>> (2006.12.18).

Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnyje įtvirtintą preliminaraus nutarimo procedūrą pasirinkti magistrinio darbo tyrimo objektu.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šiuo darbu siekiama išanalizuoti, ar Europos Bendrijos teisės sistema užtikrina asmenims veiksmingą teisminę gynybą preliminaraus nutarimo procedūros prasme, ypatingą dėmesį teikiant valstybių narių nacionalinių teismų pareigos kreiptis dėl preliminaraus nutarimo sampratai, kaip ją savo praktikoje yra suformulavęs Teisingumo Teismas. Siekiant šio tikslo, **iškeliami tokie darbo uždaviniai:**

- Išnagrinėti ir tarpusavyje palyginti Europos Bendrijos teisėje bei Europos Žmogaus Teisių Konvencijoje įtvirtintas žmogaus teisių apsaugos sistemas, atskleisti jų tarpusavio sąsajas ir galimus sankirtos taškus;
- Išanalizuoti preliminaraus nutarimo procedūrą Europos Bendrijos teisinių gynybos priemonių sistemos kontekste ir šių priemonių panašumų bei skirtumų pagalba atskleisti esminius preliminaraus nutarimo procedūros bruožus;
- Ištirti Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotą nacionalinio teismo arba tribunolo sąvoką, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau skundžiami;
- Išnagrinėti EB Sutarties 234 straipsnio nuostatas ir kritiškai įvertinti Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje pateiktas nacionalinių teismų pareigos kreiptis dėl preliminaraus nutarimo išimtis, jų taikymo sąlygas ir pateikti galimas neigiamas jų egzistavimo pasekmes privataus asmens teisiniam statusui;
- Ištirti valstybių narių nacionalinių teismų kompetencijos ribas, sprendžiant ginčus, pagrįstus EB teise.

Tyrimo metodai. Vienas pagrindinių darbe naudojamų mokslinio tyrimo metodų yra sisteminė analizė. Šio metodo pagalba nagrinėjami preliminaraus nutarimo procedūrai būdingi bruožai ir ypatybės, analizuojant juos sąryšyje su visa EB teisėje įtvirtinta teisinių gynybos priemonių sistema, neatribojant tyrimo objekto nuo sąveikos su kitomis EB teisės normomis. Loginiu ir lingvistiniu metodais nagrinėjamos EB Sutarties ir antrinių EB teisės aktų nuostatos, susijusios su Teismo ir valstybių narių nacionalinių teismų bendradarbiavimu bei teisės į teisminę gynybą principo realizavimu. Lyginimo būdu jos gretinamos su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintomis teisėmis. Dokumentų analizės bei istorinis lyginamasis metodai buvo naudojami renkant ir tiriant pirminius duomenis. Pagrindiniais informacijos šaltiniais pasirinkti Europos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo teisinės praktikos aktai, įvairių autorių mokslinės publikacijos ir mokslinė literatūra EB teisės tema, taip pat Europos Bendrijos oficialiuose leidiniuose pateikiama juridinė Teisingumo Teismo veiklos statistika. Apibendrinimo metodu naudojamosi darbo pabaigoje, apibendrinant ir susisteminant gautus teisinių dokumentų analizės bei empirinio tyrimo duomenis.

Siekdama atsakyti į klausimą, ar netiesioginis kreipimasis į Teisingumo Teismą preliminaraus nutarimo pagalba užtikrina asmenims efektyvią teisinę apsaugą, **autorė darbe naudoja dvi sąvokas** - du standartus: „Europos Bendrijos standartas“, kuriuo įvardinami Teisingumo Teismo praktikoje suformuluoti principai ir teiginiai, liečiantys valstybių narių piliečių teisę kreiptis į Teismą. Antrąjį autorė vadina „Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartu“, t. y. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose įtvirtintas teises bei Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose išdėstytus samprotavimus.

Tyrimo šaltiniai. Preliminaraus nutarimo procedūrai išanalizuoti pasitelkiami šie pagrindiniai EB teisės tyrimo šaltiniai: Europos Ekonominės Bendrijos Steigimo Sutartis (1957 m. priimta Romoje), po Maastrichto Sutarties įgijusi Europos Bendrijos Sutarties pavadinimą, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais (paskutinį kartą keista 2003-ųjų metų Stojimo Sutartimi); Europos Sąjungos Sutarties (1992 m. priimtos Maastrichte) ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai (2004 m. priimta Nicoje, dar neįsigaliojusi) nuostatos, liečiančios Europos Teisingumo Teismo kompetenciją ir vieningą Bendrijos teisinių priemonių sistemą. Reikšmingiausias tarptautinės teisės šaltinis šiame darbe - Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950 m. priimta Romoje), kurios 6 ir 13 straipsnių analizei skiriamas didžiausias dėmesys. Preliminaraus nutarimo procedūros efektyvumą fiziniams ir juridiniams asmenims autorė vertina sugretindama du šaltinius: EB Teisingumo Teismo jurisprudenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo precedentinę teisę; taip pat remiasi įvairių EB teisės tyrėjų mokslinėje literatūroje išdėstytais samprotavimais.

I. EUROPOS BENDRIJOS PRIGIMTIS

1.1. Dvi teorijos

Prieš pradėdant nagrinėti pagrindinį temos klausimą, ar Europos Bendrijos (toliau – EB) Sutartimi įtvirtinta preliminaraus nutarimo procedūra suteikia asmenims efektyvią jų teisių apsaugą, pirmiausia dera išanalizuoti, ar apskritai EB Sutartis turi tikslą saugoti pagrindines žmogaus teises ir įpareigoja Europos Bendriją užtikrinti, kad toks siekis būtų įgyvendintas. Šis klausimas savo esme siejasi su klasikine tapusia diskusija dėl EB prigimties. Visgi autorė nesistengia gilintis į nuodugnesnius šios diskusijos tyrimus, o Bendrijos prigimties sampratą iškelia kaip išeities tašką pagrindiniam šio skyriaus klausimui atsakyti: ar Europos Bendrija atsakinga už individo teisių gynybą, ar, priešingai, ši pareiga išimtinai priklauso valstybėms narėms? Toks argumentavimo būdas pasirinktas dėl to, kad Europos Bendrija nuo įkūrimo pradžios nuėjo ilgą evoliucijos kelią, plėtodamasi į konstitucinę būtį, to pasėkoje kito ir Bendrijoje asmens teisėms teikiama reikšmė, kol galiausiai jų gynimas tapo vienu iš svarbiausių prioritetų Europos Bendrijos darbotvarkėje³.

Paprastai individai laikomi valstybės nacionalinės teisės subjektais. Europos Bendrijos negalime vadinti valstybe, kadangi jos ištakos slypi tarptautinėje viešojoje teisėje, kurioje veikia suverenios valstybės, o ne jų piliečiai. Tačiau nepaisant kilmės, nuo pat pradžių buvo aišku, kad sukurtosios Bendrijos yra kitokios nei daugelis tradicinių tarptautinių organizacijų. Integracijos pradžia buvo trys Steigiamosios Sutartys, kurių pagrindu įsteigtos trys Bendrijos: Europos Anglių ir Plieno Bendrija, Europos Atominės Energijos Bendrija ir Europos Ekonominė Bendrija. Šios tarptautinės sutartys sukūrė savarankišką teisės sistemą ir pripažino sukurtoms Bendrijų institucijoms atskirą teisinį subjektiškumą bei svarbius įgaliojimus priimti visuotinai privalomas taisykles. Teisė prižiūrėti Europos Bendrijų institucijų leidžiamus aktus, taip pat aiškinti visą Bendrijos teisinę tvarką buvo pavesta Europos Bendrijų Teisingumo Teismui⁴. Tokiu būdu buvo sukurta atskira teisės sistema, su iš jos išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis tiek Europos Bendrijų institucijoms, tiek valstybėms narėms, tiek ir jų piliečiams. Europos Ekonominę Bendriją įsteigiančios Sutarties⁵ (toliau – EB Sutarties) preambulės nuostata, teigianti, jog valstybės narės pačios „pasiryžo sukurti glaudesnės Europos tautų sąjungos pamatus“, galėtų būti laikoma ryškiu ženklu, kad Europos Bendrijų įkūrimu buvo siekiama ne vien susitariančiųjų valstybių tarpusavio santykių palaikymo⁶.

Europos Bendrijos nuėjo ilgą evoliucijos kelią nuo jų įkūrimo ir šiuo metu neabejotinai Europos Sąjunga yra tai, ką galime pavadinti konsensusu tarp Europos Bendrijos „projekto“ liudininkų ir šių

³ Szyszczak E. Making Europe more relevant to its citizens: Effective judicial process // 21 E.L.Rev. 1996. P. 364.

⁴ Mancini F. The making of a constitution for Europe // 26 C.M.L.Rev. 1989. P. 595.

⁵ Consolidated version of the Treaty establishing the European Community // OJ. C 325, 24 December 2002. P. 33.

⁶ Mancini G.F. and Keeling D.T. Democracy and the European Court of Justice // 57:2 M.L.R. 1994. P.186.

dienu Sąjungos įgyto pavidalo. Nors ir grindžiama Sutartimis, Bendrijos teisė smarkiai nutolo nuo savo tarptautinių šaknų, nuo pat pradžių turėdama tikslą integracijai tarp valstybių narių skatinti. Tačiau mokslinėje literatūroje apstu EB teisės tyrinėtojų išsakytų skirtingų argumentų šiuo klausimu, todėl santykinai galime išskirti dvi teorijas, savaip aiškinančias ypatingą Europos Bendrijos prigimtį. Tuo pačiu žymiai skiriasi ir asmenims suteikiamo prigimtinio teisingumo reikšmė, kurio svarba įvairuoja priklausomai nuo to, kuria teorija vadovaujama.

Pirmąją teoriją vadinsime *suvereniteto teorija*, kuri teigia, kad Europos Bendrijų teisė turi teisinę galią, pagrįstą tarptautine teise ir valstybių narių nacionalinėmis teisės sistemomis⁷. Kitais žodžiais tariant, valstybės narės išlieka sudarytų tarptautinių sutarčių „šeimininkėmis“ ir Europos Bendrijos savo esme prilyginamos tarptautinėms organizacijoms. Kadangi individų teisės kyla iš nacionalinių teisės sistemų, tai jų užtikrinimas ir gynyba yra valstybių narių nacionalinių teismų reikalas⁸. Antroji, *konstitucinė teorija*, teigia, kad Europos Bendrijų teisinė tvarka vystėsi iš tarptautinės viešosios teisės į konstitucinę būtį, to pasėkoje jos subjektais tapo ne vien tik valstybės, bet ir jų piliečiai, kurių teisės tiesiogiai kyla iš Europos Bendrijos teisinės tvarkos⁹. Žvelgiant iš šios perspektyvos, teisė kreiptis į teismą, arba teisės į teisingumą užtikrinimas jau yra ne vien valstybių narių pareiga, bet visos Bendrijos mastu egzistuojanti ypatingos reikšmės užduotis.

Galime tvirtai teigti, kad Europos Teisingumo Teismas ryžtingai laikosi konstitucinės teorijos. Jau savo ankstyvojoje praktikoje Teismas siekė „konstitucionalizuoti“ EB Sutartis, teigdamas, kad Europos Bendrijų teisė yra taisyklių sistema, įgalinanti vadinti šią teisę nauja teisine tvarka, atskira ir skirtinga nuo tarptautinės teisės¹⁰, ir kad tai yra daugiau nei vien valstybių narių tarpusavio susitarimas, numatantis abipusius įsipareigojimus. Vėliau ETT aiškiai ir nedviprasmiškai rėmėsi Europos Sutartimis kaip „konstituciniu Bendrijos statutu“¹¹. Pasak MacCormick'o, žymiausi ETT sprendimai bylose *Van Gend en Loos*, *Costa v. ENEL* ir *Simmenthal*¹² neabejotinai leidžia suprasti, kad Steigiamosios Sutartys veiksmingai įtvirtina specifinės prigimties konstitucinę struktūrą¹³. Šie sprendimai, kuriuose Teisingumo Teismas išplėtojo reikšmingus padarinius visai Europos Bendrijos egzistencijai turėjusias tiesioginio veikimo ir EB teisės viršenybės doktrinas, turėjo didžiulę įtaką tolimesniam Bendrijos vystymuisi, taip pat įtvirtino valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims teises, kuriomis jie gali tiesiogiai remtis nacionaliniuose teismuose.

⁷ Hartley T.C. *Constitutional Problems of the European Union*. – Portland: Hart Publishing, 1999. P. 179.

⁸ *Ibid.* P. 135.

⁹ Weiler J.H.H. *The Constitution of Europe: “Do the new clothes have an emperor?” and other essays on European integration*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P.295.

¹⁰ Byla 26/62 N.V. *Algemene Transport – en Expedite Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse administratie der belastingen* [1963] ECR I.

¹¹ ETT nuomonė 1/91[1991] ECR I-6084, 21 para; taip pat ETT byla 294/83 *Les Verts* [1986] ECR 1339, 23 para.

¹² ETT bylos: 26/62 *Van Gend en Loos* [1963] ECR I; 6/64 *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585; 106/77 *Simmenthal* [1978] ECR 629.

¹³ MacCormic N. *Questioning Sovereignty*. – New York: Oxford University Press, 1999. P. 97-98.

1.2. ETT argumentai dėl Europos Bendrijos teisės *sui generis* prigimties

Į klausimą, ar Teisingumo Teismas turi pakankamus teisinius pagrindus suteikti asmenims galimybę dalyvauti tarptautinės teisės arenoje, kuri tradiciškai priklauso valstybėms, vienareikšmio atsakymo nerasime. Suvereniteto teorijos šalininkai ne kartą kaltino Teismą už pernelyg didelį aktyvumą ir piktinosi dėl „teisėjų savivalės“¹⁴ plečiant Europos Bendrijų kompetenciją, todėl pravartu išsamiau panagrinėti ETT išsakytus teiginius *Van Gend en Loos* byloje¹⁵. Čia Teisingumo Teismas pirmą kartą išsakė savo nuostatą, kad Europos Bendrija sukūrė naują teisinę tvarką tarptautinėje teisėje, kurios ypatybė ta, kad „valstybės apribojo savo suverenitetą tam tikroje apibrėžtoje sferoje ir šios teisinės tvarkos subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai. Nepriklausomai nuo valstybių narių nacionalinių įstatymų, Bendrijos teisė asmenims ne tik priskyrė pareigas, bet ir pripažino pagrindines teises, kurios tapo neatskiriama jų teisinio statuso dalimi. Šios teisės iškyla ne tik tuomet, kada yra aiškiai įvardintos Sutartyje, bet ir kaip pagrindas Sutartimi įtvirtintų pareigų, kurias Sutartis priskiria tiek valstybėms narėms, tiek ir Bendrijos institucijoms“¹⁶. Pažymėtina, kad argumentacija dėl Europos Bendrijos *sui generis* prigimties buvo pakartota kitoje garsioje ETT byloje - *Costa v. ENEL*¹⁷. Siekdamas paremti EB teisės viršenybės principą, Teisingumo Teismas savo išvadas grindė tokiais argumentais:

1. Europos Bendrijos Sutarties tikslas yra sukurti bendrąją rinką, kuri yra tiesioginis asmenų interesas;
2. EB Sutarties preambulė kalba ne tik apie susitariančiąsias šalis, bet ir apie jų tautas;
3. Sutartis įsteigia institucijas ir joms suteikia suverenias galias, kurių panaudojimas paveikia ne tik valstybes nares, bet ir jų piliečius;
4. Valstybių narių piliečiai dalyvauja Europos Bendrijos veikloje - Europos Parlamente bei Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetuose;
5. Preliminaraus nutarimo procedūra būtų betikslė, jei asmenys negalėtų pasinaudoti Europos Bendrijos teise savo nacionaliniuose teismuose¹⁸.

Vis dėlto, žvelgiant teisininko akimis, šie Teisingumo Teismo išdėstyti argumentai nėra tokie įtikinami, kokių norėtūsi, turint galvoje esminį nuokrypį nuo tradicinio supratimo, kad tarptautinės viešosios teisės galiojimas yra valstybių nacionalinės konstitucinės teisės dalykas¹⁹. Pirmieji keturi Teismo argumentai kartu iš principo teigia, kad Europos Bendrija sukurta kaip *Piliečių bendrija* ir

¹⁴ Rasmussen H. On law and policy in the European Court of Justice. - Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986. P. 12.

¹⁵ Bylos: 26/62 Van Gend en Loos [1963] ECR 1.

¹⁶ Ibid, 12 para.

¹⁷ 6/64 Costa v. ENEL [1964] ECR 585.

¹⁸ Ibid, 12 para.

¹⁹ Douglass-Scott S. Constitutional Law of the European Union. – England: Personal Education Limited, 2002. P. 283.

yra ne vien *Sutartis* tarp suverenių valstybių. Autorės nuomone, lengviau suprasti šių argumentų vartojimą ir Teisingumo Teismo poziciją jo teisminėje praktikoje naudojamo interpretacijos metodo šviesoje. ETT remiasi „Sutarčių dvasia, bendra schema ir nuostatų formuluote“, kas rodo, jog Teismas naudoja teleologinį Sutarčių aiškinimo metodą²⁰. Reikia pastebėti, kad šio interpretacijos metodo pagalba konstitucionalizuodamas *Sutartis*, Teisingumo Teismas yra ne kartą išprovokavęs valstybių narių nepritarimą savo pozicijai, tačiau Generalinis Advokatas Mancini's puikiai pateisino tokį Teismo požiūrį, sugretindamas EB *Sutarties* preambulės nuostatą su genetiniu Bendrijos kodu²¹.

Profesorius Hartley'is kritiškai vertina penktąjį Teisingumo Teismo argumentą. Pasak tyrėjo, Europos Bendrijos teisė galėtų turėti tiesioginį poveikį, pasiremiant kai kurių šalių nacionaline teise (monistinė doktrina), kas yra įprasta tarptautinėje viešojoje teisėje, nepaisant to, kad tokios nuostatos suverenių valstybės požiūriu nebūtų labai pageidaujamos. Be to, jis teigia, jog preliminarus nutarimo procedūra tikriausia nebūtų beprasmiška, net jei Teismas ir nebūtų išvystęs tiesioginio veikimo doktrinos, kadangi vis tiek išliktų poreikis nacionaliniams teismams kreiptis į ETT su prašymu priimti preliminarų nutarimą dėl Bendrijos teisės nuostatų išaiškinimo ar galiojimo, siekiant nacionalinę teisę taikyti darnoje su EB teise²².

Kiti Europos Bendrijos teisės tyrėjai, priešingai, pateikia stiprius argumentus, išreiškiančius pritarimą tokiai Teisingumo Teismo byloje *Van Gend en Loos* priimtai pozicijai. Šalininkai remiasi ETT samprotavimų paprastumu. Pasak Teismo, kiekvienos teisinės tvarkos tikslas ir kartu paskirtis - veiksmingai funkcionuoti, ir ši nuostata remiasi tiesioginio veikimo principu kaip normalia, įprasta bet kurios teisinės normos egzistavimo sąlyga. Vadinasi, tiesioginis veikimas yra preziumuojamas ir kelti susirūpinimą turėtų jo nebuvimas²³. Kaip bebūtų, ETT pozicijos šalininkų argumentai neatrodo pakankamai įtikinantys, kaip ir teiginiai tų, kurie – kaip prof. Hartley'is - teigia, kad teisės norma nėra beprasmiškai sukurta, nors ji ir nebūtų tiesiogiai taikoma, jeigu ji turi poveikį tarp valstybių narių²⁴.

Apžvelgusi skirtingas EB teisės tyrėjų nuomones, autorė savo ruožtu pateikia tris papildomus argumentus, palaikančius Teisingumo Teismo samprotavimus dėl EB teisės *sui generis* prigimties ir Bendrijos išsivystymo į konstitucinę būtį. Pirmiausia, akivaizdu yra tai, kad valstybės narės vėliau priėmė tokią ETT išvadą, iš esmės pritardamos teiginiui, kad EB teisė yra nauja teisinė tvarka ir kad Bendrija reiškia ne tik valstybių, bet ir jų piliečių sąjungą. Nepaisant to, kad keletose valstybių narių būta politinio ir teisinio pobūdžio pasipriešinimų, vėliau ir šiose šalyse tokia ETT pozicija buvo

²⁰ Douglass-Scott S. Constitutional Law of the European Union. - England: Personal Education Limited, 2002. P. 284.

²¹ Mancini G.F. ir Keeling D.T. Democracy and the European Court of Justice // 57:2 M.L.R. 1994. P. 186.

²² Hartley T. C. Constitutional Problems of the European Union. – Portland: Hart Publishing, 1999. P. 26-28.

²³ Pescatore P. The Doctrine of “direct effect”: an Infant Disease of Community Law // 8 E.L.Rev., 1983. P. 155 ir 177.

²⁴ Hartley T. C. (1999). P. 26.

santykiškai tyliai priimta²⁵, be to, valstybės narės netgi neinicijavo EB Sutarties pakeitimų, kurie nuslopintų ar užgniaužtų tokį Teisingumo Teismo aktyvumą, nepaisant to, kad jos turėjo visas galimybes tai padaryti vēlesnėmis Sutartimis²⁶.

Antrąjį argumentą autorė grindžia idėja, kad tarptautinė viešoji teisė ne visuomet buvo apribota vien tik valstybių santykiais. Tarptautinės teisės ištakos liečia Romos laikų *Jus Gentium* teisę, kurią romėnai taikė santykiams su svetimšaliais reguliuoti²⁷. Vadinasi, *Jus Gentium* teisinės tvarkos subjektais buvo laikomi fiziniai asmenys. Dėl šios priežasties nuostata, teigianti, jog individai yra Europos Bendrijos teisės subjektai, nebeatrodo dirbtinai sukurta. Pastebėtina, jog Antikos laikais tokia idėja, kad teisė būtų reguliuojami santykiai tarp valstybių, apskritai neegzistavo²⁸.

Trečiasis argumentas, kurio Teisingumo Teismas neišplėtojo *Van Gend en Los* byloje, bet kurią dažnai taikė vēlesnėse bylose, teigia, jog EB teisė yra pagrįsta teisinės valstybės, arba teisės viešpatavimo idėja, vadinasi, Bendrija turi gerbti ir ginti individams suteikiamas pagrindines teises, tarp kurių yra ir teisė kreiptis į teismą²⁹. Šis teiginys yra pagrįstas įstatymo viršenybės samprata plačiąja prasme, kuri apima idėją, kad „asmenų teisės turi gauti juridinę apsaugą“³⁰. Tokiu būdu įstatymo viršenybė ir konstitucionalizmas, kurį galime suprasti kaip griežtą ribotos valstybinės valdžios principo laikymąsi, be abejonės yra sinonimai, todėl tipiškas pagrindinių žmogaus teisių katalogas turi apimti ir teisę kreiptis į teismą³¹.

Autorė pripažįsta, kad visi aukščiau išvardinti argumentai dėl Europos Bendrijos teisinės prigimties taip pat gali būti ginčijami, kadangi iki šiol vieningos nuomonės šiuo klausimu tarp Europos Bendrijos prigimties aiškintojų nėra. Vis dėlto autorė mano, jog teiginiai, kurie buvo išsakyti *konstitucinei teorijai* palaikyti – tiek suformuluoti Europos Teisingumo Teismo, tiek išsakyti EB teisės analitikų, - yra pakankami tam, kad galima būtų pateisinti preliminarus nutarimo procedūros analizės pagrindū šiame darbe pasirinkus konstitucinę teoriją.

1.3. Teisinės apsaugos efektyvumo įvertinimas: du standartai

Siekiant įvertinti, ar teisinių priemonių sistema, įtvirtinta Europos Bendrijos Sutartyje, ir preliminarus nutarimo procedūra atskirai, suteikia asmenims veiksmingą jų teisių apsaugą, pirmiausia būtina turėti bent apytikrą kriterijų preliminarus nutarimo esminiams bruožams nustatyti. Šiuo tikslu autorė pasirinko du parametrus, kuriuos vadins Europos Bendrijos standartu ir

²⁵ Douglass-Scott S. Constitutional Law of the European Union. - England: Personal Education Limited, 2002. P. 263.

²⁶ Hartley T. C. Constitutional Problems of the European Union. – Portland: Hart Publishing, 1999. P. 57.

²⁷ Ruddy F.S. International Law in the Enlightenment. – New York: Oceana Publications Inc., 1975. P. 3.

²⁸ Miller D. The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1987. P. 447.

²⁹ Byla 294/83 Parti Ecologiste “Les Verts” v. Parliament [1986] ECR 1339.

³⁰ Miller D. (1987). P.459.

³¹ Ibid. P. 103.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK, Konvencija) standartu.

Kalbėdama apie Europos Bendrijos standartą, autorė turi omenyje bendruosius Europos Bendrijos teisės principus, išplėtotus Teisingumo Teismo praktikoje. Šie principai, galima sakyti, apribojo valstybių narių proceso teisės autonomiją, kadangi nacionaliniai teismai, sprendami klausimą dėl skundų, susijusių su EB teise, priimtino yra įpareigoti į juos atsižvelgti. Europos Bendrijos teisinę sistemą galime vadinti decentralizuota dėl to, kad didele dalimi EB teisę įgyvendina ir taiko valstybių narių nacionalinės valdžios institucijos, tokiu būdu EB teisę sukuria pareigas valstybėms narėms, nepriklausomai nuo to, ar nacionaliniu lygmeniu yra įgyvendinama tiesiogiai taikoma EB teisė („tiesioginis taikymas“), ar valstybės nacionalinės institucijos taiko nacionalinę teisę, kuria įgyvendinami antriniai EB teisės aktai (vadinamasis „netiesioginis taikymas“)³². Reikia pažymėti, kad Europos Bendrijos teisė neharmonizavo valstybių narių nacionalinės proceso teisės taisyklių, ko pasėkoje EB teisinė sistema tapo nuo jų priklausoma. Tačiau valstybių narių nacionaliniai teisėjai dėl to negali manyti, kad nacionalines proceso teisės normas jie gali taikyti savo nuožiūra, bet turi atsižvelgti į tai, ar toks taikymas neužkerta kelio veiksmingam ir tinkamam Bendrijos teisės taikymui. Vadinasi, nacionalinę procedūrinę valstybių narių autonomiją galime laikyti bendrąja taisykle Europos Bendrijos teisėje, nors ji yra žymiai apribota ETT jurisprudencijoje išplėtotų principų³³. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad valstybių narių pareiga - nustatyti priemones, kurios užkirstų kelią EB teisės pažeidimams, o vadovaujantis EB Sutarties 10 straipsniu, valstybių nacionaliniai teismai yra įpareigoti užtikrinti EB teisės įgyvendinimą, aiškindami ir taikydami nacionalinę teisę sutinkamai su Bendrijos teise, net jei tai reikštų naujos teisinės gynimo priemonės, kuri iš tikrųjų neegzistuoja, sukūrimą³⁴.

Aukščiau išdėstytus teiginius geriausiai atspindi Teisingumo Teismo praktika. Savo veiklos pradžioje Teismas atrodė nenoriš įsiterpti į valstybių narių nacionalinę procesinę autonomiją ir laikėsi nesikišimo pozicijos. Tačiau vėliau, t. y. 1970-siais metais, *Rewe*³⁵ ir *Comet*³⁶ bylose Teismas suformulavo du minimalius reikalavimus – veiksmingumo ir lygiavertiškumo principus, kuriais buvo apibrėžtos nacionalinės proceso teisės autonomijos ribos. Lygiavertiškumo, arba nediskriminacijos principas iš esmės reiškia, kad skundai, pagrįsti Europos Bendrijos teise, neturi būti laikomi mažiau patraukliais nacionalinėje teisės sistemoje už skundus, paduotus remiantis šalies nacionaline teise. Veiksmingumo, arba efektyvumo principas iš pradžių reiškė tik reikalavimą, kad valstybėse narėse būtų įgyvendinamas EB teise pagrįstų ieškinių įsiteisėjimas, arba

³² Biondi A. and Lonbay J. Remedies for breach of EC law. – England: John Wiley & Sons Ltd., 1997. P. 25.

³³ Jacobs F. G. Access to justice as a fundamental right in European law. – Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999. P. 209.

³⁴ Byla 213/89 Factortame I [1990] ECR I-2433, 20-23 paros.

³⁵ Byla 33/76 Rewe [1976] ECR 1989, 5 para.

³⁶ Byla 45/76 Comet [1976] ECR 2043, 12-16 paros.

jų vykdymas nebūtų faktiškai neįmanomas. Tačiau vėliau Teisingumo Teismas išplėtė šio principo reikšmę, papildydamas jį reikalavimu, kad Europos Bendrijos teise pagrįsto ieškinio įgyvendinimas nebūtų „pernelyg sunkus“³⁷.

Prieš pradėdant išsamią Europos Bendrijos teisės bei Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartų analizę, dera pažymėti, jog veiksmingumo principas nesudaro prielaidos teigti, kad negali būti nustatyta apskritai jokių apribojimų ar išimčių Europos Bendrijos teisės taikymui, o reiškia tai, kad turi būti užtikrinamas tinkamas EB teisės taikymas ir prieinamos teisingos bei adekvačios teisinės asmens subjektyvių teisių gynimo priemonės³⁸.

1.4. Europos Bendrijos standartas

1.4.1. Veiksmingos teisinės gynbos principas

Veiksmingos teisinės gynbos (apsaugos) principas gali būti vadinamas bendrojo veiksmingumo principo tąsa, arba jo papildymu. *Johnston v. RUC*³⁹ byloje Teisingumo Teismas nustatė, kad efektyvi teisinė gynba yra vienas iš pagrindinių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų. Šioje byloje Jungtinė Karalystė (toliau – JK, Anglija) norėjo remtis išimtimi, kurią leido Europos Tarybos Lygių galimybių direktyva 76/207⁴⁰ (toliau – Direktyva), kad pateisintų darbo sutarties nutraukimą su policijos pajėgų rezerve tarnaujančia moterimi. Anglija savo poziciją grindė tuo, kad moterys, tarnaujančios rezerve, negali nešiotis ginklų, ryšium su pavojingomis policininkų darbo sąlygomis ir siekiu apsaugoti moterų gyvybę ir sveikatą. Ponia Johnston negalėjo apskusti šio sprendimo, nes jai buvo pateikta pažyma, kad toks sprendimas buvo priimtas siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą ir apsaugoti viešąją tvarką. Tokiais atvejais, pagal Anglijos nacionalinę teisę asmuo negali kreiptis į teismą ir ginčyti administracinio sprendimo teisėtumą⁴¹. Ponia Johnston rėmėsi EB Direktyvos 6 straipsniu, įtvirtinusi teisę kreiptis į teismą dėl Lygių galimybių direktyvos aiškinimo, ir byla buvo perduota Teisingumo Teismui preliminariam nutarimui priimti.

Sprenddamas šią bylą, Teismas vienareikšmiškai nusprendė, kad veiksmingos teisminės kontrolės principui, įtvirtintam Lygių galimybių direktyvos 6 straipsnyje, prieštarauja tai, kad neginčijamo įrodymo galia, apeinant bet kokią teisminę kontrolę, būtų suteikta nacionalinės valdžios

³⁷ Craig P. and de Burca G. EU law: text, cases and materials. – New York: Oxford University Press, 2003. P. 242.

³⁸ Jacobs F. G. Access to justice as a fundamental right in European law. - Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999. P. 27.

³⁹ ETT byla 222/84 Johnston [1986] ECR 1651.

⁴⁰ Europos Tarybos 76/207/EEC Direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu // OJ 45, 19 February 1975. P. 19-20.

⁴¹ Byla 222/84 Johnston [1986] ECR 1651, 3 para.

dokumentui, liudijančiam, kad galima nukrypti nuo vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo visuomenės saugumo sumetimais. ETT sutiko su ponija Johnston, kad tokia Anglijos nacionalinės teisės procesinė nuostata atėmė pareiškėjai galimybę apginti savo teises, įtvirtintas Direktyvoje. Pagal Direktyvos 6 straipsnį, kiekvienas, manantis, kad jo teisės buvo pažeistos dėl diskriminacijos dėl lyties, turi teisę pateikti reikalavimus teismine tvarka valstybei narei, kuri neužtikrino visapusiško šios nuostatos įgyvendinimo nacionalinėje teisėje. Teismas teigė: „reikalavimas užtikrinti teisminę Bendrijos nuostatų įgyvendinimo kontrolę atspindi bendrąjį teisės principą, kuris įkūnijo konstitucines valstybių narių tradicijas, įtvirtinančias teisę į teismą ir efektyvią teisinę gynybą. Šis principas taip pat yra įtvirtintas Europos žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose“⁴². Teisingumo Teismas nustatė, jog Direktyvos 6 straipsnis, aiškinamas bendrojo veiksmingos teisinės gynybos principo šviesoje, sąlygojo tai, kad „kiekvienas asmuo turi teisę įgyti veiksmingą teisinę gynybą kompetentingame jo ieškinį nagrinėti teisme“⁴³.

Išvada, kuri seka iš tokių Teisingumo Teismo samprotavimų ir bylos aplinkybių, autorės nuomone, yra tokia, kad turi egzistuoti ne tik teisė kreiptis į teismą, bet ir ši teisminė gynybos priemonė turi būti efektyvi, t. y. jokiu būdu negali būti trukdoma privačiam asmeniui ginti Europos Bendrijos teise pagrįstą savo subjektinę teisę valstybių narių nacionaliniuose teismuose.

Byloje *Heylens*⁴⁴, kuri buvo susijusi su laisvu darbuotojų judėjimu, Teisingumo Teismas pabrėžė fundamentalų teisės į veiksmingą teisminę gynybą principo charakterį. Bylos fabula buvo panaši į aukščiau nagrinėtosios *Johnston* bylos aplinkybes, kadangi šiuo atveju taip pat nebuvo jokios galimybės peržiūrėti priimto administracinio teisės akto teisėtumo teismine tvarka. Teismas teigė, kad „teisminės prigimties priemonių egzistavimas prieš bet kuri nacionalinės valdžios sprendimą, atmetanti individo teisę kreiptis į teismą, yra esminė sąlyga norint užtikrinti asmeniui veiksmingą jo teisių apsaugą“⁴⁵. Be to, Teisingumo Teismas išsakė nuostatą, jog efektyvi teisminės valdžios kontrolė reikalauja, kad kiekvienu konkrečiu atveju asmenims būtų suteikta visiška laisvė patiems nuspręsti, ar yra racijos kreiptis su ieškiniu į teismą, kadangi jie vieninteliai geriausiai žino bylos faktines aplinkybes⁴⁶.

Vėlesnėse bylose toliau nuosekliai ryškėjo Teisingumo Teismo *Johnston* byloje suformuluoto veiksmingos teisinės gynybos principo užmojis. *Coote*⁴⁷ byloje Teismas pažymėjo, kad šis principas gali būti nevysiškai įgyvendintas, jeigu valstybėje narėje yra užkertamas kelias EB teisės garantuojamų teisių realizavimui. Šioje byloje taip pat buvo nagrinėjama Europos Tarybos Lygių

⁴² Ibid (byla 222/84 Johnston), 18 para.

⁴³ Ibid, 19 para.

⁴⁴ Byla 222/86 Heylens [1987] ECR 4097.

⁴⁵ Ibid, 14 para.

⁴⁶ Ibid, 15 para.

⁴⁷ Byla C-185/97 Coote [1998] ECR I-5199.

galimybių direktyva 76/207⁴⁸. Ponia Coote buvo atleista iš darbo, todėl ji padavė skundą prieš savo darbdavį dėl diskriminacijos dėl lyties, kadangi jos nuomone, atleidimo priežastis buvo jos nėštumas. Poniai Coote nesisekė rasti naujos darbo vietos, nes darbdavys atsisakė įdarbinimo biurai pateikti informaciją apie jos ankstesnio darbo rezultatus, todėl ji pateikė dar vieną skundą dėl darbdavio veiksmų, jos nuomone, apsunkinančių jai naujo darbo paieškas. Jungtinės Karalystės Nacionalinis darbo santykių tribunolas kreipėsi į Teisingumo Teismą, prašydamas išaiškinti, ar į vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą įgyvendinančios Direktyvos 76/207 taikymo apimti patenka tokie atvejai, kai darbuotojas patiria diskriminaciją jau pasibaigus darbo santykiams.

Europos Teisingumo Teismas teigė, kad Lygių galimybių direktyvos 6 straipsnyje įtvirtintas efektyvios teisminės kontrolės principas, kuris yra valstybių narių konstitucinių tradicijų pagrindas ir kurį įtvirtina EŽTK 6 straipsnis, būtų visiškai paneigtas, jeigu juo laiduojama apsauga neapreptų tų priemonių, kurių gali imtis darbdavys, reaguodamas į prieš jį pateiktą skundą dėl diskriminacijos⁴⁹. Teismo nuomone, „būgštavimas dėl tokių darbdavio priemonių, kurias apskusti teismine tvarka asmenims nesuteikta jokių galimybių, galėtų patyrusius diskriminaciją darbuotojus atgrasinti nuo siekio pareikšti ieškinį teismine tvarka, kas reikštų, jog iškiltų reali grėsmė Direktyvos siekiamam vienodo požiūrio įgyvendinimo principui“⁵⁰. Vadinasi, Teisingumo Teismo išvada galėjo būti visai kitokia, jei ETT būtų konstatavęs, jog Anglijos nacionalinėje teisėje egzistuoja tam tikros teisinės priemonės, kuriomis pasinaudoję, asmenys galėtų apginti savo teisetas pretenzijas pasibaigus darbo santykiams.

Įdomu tai, kad Teisingumo Teismas labai išsiplėtė kalbėdamas apie tai, jog Direktyva 76/207 ne tik įpareigojo valstybes nares imtis priemonių, skirtų darbuotojams apsaugoti, kad darbdavys negalėtų jų atleisti iš darbo dėl įmonėje pareikšto nepasitenkinimo ar dėl inicijuotos tam tikros teisminės procedūros, kuria siekiama priversti darbdavį laikytis vienodo požiūrio principo⁵¹. Teismas priėjo išvadą, kad atsižvelgiant į pagrindinį Direktyvos tikslą ir fundamentalią teisės į teisinę apsaugą prigimtį, Europos Bendrijos teisės akto kūrėjo ketinimas negali būti aiškinamas, kaip siekiantis laiduoti individo teisių gynybą tik atleidimo iš darbo atvejais. Tokiu būdu Direktyvos 6 straipsnis, interpretuojamas veiksmingos teisinės gynybos principo šviesoje, buvo sukurtas apimti ir atsakomąsias priemones, kurių gali būti imamas pasibaigus darbo santykiams, nepaisant aiškiai kitokios Direktyvos 7 straipsnio formuluotės⁵². Tokia Teisingumo Teismo pozicija rodo, jog ETT yra pasiryžęs imtis netgi taip toli nuvesti galinčių priemonių, norėdamas ištaisyti privatiems asmenims nepalankiai susiklosčiusią padėtį.

⁴⁸ Europos Tarybos 76/207/EEC Direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu // OL L 45, 19 February 1975. P. 19-20.

⁴⁹ ETT byla C-185/97 Coote [1998] ECR I-5199. 21 para.

⁵⁰ Ibid, 15, 24 paros.

⁵¹ Europos Tarybos 76/207/EEC Direktyvos 7 straipsnis.

⁵² ETT byla C-185/97 Coote. 26-27 paros.

Vis dėlto autorė pastebi, kad tam tikrais atvejais Teismas laikėsi daug konservatyvesnės nuomonės. Pavyzdžiui, *Upjohn*⁵³ byloje buvo ginčijamas Jungtinės Karalystės Nacionalinės vaistų komisijos sprendimas panaikinti firmai Upjohn Ltd leidimą platinti vaistus. ETT, nagrinėdamas Europos Tarybos Direktyvos dėl įstatymų, įstatymų lydimųjų aktų ir administracinių nuostatų, susijusių su patentuotais vaistų gaminiais, derinimo 65/65/EEC⁵⁴ nuostatas, savo nutarimo motyvuojamoje dalyje pareiškė, kad sprendimus panaikinti išduotus leidimus vaistinių preparatų vidaus rinkoje platinimui priima kompetentingos valstybės narės nacionalinės įstaigos, atsižvelgdamos į kompleksą medicinos – farmakologijos srities specialistų atliktų tyrimų, vertinimų ir jų pagrindu padarytų išvadų. Nei Direktyvos nuostatos, nei Bendrijos teisė apskritai neįpareigoja valstybių narių teisės aktuose nustatyti šių įstaigų priimtų sprendimų peržiūrėjimą teismine tvarka, kai kalbama apie tokių faktų peržiūrėjimą, kuriems reikalingos specifinės srities žinios. Todėl tokių sprendimų peržiūrėjimo teismine tvarka nebuvimas nelaikomas užkertančiu kelią arba žymiai apsunkinančiu galimybe asmenims realizuoti Direktyvos garantuojamas teises, kadangi jos gali būti ginamos visais kitais būdais⁵⁵.

1.4.2. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija

Prieš pradėdant nagrinėti pirmąjį teisinį dokumentą, įtvirtinusi Europos Bendrijos mastu gerbiamų pagrindinių teisių katalogą, dera trumpai paminėti šios tarptautinės sutarties priėmimo aplinkybes, aptarti teisinį statusą ir jos santykį su Europos Žmogaus Teisių Konvencija.

1999-siais metais politinį sprendimą dėl Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) rengimo priėmė ES Viršūnių Taryba. Tai įvyko po daugelio metų diskusijų dėl to, ar Europos Sąjunga (toliau – ES, Sąjunga) turėtų prisijungti prie Europos Žmogaus Teisių Konvencijos, ar geriau būtų turėti savo dokumentą su Sąjungoje gerbiamų ir užtikrinamų žmogaus teisių sąrašu. Viršūnių Taryba suformulavo Chartijos principinį tikslą - sukurti pagrindinių teisių katalogą, kuris būtų suprantamas ir pasiekiamas visiems ES piliečiams. ES Chartija buvo priimta 2000 - jų m. spalio 2 dieną, o gruodžio 7 dieną Nicos Viršūnių susitikime ją iškilmingai paskelbė ir pasirašė Europos Tarybos, Europos Parlamento ir Europos Komisijos vadovai bei politiškai patvirtino valstybės narės⁵⁶. Nors Chartija buvo ruošama taip, lyg ji turėtų teisinę galią⁵⁷, šio dokumento teisinis statusas buvo išspręstas 2004 m. tarpvyriausybiniame konferencijoje, kurioje

⁵³ ETT byla 120/97 *Upjohn* [1999] ECR I-223.

⁵⁴ Europos Tarybos Direktyva dėl įstatymų, įstatymų lydimųjų aktų ir administracinių nuostatų, susijusių su patentuotais vaistų gaminiais, derinimo 65/65/EEC // OJ 22-369, 9 February 1965.

⁵⁵ ETT byla 120/97 *Upjohn* [1999] ECR I-223, 33-37 paros.

⁵⁶ The Charter of Fundamental Rights of the European Union // OJ C 364/8, 18 December 2000.

⁵⁷ Commission in the legal nature of the Charter: COM (2000)644.

Konventas dėl Europos ateities integravo Chartiją į Konstitucinę Sutartį Europai⁵⁸ ir ji tapo sudedamoji šios Sutarties dalis. Įsigaliojus Konstitucinei Sutarčiai, ES Chartija taps teisiškai privalomu dokumentu, tačiau kol kas tai yra tik deklaratyvus pobūdžio dokumentas. Šiame darbe autorė nesileidžia į gilesnius Chartijos teisinio statuso tyrimus⁵⁹, o apsiriboja šios tarptautinės sutarties principinių nuostatų, liečiančių žmogaus teisių apsaugos užtikrinimą, analize.

Apskritai kalbant, nors ir numatydama tam tikras naujoves, Chartija tik dar kartą patvirtina teises, kurios pirmiausia kyla iš valstybių narių konstitucinių tradicijų ir bendrų tarptautinių įsipareigojimų, Europos Sąjungos ir Europos Bendrijų sutarčių, taip pat Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ir kitų šaltinių, išvardintų ES Chartijos preambulėje. Todėl galime teigti, kad savo turiniu Chartija nėra naujas dokumentas, o kūrybingas teisių, įtvirtintų įvairiuose tarptautiniuose susitarimuose ir nacionalinėse šalių konstitucijose, rinkinys, kuriuo gana seniai savo jurisprudencijoje remiasi Teisingumo Teismas.

Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę ir teisingą bylos nagrinėjimą yra įtvirtinta ES Chartijos VI Skyriaus 47 straipsnyje. Konstitucijos II-107 straipsnis, kuris identiškas Chartijos 47 straipsniui, sako:

“Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę ir teisingą bylos nagrinėjimą

Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, kurias garantuoja Sąjungos teisė, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę teisme pagal šio straipsnio reikalavimus.

Kiekvienas turi teisę, kad jo byla per priimtina laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas turi turėti galimybę būti konsultuojamas, ginamas ir atstovaujamas.

Teisinė pagalba, būtina užtikrinti veiksmingą teisingumą, turi būti suteikta tiems, kurie jai neturi pakankamai išteklių“.

Reikia pastebėti, kad pirmosios dvi pastraipos yra pagrįstos Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 13 ir 6 straipsniais. Vis dėlto, Konstitucijos II-107 straipsnio apimtis yra platesnė nei aukščiau minėtieji EŽTK straipsniai dviem atžvilgiais. Pirmiausia, minėtasis Konstitucijos straipsnis laiduoja asmenims teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę teisme, kaip priešpriešą nacionalinei „valstybės institucijai“ pagal Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 13 straipsnį. Antra, šios gynybos apimtis neapsiriboja tik „civilinėmis“ teisėmis, kaip įtvirtinta EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje, bet yra taikoma „visoms teisėms, kurias garantuoja Sąjunga“⁶⁰.

⁵⁸ Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Valstybės Žinios, 2006-11-02, Nr.117-4452.

⁵⁹ Konstitucijos Europai teisinio statuso problematiką išsamiai analizuoja prof. dr. Katuoka S. str.: Sutarties dėl Konstitucijos Europai ypatybės // Jurisprudencija, 2005, T. 72(64). P. 5-10.

⁶⁰ Declaration concerning the Explanations relating to the Charter of Fundamental rights // CIG 87/1/04 ADD 2 REV 2. P. 59-60.

Paaikškinimai, lydintys Konstitucijos II-107 straipsnį⁶¹, skelbia, kad bendrojo veiksmingos teisinės gynybos priemonių teisme principo inkorporavimu į Konstitucinę Sutartį neketinama pakeisti teisinių priemonių sistemos, nustatytos Europos Bendrijos Sutartyje ir ypač tų sąlygų, kurios nustatytos individų tiesioginių ieškinių Teisingumo Teisme priimtinumui. Kaip bebūtų, Pirmosios Instancijos Teismas (toliau – PIT) pirmą kartą byloje *max. mobil Telekommunikation Service*⁶² pasirėmė Chartijos 41 ir 47 straipsniais, kaip patvirtinančiais bendruosius Europos Bendrijos teisės principus, kurie kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, o *Jégo-Quééré* byloje pasirėmė Chartijos 47 straipsniu, ketindamas įrodyti, kad teisinės gynybos priemonės, numatytos asmenims tiek EB Sutarties 234 straipsnyje, tiek 235 ir 288(2) straipsniuose, jau negali būti laikomos garantuojančiomis teisę į veiksmingą teisinę gynybą, suteikiant galimybę užginčyti Europos Bendrijoje visuotinai taikomų nuostatų, kurios tiesiogiai paveikia jų teisinę padėtį, teisėtumą EŽTK 13 ir 6 straipsnių šviesoje⁶³.

Iš esmės, Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija nesukuria asmenims jokių naujų teisių, o tik dar kartą patvirtina pagrindines teises, kurios Bendrijoje jau yra pripažįstamos ir gerbiamos. Kaip bebūtų, Chartijos vertė slypi tame, kad joje grįžtama prie visų teisių, tiek pilietinių - politinių, tiek socialinių ir kultūrinių teisių vienodos svarbos ir nedalumo koncepcijos, kuri buvo skelbiama Jungtinių Tautų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje⁶⁴. Manytina, jog išdėstytos ES Chartijoje, teisės taps labiau žinomos ir prieinamos Sąjungos piliečiams⁶⁵, todėl visoms valstybėms narėms ratifikavus Konstituciją Europai, Teisingumo Teismui bus daug lengviau remtis Chartija ir taikyti joje įtvirtintas teises. Reikia pastebėti, kad iki šiol savo jurisprudencijoje Teismas dar nėra nei karto pasirėmęs ES Chartijos nuostatomis, nors Pirmosios Instancijos Teismas bei keletas Generalinių Advokatų jau yra ją paminėję⁶⁶.

Apibendrinant aukščiau išdėstytus teiginius, darytina išvada, jog Europos Sąjungos Chartijos 47 straipsnis neįveda jokių naujovių į Teisingumo Teismo praktikoje išplėtotą Europos Bendrijos standartą, tuo pačiu ir į veiksmingos teisinės gynybos principo sampratą.

Vis dėlto autorė nori atkreipti dėmesį į Europos Konvento pateiktą išsamią klausimų analizę, kuriuos turėjo apsvarstyti Darbo grupė „Chartijos integravimas/prisijungimas prie Europos

⁶¹ Ibid (Declaration concerning the Explanations relating to the Charter of Fundamental rights). P. 59.

⁶² PIT byla T-54/99 *max. mobil Telekommunikation Service* [2000] ECR II-313.

⁶³ PIT byla T-177/01 *Jégo-Quééré* [2002] ECR II-2365. 47 para.

⁶⁴ Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948.

⁶⁵ <http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/text1_en.htm> (2006-12-18).

⁶⁶ Curtin D. *The EU Human Rights Charter and the Union legal order: the „banns“ before the marriage?* /red. D. O’Keefe ir kt. *Judicial review in European Union law: essays in honor of Lord Slynn of Hadley.* – The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 312.

⁶⁶ Generalinis Advokatas Tizziano byloje C-173/99 *BECTU*, GA Mischo byloje C-122P ir 125/99P, D. v. Taryba; GA Jacobs byloje C-270/99P. Z. v. Parlamentas; taip pat C-50/00P *UPA v. Taryba, Taryba v. Hautala*. GA Stix-Hackl byloje C-60/00 *Carpenter* [2001].

Žmogaus Teisių Konvencijos⁶⁷. Notos CONV 116/02 trečioje dalyje, kuri skirta aptarti Europos Bendrijos prisijungimo prie EŽTK sąlygoms ir pasekmėms, Europos Konventas išsakė nuostatą, kad ES Chartijos parengimas, jos juridinio statuso patvirtinimas ir Sąjungos prisijungimas prie EŽTK – yra vienas kitą papildančios, o ne alternatyvios iniciatyvos. Vadinasi, viena vertus, Chartijos egzistavimas nepanaikina numanomos naudos, kurios būtų galima pasiekti pritaikius Sąjungai išorės kontrolės mechanizmą, sukurtą Europos Žmogaus Teisių Konvencijos. Kita vertus, prisijungimas prie Europos Žmogaus Teisių Konvencijos nesumažintų Sąjungos galimybių sudaryti savo pagrindinių teisių sąrašą, kadangi Konvencija leidžia sutarties šalims peržengti toliau tų teisių, kurios yra joje garantuojamos (EŽTK 53 straipsnis), o santykių tarp Chartijos ir Konvencijos pobūdis, kaip jis apibūdinamas pačioje Chartijoje, yra laikomas patenkinamu⁶⁸.

Dėl šios priežasties autorė mano, kad siekiant visapusiškai iširti preliminaraus nutarimo procedūrą Europos Bendrijos teisių gynybos priemonių sistemos kontekste, tikslinga neatsiriboti nuo Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standarto, o būtent šio išorinės kontrolės mechanizmo pagalba įvertinti esamą Europos Bendrijos pagrindinių žmogaus teisių apsaugos sistemą, atskleisti jų tarpusavio sąsajas ir galimus sankirtos taškus.

1.5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos standartas

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁶⁹ (toliau – EŽTK, Konvencija) 6 ir 13 straipsniai saugo universalias žmogaus teises – teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę. Pažymėtina, kad Europos Bendrija nėra Konvencijos dalyvė, vadinasi, galėtume teigti, kad dėl to Bendrija ar jos institucijos negali būti laikomos įpareigotomis gerbti joje įtvirtintas teises, taip pat nėra atsakingos už jos nuostatų pažeidimus⁷⁰. Iš kitos pusės, visos valstybės narės yra EŽTK dalyvės, be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) įtraukė EB teisę į savo kruopštaus nagrinėjimo apimtį ir savo

⁶⁷ The European Convention – the Secretariat, CONV 72/02, Brussels, 31 May 2002 (03.05) (OR. fr). <<http://gandalf.aksis.uib.no/~brit/EXPORT-EU-Constitution/Export-Document-CONV/CONV-072-02-05-31-EN/index.html>> (2006-12-18).

⁶⁸ Discussion paper on the Charter/ECHR (CONV 116/02 WG II 1), The European Convention – the Secretariat, Brussels, 18 June 2002 (20.06) (OR. fr). < <http://gandalf.aksis.uib.no/~brit/EXPORT-EU-Constitution/Export-Document-CONV/CONV-116-02-06-18-EN/index.html>> (2006-12-18).

⁶⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7 // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 95-3016.

⁷⁰ Canor I. Primus inter pares. Who is the ultimate guardian of fundamental rights in Europe? // 25 E.L.Rev. 2000. P. 12. Autorius prieštarauja šiai nuostatai ir teigia, jog EŽTT galėtų laikyti Europos Bendriją tiesiogiai atsakinga už EŽTK pažeidimus.

precedentinėje teisėje konstatavo valstybių narių atsakomybę už pirminę Bendrijos teisę, kuri pažeidžia Konvenciją⁷¹.

Pažymėtina, kad nors Europos Bendrija nėra Konvencijos dalyvė, jau daugiau kaip trisdešimt metų Teisingumo Teismo jurisprudencija pripažįsta, kad pagrindinės žmogaus teisės yra sudėtinė bendrųjų EB teisės principų dalis, kuriuos gerbia Bendrija ir kurių laikymąsi užtikrina Teismas⁷². Užtikrindamas šias teises, ETT semiasi įkvėpimo iš valstybėms narėms bendrą konstitucinių tradicijų, taip pat tarptautinių sutarčių dėl žmogaus teisių apsaugos, kurias sudarant dalyvavo Bendrijos valstybės narės, ar kurias jos yra pasirašę⁷³. Tarp gausybės tarptautinių sutarčių, Europos Žmogaus Teisių Konvencijai tenka ypatingai reikšmingas vaidmuo⁷⁴, taip pat ETT pastaruoju metu akivaizdžiai remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika⁷⁵. Dar daugiau, Europos Sąjungos Sutarties 6(2) straipsnis⁷⁶ daro aiškia nuorodą į EŽTK ir ES Chartiją, tokiu būdu teisiškai patvirtindamas šią teisminę praktiką.

Autorės nuomone, aukščiau išdėstyti teiginiai pateisina EB Sutartyje įtvirtintos preliminarus nutarimo procedūros ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos sugretinimą. Tačiau naudojant Konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo precedentų teisę kaip palyginimo pagrindą, reikia turėti omenyje, jog šioje vietoje galimi pagrindinių žmogaus teisių apsaugos skirtumai tarp Europos Bendrijos ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos, kadangi Bendrija gerbia pagrindines asmens teises ne tik kaip garantuojamas Konvencijos, bet ir kaip įtvirtintas valstybių narių bendrosiose konstitucinėse tradicijose.

Kai kurie Europos Bendrijos teisės apžvalgininkai yra išreiškę abejonių dėl to, ar teisių priemonių sistema, nustatyta EB Sutartyje, yra suderinama su teise kreiptis į teismą ir teise į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kaip jas apibrėžia EŽTK 6 ir 13 straipsniai⁷⁷. Deja, tenka konstatuoti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas šiuo klausimu dar nėra pasisakęs, todėl klausimas išlieka atviras.

Išnagrinėkime du aukščiau minėtus Europos Žmogaus Teisių Konvencijos straipsnius. EŽTK 6(1) straipsnis skamba taip:

„Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

⁷¹ EŽTT byla *Matthews v. United Kingdom*, 18 February 1999, Application no. 24833/94, Reports of Judgments and Decisions 1999-I.

⁷² ETT byla 29/69 *Stauder* [1969] ECR 419.

⁷³ ETT byla 4/73 *Nold* [1974] ECR 491, 13 para.

⁷⁴ ETT byla 260/89 *ERT* [1991] ECR 2925, 41 para.

⁷⁵ ETT bylos: C-185/95 P *Baustahlgewebe* [1998] ECR I-8417; C-368/95 *Familiapress* [1997] ECR I-3689; C-7/98 *Krombach* [2000] ECR I-1935 ir kt.

⁷⁶ Treaty on European Union (TEU) // OJ C 325, 24 December 2002. P. 5.

⁷⁷ Žr. Douglas-Scott S. *Constitutional law of the European Union*. – England: Personal Education Limited, 2002. P. 461; Shermers H. G. and Waelbroeck D. F. *Judicial Protection in the European Union*. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 272 ir 451; taip pat Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. – Oxford, 2000. P. 123.

Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas“.

Kaip buvo minėta šio darbo 1.4.2 skyriuje, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6(1) straipsnis savo apimtimi yra siauresnis nei ES Chartijos 47 straipsnis, nes jo taikymo sritis yra apribota civilinėmis teisėmis ir pareigomis. Europos Žmogaus Teisių Teismo požiūri į teisę kreiptis į teismą geriausiai iliustruoja dvi bylos – *Golder* ir *Airey*.

*Golder*⁷⁸ byloje Žmogaus Teisių Teismas nustatė, jog bendrasis teisės kreiptis į teismą principas yra neatsiejama EŽTK 6(1) straipsnio prasmės dalis, net jei tai aiškiai neatsispindi šio straipsnio formuluotėje. Šioje byloje EŽTT atkreipė dėmesį į faktą, jog Konvencijos preambulė ir Europos Komisijos Statutas remiasi įstatymo (teisės) viršenybės principu ir konstatavo, kad civiliniuose santykiuose vargu ar galima būtų suvokti teisinę valstybę be egzistuojančio galimumo kreiptis į teismą⁷⁹. Žmogaus Teisių Teismas, analizuodamas Konvencijos nuostatas, taip pat pareiškė, kad EŽTK 6(1) straipsnis turi būti aiškinamas ir suprantamas dviejų universalių teisės principų šviesoje: principo, kad civilinis ieškinys turi būti priimtinas svarstyti jį teisme bei tarptautinės teisės principo, uždraudžiančio teisingumo paneigimą. Dar daugiau, EŽTT laikė nesuvokiamu tokį dalyką, kad pastarasis EŽTK straipsnis turėtų detalčiai išvardinti visas procedūrinės garantijas, suteikiamas ginčo šalims bylos nagrinėjimo metu, o ne pirmiausia garantuotų būtent tai, kas laiduoja pasinaudojimą tokiomis procedūrinėmis garantijoms, tai yra teisę kreiptis į teismą. Šioje byloje Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad kalėjimo viršininko veiksmai, nors oficialiai nepaneigiantys šios teisės, faktiškai užkirto kelią kaliniui Golder pasinaudoti teise kreiptis į teisinį atstovą ir jam padedant pateikti ieškinį teismui. Vadinasi, faktinis trukdymas pasinaudoti teise į teisminę gynybą gali prieštarauti Konvencijai ir pažeisti ją lygiai taip pat kaip teisės normomis įtvirtintos kliūtys⁸⁰.

Vis dėlto EŽTT savo jurisprudencijoje yra atkreipęs dėmesį į tai, jog teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Kadangi Vienos Konvencijoje galimumo kreiptis į teismą sąvoka nėra aiškiai įvardinta, vadinasi, egzistuoja galimybė tam tikriems šios teisės apribojimams įvesti, tačiau jokie suvaržymai negali susiaurinti šios teisės apimties ir tokiu būdu pakenkti jos esmei⁸¹. Panagrinėkime keletą atvejų.

Byloje *Ashingdane*⁸² pareiškėjas kreipėsi į Jungtinės Karalystės nacionalinį teismą, vėliau į Apeliacinį teismą, vien tik norėdamas pareikšti, kad pagal galiojančią valstybės teisę jo veiksmai

⁷⁸ EŽTT byla *Golder v. United Kingdom*, Judgement of 21 February 1975, A18.

⁷⁹ *Ibid*, 34 para.

⁸⁰ *Ibid*, 26 para.

⁸¹ *Ibid*, 38 para. Taip pat žr.: EŽTT byla *Geouffre de la Pradelle v. France*, Judgment of 16 December 1992, A. 253-B, 28 para.

⁸² EŽTT byla *Ashingdane v. the United Kingdom*, Judgment of 18 May 1985, A 93.

buvo draudžiami. Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad ponas Ashingdane galėjo pasinaudoti Anglijos teisės suteikiamomis teisminės gynybos priemonėmis ir teigė, jog tai nebūtinai reiškia, kad išsemiami EŽTK 6(1) straipsnio reikalavimai. Tokiais atvejais pirmiausia turėtų būti nustatyta, ar nacionalinėje teisėje įtvirtintas teisės kreiptis į teismą laipsnis buvo pakankamas, kad užtikrintų asmens „teisę į teismą“, atsižvelgiant į demokratinėje visuomenėje viešpataujančią teisės viršenybę⁸³. Teismas pakartojo *Golder* byloje išsakytą teiginį, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, todėl ją reglamentuodamos nacionalinės teisės sistemoje, valstybės gali nustatyti tam tikrus apribojimus, priklausomai nuo individo ir visos visuomenės poreikių bei turimų išteklių. Atsižvelgiant į tai, Žmogaus Teisių Teismui nepriklauso spręsti, kokie nacionalinės valdžios vertinimai ir politika šioje srityje būtų tinkamiausi. Nepaisant to, Teismas pridūrė, kad bet kokie teisės kreiptis į teismą apribojimai privalo pateisinti jais siekiamą tikslą ir pasirinktos priemonės šiam tikslui įgyvendinti turi būti tinkamos bei proporcingos⁸⁴.

*Airey*⁸⁵ byloje Žmogaus Teisių Teismas žengė dar toliau ir pareiškė, jog galimumas kreiptis į teismą turi egzistuoti ne tik teoriškai, bet ir būti praktiškai įgyvendinamas. Šioje byloje Airijos pilietė ponia Airey kreipėsi į teismą su prašymu panaikinti santuoką teismo tvarka, nes jos sutuoktinis buvo alkoholikas ir ne kartą naudojo fizinį bei psichologinį smurtą prieš ją ir vaikus. Nepaisant jos pastangų skirtis abiejų pusių susitarimu, sutuoktinis vengė duoti sutikimą ištuokai. Kadangi Airijos įstatymai juridinės pagalbos tokiais atvejais nenumatė, reikėjo samdyti advokatą, kuris atstovautų ir gintų jos teises teisme, tačiau to padaryti ponia Airey dėl nepakankamų finansinių išteklių negalėjo. Ji kreipėsi į Žmogaus Teisių Teismą motyvuodama tuo, kad galiojantys Airijos įstatymai neužtikrino jos teisės į teisinę gynybą, tuo pažeidžiant EŽTK 6(1) straipsnį.

Europos Žmogaus Teisių Teismas sutiko su tokiu pareiškėjos teiginiu ir pabrėžė, kad jis nelaiko įtikinamu Airijos vyriausybės tvirtinimą, jog pilietė gali tinkamai ginti savo teises ir be advokato pagalbos, kadangi toks atstovavimas neužtikrina teisminės gynybos efektyvumo. EŽTT išsakė nuostatą, kad Konvencija yra skirta laiduoti teises, kurios nėra vien teorinės ir iliuzinės, bet kurios yra praktiškai pritaikomos ir dėl to naudingos⁸⁶. Tai ypač svarbu kalbant apie teisę kreiptis į teismą, turint omenyje reikšmingą šios teisės vietą demokratinėje visuomenėje⁸⁷. Žmogaus Teisių Teismas pakartojo savo frazę, išsakytą *Golder* byloje, kad faktinės kliūtys gali prieštarauti Konvencijai lygiai taip pat kaip ir teisinėmis normomis įtvirtinti trukdžiai, ir priėjo išvadą, jog poniai Airey buvo atimta teisė į veiksmingą teisinę gynybą, kadangi šioje situacijoje pagal Airijos įstatymus nebuvo prieinamos jokios kitos teisinės priemonės savo teises apginti tokiems asmenims, kurie - kaip pareiškėja - neišgali susimokėti už advokato teisinės paslaugas.

⁸³ Ibid, (EŽTT byla Ashingdane v. the United Kingdom), 57 para.

⁸⁴ Ibid, 57-58 paros. Taip pat žr.: EŽTT byla Klass and Others, Judgment of 6 September 1978, A 28. 49 para.

⁸⁵ EŽTT byla Airey v. Ireland, Judgment of 9 Oktober 1979, A 32.

⁸⁶ Ibid, 24 para, taip pat žr.: EŽTT byla Belgian Linguistic, Judgment of 23 July 1968, A 6. 3-4 paros.

⁸⁷ Ibid, para 24. taip pat žr.: EŽTT byla Delcourt, Judgment of 17 January 1970, A 11. 25 para.

Pažymėtina, kad teisė kreiptis į teismą dažnai laikoma galutinės teisminės kontrolės garantu⁸⁸. Vadinasi, galėtume teigti, jog EŽTK 6(1) straipsnio siekiamam tikslui įgyvendinti pakanka, jei jo sąlygos yra išpildomos paskutinėje teisminėje stadijoje. Visgi tokia nuostata nebus absoliučiai teisinga tuomet, kai paskutinės instancijos teismas neturės pilnos kompetencijos peržiūrėti gautų bylų apeliacine tvarka. Tokiu atveju žemesnės instancijos teismas, kuris turi tokią jurisdikciją, taip pat bus įpareigotas įgyvendinti EŽTK 6(1) straipsnio sąlygas, antraip tai bus galima įvardinti Konvencijos pažeidimu.

Gilinantį į EŽTK 6(1) straipsnio nuostatos formuluotę, peršasi išvada, jog iš principo toks valstybės nacionalinis teismas ar tribunolas turi turėti pilną jurisdikciją spręsti abu – tiek teisės, tiek ir fakto klausimus, ir negali save laikyti susaistytu nagrinėti vien tiktai ginčo šalių suformuluotus klausimus bei vertinti kitų teismo proceso dalyvių išsakytus argumentus⁸⁹. Kaip bebūtų, ir šis teiginys neatrodo visiškai be išlygų. Atsakymas į klausimą, ar teisminis peržiūrėjimas, apribotas teisės klausimu, yra pateisinamas EŽTK 6(1) straipsnio atžvilgiu, atrodo, priklauso nuo to, ar žemesnės instancijos teismo procedūros trūkumai gali būti ištaisyti apeliacine tvarka⁹⁰. Panagrinėkime šiuos probleminius galutinės teisminės kontrolės aspektus.

Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*⁹¹ teigė, kad galutinės teisminės instancijos peržiūra, apribota teisės klausimo svarstymu, buvo nepakankama EŽTK 6(1) straipsnio tikslui pasiekti. Šioje byloje trys Belgijoje praktikuojantys gydytojai kreipėsi į EŽTT, skųsdami Medicinos asociacijos Provincijos Tarybos ir Apeliacinės Tarybos sprendimus, kuriais buvo sustabdytos jų teisės verstis gydytojo veikla. Pareiškėjai tvirtino, jog Asociacijos įstatuose nustatyta visuotinai privaloma narystė ir pareiga paklusti drausminių organų sprendimams, kurie negali būti peržiūrėti kasacine tvarka, prieštarauja 6(1) straipsnyje įtvirtintam teisingam bylos nagrinėjimo principui. Nagrinėdamas bylą, Žmogaus Teisių Teismas išreiškė nuostata, jog Konvencijos 6(1) straipsnis nedaro jokio skirtumo tarp fakto ir teisės klausimų. Šios dvi kategorijos vienodai svarbios ir dėl to lemiančios teisminių nagrinėjimų, susijusių su civilinėmis teisėmis ir pareigomis, baigtį⁹². Vadinasi, teisė kreiptis į teismą ir teisė į teisminį ginčo nagrinėjimą vienodai apima tiek fakto, tiek teisės nustatymo klausimus. Šiuo atveju kasacinis teismas neturėjo jurisdikcijos peržiūrėti bylos faktinių aplinkybių ir jų nustatymo teisingumo, arba nagrinėti, ar Medicinos asociacijos Provincijos Tarybos paskirtos poveikio priemonės yra tinkamos ir proporcingos gydytojų padarytai kaltei. Iš to seka, jog toks Belgijos teisės reglamentuotas ginčų

⁸⁸ Merrills J. G. And Robertson A. H. *Human Rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights*, 4th edition. – England: Manchester University Press, 2001. P. 90.

⁸⁹ Van Dijk P. ir kt. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 3th ed. – The Hague: Kluwer Law International, 1998. P. 419-420.

⁹⁰ *Ibid.* P. 432-433.

⁹¹ EŽTT byla *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, Judgement of 23 June 1981, A 43. 51 para.

⁹² *Ibid.*

nagrinėjimo procesas pažeidžia Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6(1) straipsnį, nebent jei reikalavimą užtikrinti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą tinkamai įvykdytų žemesnė instancija, t. y. Apeliacinė Taryba⁹³.

Tuo tarpu byloje *Bryan v. the United Kingdom*⁹⁴ Žmogaus Teisių Teismas išsakė ne tokį griežtą požiūrį ir sutiko, jog nacionalinis teismas išpildo minėto Konvencijos straipsnio sąlygas tuomet, kai galima pagrįstai laikyti, kad peržiūrėjimas apeliacine tvarka specifinėse teisės srityse gali būti ribotas. Šioje byloje ūkininkas Bryan Miesto Tarybos sprendimu buvo įpareigotas nugriauti dvejetą naujai pastatytų mūrinių pastatų jam nuosavybės teise priklausančioje žemėje. Sprendimas buvo pagrįstas inspektoriaus tyrimo išvadomis, kurios pripažino pastatus esant ne ūkinės paskirties, o gyvenamosios paskirties namų statybai ponas Bryan leidimo neturėjo. Pareiškėjas kreipėsi į Jungtinės Karalystės Aplinkos ministeriją, vėliau į šalies Apeliacinį teismą su prašymu peržiūrėti inspektoriaus išvadą, tačiau jo skundas buvo atmestas, kaip neatitinkantis apeliacinio skundo pagrindų. Spręsdamas klausimą, ar Aukštasis teismas atitinka EŽTK 6(1) straipsnio reikalavimus turimos jurisdikcijos atžvilgiu, Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad apeliacinis nagrinėjimas neapėmė visapusiško inspektoriaus išvadų tyrimo⁹⁵. Tačiau šiuo atveju priėjo prie išvados, kad Apeliacinio teismo kompetencija, apribota teisės klausimais, gali būti pagrįsta, kadangi ypatingos valstybinės reikšmės teisės srityse (kaip šiuo atveju – aplinkosaugos sumetimais) specialiai sukurtų priežiūros ir kontrolės institucijų sprendimai priimami taikant *quasi-teisminę* procedūrą, kuri numato visas apsaugos priemones, būtinas pagal EŽTK 6(1) straipsnį⁹⁶. Tokiu būdu Teismas pripažino, jog vidaus politikos sumetimais, valstybės gali tam tikrų klausimų sprendimą patikėti išimtinai specializuotoms institucijoms.

Dera pridurti, jog egzistuoja dar viena grupė bylų, susijusių su nacionalinių teismų kompetencijos ir teisminės gynybos laidavimo klausimais. Tai atvejai, kai bylos nagrinėjimas apeliacine tvarka yra apribotas viešųjų institucijų administracinių sprendimų teisėtumo ar galiojimo klausimais, ir neapima klausimo, ar valstybės narės vykdomoji valdžia tinkamai atlieka savo funkcijas bei neviršija įgaliojimų ribų. Ar tokių sprendimų peržiūrėjimas, nustatytas nacionalinės proceso teisės normų, atitinka Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6(1) straipsnį, priklausys nuo to, ar apeliacinis teismas turi galią peržiūrėti ir ginčo šalių pareikštus argumentus⁹⁷. Galime rasti pakankamai daug bylų, kuriose Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, jog viešosios valdžios įstaigos sprendimai pažeidė EŽTK 6(1) straipsnį⁹⁸.

⁹³ EŽTT byla *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*. 33, 51 ir 54 paros.

⁹⁴ EŽTT byla *Bryan v. the United Kingdom*, Judgement of 22 November 1995, A 335.

⁹⁵ *Ibid*, 41 para.

⁹⁶ *Ibid*, 44-47 paros.

⁹⁷ Merrills J. G. and Robertson A. H. *Human Rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights*, 4th edition. – England: Manchester University Press, 2001. P. 152-153.

⁹⁸ EŽTT sujungtos bylos *W., B. and R. v. the United Kingdom*, Judgements of the 8 of July 1987, A 121. P. 35-36, 79-80 ir 125-126 atitinkamai; taip pat EŽTT byla *Obermeier v. Austria*, Judgement of 28 of June 1990, A 179, 70 para.

Žmogaus teisių apsaugos aspektu reikšminga ir EŽTT *James and others v. the United Kingdom*⁹⁹ byla. Šioje byloje pareiškėjai skundėsi tuo, jog iš jų buvo atimtos teisės, susijusios su jų nuosavybe, dėl nuomininkams suteikiamų teisių pagal 1976 m. išleistą „Leasehold Reform act“ (Nuomojamosios nuosavybės reformos įstatymą). Savo teises pretenzijas jie grindė EŽTK 6(1) straipsnio pažeidimu, teigdami, kad pagal minėto įstatymo nustatytą tvarką, jie neturėjo jokių priemonių užginčyti nuomininkų teisės dalyvauti rinkimuose, kadangi buvo išpildyti objektyvūs aukščiau minėto teisės akto reikalavimai. EŽTT nusprendė, kad EŽTK 6(1) straipsnis savo esme nesukuria ir negarantuoja jokio individualaus, atskiro Susitarančiųjų šalių materialiosios teisės turinio, taip pat šis straipsnis nereikalauja, kad egzistuotų toks nacionalinis teismas, kuris galėtų nepaisyti valstybės nacionalinės teisės nuostatų ar jas panaikinti¹⁰⁰. Tačiau Teismas atkreipė dėmesį į faktą, jog esant Nuomojamosios nuosavybės reformos įstatymo nuostatų pažeidimams, pareiškėjai turėtų neginčijamą teisę kreiptis į kompetentingą jų ginčą nagrinėti teismą¹⁰¹.

Apibendrinant EŽTT bylose išdėstytas nuostatas, darytina išvada, jog Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6(1) straipsnis negali būti laikomas metančiu iššūkį valstybių narių nacionalinės teisės esmei. Kitais žodžiais tariant, teisė kreiptis į teismą taikoma tik tai teisėms, kurias suteikia valstybių – Konvencijos narių nacionalinės teisės sistemos¹⁰².

Pereikime prie Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 13 straipsnio analizės. Šis Konvencijos straipsnis teigia:

„Teisė į veiksmingą teisinę gynybos priemonę

Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisine gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją nepriklausomai nuo, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas“.

Cituojamas EŽTK straipsnis suteikia teisę į veiksmingą teisinę gynybos priemonę, kuomet Konvencijoje įtvirtintos teisės yra pažeidžiamos. Ši teisė atsiranda iš karto, kai tik įtariamas Konvencijos nuostatų pažeidimas¹⁰³. Tai reiškia, kad neegzistuoja jokia išankstinė sąlyga, kuria vadovaujantis, Žmogaus Teisų Teismas turėtų pirmiausia nustatyti, kad toks pažeidimas atsirado, norėdamas taikyti Konvencijos 13 straipsnį. Vienintelė sąlyga yra tokia, kad skundas dėl tokio pažeidimo turi būti „įrodomas“, kitaip tariant, pažeidimas turi egzistuoti *prima facie*¹⁰⁴. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 13 straipsnio apimtis gali būti apibrėžta kaip iš dalies papildanti 6(1) straipsnį, taip pat kaip iš dalies sutampanti su juo. Tačiau EŽTK 13 straipsnio apimtis, palyginti su pastaruoju, yra platesnė tuo atžvilgiu, kad jis suteikia asmenims teises gynybos priemones,

⁹⁹ EŽTT byla *James and others v. the United Kingdom*, Judgement of 21 February 1986, A 98.

¹⁰⁰ *Ibid*, 81 para.

¹⁰¹ *Ibid*.

¹⁰² Ovey C. And White R. *European Convention on Human Rights*. 3th ed. – Oxford, 2002. P. 153.

¹⁰³ EŽTT byla *Klass and others v. Germany*, Judgement of 6 September 1978, A 28, 64 para.

¹⁰⁴ Ovey C. And White R. (2002). P. 388-389.

kuriomis galima pasinaudoti kreipiantis į „valstybės instituciją“ ir tokiu būdu įtvirtinamas platesnis ratas institucijų, nei 6(1) straipsnyje įtvirtinta „teismo“ sąvoka. Taip pat šio straipsnio apimtis platesnė ta prasme, kad net tuo atveju, kai nėra pažeidimo pagal Konvencijos 6(1) straipsnį, išlieka galimybė, jog esamoje situacijoje bus pažeistas EŽTK 13 straipsnis¹⁰⁵.

Autorės nuomone, galima teigti, kad laikantis veiksmingos teisinės gynybos (teisinės priemonės) principo, sąlygos, kurios turi būti išpildytos norint pritaikyti Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 13 straipsnį, yra panašios į tas, kurios buvo išdėstytos aukščiau, nagrinėjant EŽTK 6(1) straipsnį. EŽTT savo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžė, jog egzistuojanti teisinė gynybos priemonė turi būti efektyvi, t. y. būti ne tik formaliai įtvirtinta, bet ir praktiškai pasiekiamą¹⁰⁶. Faktinės aplinkybės, - tokios kaip kompetentingos valdžios neveikimas ar priešingi teisei sprendimai - gali sudaryti Konvencijos 13 straipsnio pažeidimus taip pat kaip ir nacionaliniai valstybių teisės aktai, tačiau šis straipsnis negali būti panaudotas teisės aktų turinio teisėtumui nuginčyti¹⁰⁷. Kaip aiškina autoriai Ovey'jus ir White'as, tai būtų tolygu pripažinti teisėjams galią peržiūrėti nacionalinius įstatymus teismine tvarka ir dėl šios priežasties Europos Žmogaus Teisių Konvenciją būtų reikalinga inkorporuoti į nacionalinės teisės sistemą¹⁰⁸.

Autorės manymu, geriausią visų principinių nuostatų, aiškinančių EŽTK 13 straipsnį, santrauką rastume *Leander*¹⁰⁹ byloje. Joje atsispindi pagrindiniai EŽTT suformuluoti teisės į veiksmingą teisinės gynybos priemonę bruožai, iš kurių autorė pasirinko du argumentus, kaip tiesiogiai susijusius su nagrinėjama tema bei reikšmingus Europos Bendrijos teisėje įtvirtintos preliminarus nutarimo procedūros ištyrimui¹¹⁰:

1. Turi egzistuoti teisinė gynybos priemonė, leidžianti išspręsti ginčą ir pasiekti asmens patirtos skriaudos atitaisymą;
2. EŽTK 13 straipsnis negarantuoja jokios teisinės gynybos priemonės, kuri leistų kreiptis į valstybės instituciją su tikslu užginčyti Susitariančiosios šalies nacionalinės teisės nuostatas remiantis tuo, kad tam tikra taisyklė prieštarauja Konvencijos nuostatoms ar lygiavertėms valstybės vidaus teisės normoms.

Prie šių teiginių įvertinimo sugrįšime darbo 4.5 skyriuje, o dabar pereikime prie Europos Bendrijos teisėje įtvirtintos teisinių gynybos priemonių sistemos ir išanalizuokime Teisingumo Teismo preliminarus nutarimo procedūros paskirtį bei vietą joje.

¹⁰⁵ Ovey C. and White. *European Convention on Human Rights*. 3th ed. – Oxford, 2002. P. 395-396.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ EŽTT byla *Gustafsson v. Sweden*, Judgement of 25 April 1996, Reports 1996-II.

¹⁰⁸ Ovey C. and White R. (2002). P. 394.

¹⁰⁹ EŽTT byla *Leander v. Sweden*, Judgement of 26 March 1987, A 116.

¹¹⁰ Ibid, 77 para.

II. TEISINIŲ GYNYBOS PRIEMONIŲ SISTEMA EUROPOS BENDRIJOJE

2.1. Preliminarus nutarimas ir jo paskirtis

Kaip jau minėta I - jame darbo skyriuje, Europos Bendrijos kilmės šaknys glūdi tarptautinėje viešojoje teisėje, kurios subjektai paprastai yra tik valstybės, o ne jų piliečiai. Visgi, nuo pat pradžios Europos Bendrija savo pavidalu nebuvo panaši į jokią kitą tarptautinę organizaciją. Tai paaiškina, kodėl teisinių gynybos priemonių sistema, įtvirtinta Europos Bendrijos Sutartyje, įgijo specifinę formą, kokia ji yra dabar.

Preliminarus nutarimo procedūra, įtvirtinta EB Sutarties 234 straipsnyje, savo esme yra daug artimesnė Europos Bendrijos kilmei iš tarptautinės viešosios teisės, kadangi pagal EB Sutarties 234 straipsnį, ne individai, o valstybių narių nacionaliniai teismai turi teisę arba yra įpareigoti kreiptis į Europos Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą. Taigi, valstybių narių piliečiai neturi jokios savarankiškos teisės ir šiuo atveju yra priklausomi nuo nacionalinio teismo, kuris kiekvienu konkrečiu atveju savo nuožiūra sprendžia, ar nagrinėjamos bylos metu reikalinga iškilusius EB teisės klausimus perduoti spręsti Teisingumo Teismui. Toks veikimo būdas įprasmina nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo dialogą horizontalaus bendradarbiavimo lygmenyje, kuriame visi dalyviai yra lygiaverčiai¹¹¹.

Reikia pridurti, kad preliminarus nutarimas nesuteikia Teisingumo Teismui tokių galių, kurios jį leistų vadinti apeliaciniu, arba aukščiausiosios instancijos teismu, ir kuriam visi nacionaliniai valstybių narių teismai būtų subordinuoti teismų hierarchijoje¹¹². EB Sutarties 234 straipsnis aiškiai atiboja nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos teismų kompetenciją, tokiu būdu valstybių narių teismai išlieka juose nagrinėjamų bylų „šeimininkais“, vieninteliais įgaliojais priimti sprendimus šiose bylose¹¹³. Tuo tarpu ETT atlieka tik EB Sutarties 234 straipsniu jam patikėtas funkcijas – nacionalinio teismo prašymu išaiškina EB teisės normų turinį, arba pasisako dėl jų galiojimo.

Europos Bendrijoje efektyvi teisinė gynyba būtų įmanoma tik užtikrinant EB teisės normų, suteikiančių asmenims subjektines teises, vienodą aiškinimą ir taikymą visų valstybių narių teismuose¹¹⁴. Pažymėtina, jog geriausiai preliminarus nutarimo procedūros tikslą bei paskirtį

¹¹¹ König C., Haratsch A. *Europarecht / Unter Mitarbeit von Friedericke Meurer und Christiane Busch*. – 4 Auflage – Tübingen: Mohr Siebeck, 2003. P. 152.

¹¹² Schermers H. G. *Judicial Protection in the European Union*. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 197, 228; taip pat Hartley T.C. *The foundations of European community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*. – New York: Oxford University Press, 2003. P. 269.

¹¹³ Tačiau Rasmussen H. *European Court of Justice*. – København: Gad Jura, 1998. P. 131. (Šis autorius sutinka, kad EB Sutarties straipsnio formuluotė neįtvirtina nei hierarchinės, nei vertikalios ETT ir valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo sistemos, tačiau teigia, jog pats Teisingumo Teismas pasirinko horizontalų kooperacijos santykį).

¹¹⁴ König C. *EU-, EG – Prozeßrecht: mit Aufbaumustern und Prüfungsübersichten / Christian König; Matthias Pechstein; Claude Sander*. Unter Mitarbeit von Christiane Busch. – 2 Auflage - Tübingen: Mohr Siebeck, 2002. P. 391.

atskleidžia Teisingumo Teismo byloje *Rheinmühlen*¹¹⁵ išdėstyti teiginiai. Teismas teigė, jog EEB Sutarties 177 straipsnis (dab. EB Sutarties 234 straipsnis) turi lemiamą reikšmę užtikrinant, kad Sutarties sukurta teisė iš tiesų liktų bendra teise; jis turi laiduoti, jog ši teisė visose valstybėse narėse turėtų tokį patį poveikį¹¹⁶. Vadinasi, preliminarus nutarimas turi užkirsti kelią skirtingiems nacionaliniuose teismuose taikomos Bendrijos teisės aiškinimams; tuo pačiu minėto straipsnio paskirtis apskritai yra garantuoti EB teisės taikymą, sudarant galimybę nacionaliniam teisėjui pašalinti sunkumus, galinčius atsirasti iš būtinybės valstybėse narėse visa apimtimi taikyti EB teisę. Kiekviena tokioje sukurtoje sistemoje egzistuojanti spraga sukeltų abejonę Sutarties nuostatų, tuo pačiu ir antrinės Bendrijos teisės veiksmingumui¹¹⁷.

2.2. Galimybė kreiptis į Teisingumo Teismą kitais nei preliminarus nutarimo procedūra būdais

Norint geriau išnagrinėti ir suvokti preliminarus nutarimo procedūros esmę, autorės nuomone, pravartu trumpai apžvelgti kitus galimus kreipimosi į Teisingumo Teismą kelius, kuriuos laiduoja EB Sutartis ir kurie kartu su preliminariu nutarimu sudaro vientisą teisinių gynybos priemonių sistemą, skirtą garantuoti Europos Bendrijos institucijų išleistų teisės aktų ir priimtų sprendimų teisėtumą¹¹⁸. Šalia EB Sutarties 234 straipsnio, 230(4) ir 241 straipsniai sudaro likusiąją teisminių priemonių sistemos dalį, o kartu minėtieji straipsniai laikytini vienas kitą papildančiais. Be to, kaip Pirmosios Instancijos Teismas nurodė *Jégo Quéré*¹¹⁹ byloje, asmenys gali pareikšti ieškinį dėl Bendrijos institucijų veiksmų atsiradusios žalos atlyginimo pasiremdami ir EB Sutarties 235 bei 288(2) straipsniais.

EB Sutarties 241 straipsnyje įtvirtinama Europos Bendrijos institucijų aktų leidybos kontrolė: „nepaisant to, kad straipsnio 5 - joje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijamas Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtas reglamentas arba Tarybos, Komisijos ar Europos Centrinio Banko priimtas reglamentas, šalis gali remtis straipsnio 2 – joje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Teisingumo Teismas tą reglamentą pripažintų netaikytinu“. Trumpai tariant, šis Sutarties straipsnis nesudaro sąlygų individualiam kreipimuisi į ETT, o tiksliai suteikia asmenims galimybę ginčyti Bendrijos teisės aktų teisėtumą, jei vyksta teisminis šių teisės aktų nagrinėjimo procesas.

Kalbant apie Europos Bendrijos atsakomybę už pažeidimus, vadovaujantis Sutarties 235 ir 288(2) straipsniais, pakanka pasakyti, jog šių straipsnių nuostatos įtvirtina teisę pareikšti skundus

¹¹⁵ ETT byla 66/73 *Rheinmühlen* [1974] ECR 38.

¹¹⁶ *Ibid* (ETT byla 66/73 *Rheinmühlen*), 2 para.

¹¹⁷ *Ibid*, 2 - 3 paros.

¹¹⁸ ETT byla C-50/00 *Unión de Pequeños*, para 40, taip pat ETT byla 294/83 *Les Verts* [1986] ECR 1339, 23 para.

¹¹⁹ PIT byla T-177/01 *Jégo Quéré* [2002] ECR 95.

dėl žalos (nuostolių), atsiradusių EB institucijoms ir jų tarnautojams einant savo pareigas, atlyginimo. Taigi, šis teisminis kelias tarnauja kitiems tikslams ir nėra skirtas peržiūrėti EB institucijų priimtų teisės aktų teisėtumą, kaip aukščiau minėtoji teisinių gynbos priemonių sistema. Be to, pareiškėjas turi įrodyti, kad yra išpildytos griežtos EB Sutarties sąlygos, kurių pagrindu Bendrija laikoma atsakinga už asmenims padarytą žalą.

Dėl aukščiau minėtų priežasčių autorė didžiausią dėmesį skiria kito - Europos Bendrijos Sutarties 230 straipsnio - analizei. Pastarasis straipsnis reglamentuoja ieškinių dėl EB teisės akto panaikinimo pateikimo tvarką, taip pat nurodo dvi subjektų grupes, kurie turi teisę Teisingumo Teismui pateikti skundus, remdamiesi šio straipsnio nuostatomis. EB Sutarties 230(2) straipsnyje išvardinami taip vadinamieji „privilegijuotieji pareiškėjai“, kurie gali pareikšti ieškinį dėl bet kurio antrinio EB teisės akto panaikinimo, t. y. jie neprivalo įrodinėti savo suinteresuotumo dėl akto panaikinimo ir tuo pačiu teisės kreiptis į teismą. Kadangi šio darbo tema susijusi tik su privačiais asmenimis ir jiems Bendrijoje laiduojamos teisinės apsaugos problematika, apsistosime ties kita subjektų grupe – taip vadinamais „neprivilegijuotaisiais pareiškėjais“ EB Sutarties 230 straipsnio 4 - sios dalies prasme.

Šioje vietoje derėtų prisiminti esminę priežastį, dėl ko privatus asmuo kreipiasi į teismą, arba dažniausiai, yra priverstas tai padaryti. Ne išimtis – ir Europos Bendrijos teisės sukurta teisinių priemonių sistema, todėl nesuklysimė teigdami, jog individualių fizinių ar juridinių asmenų pareiškiamų ieškinių, vadovaujantis EB Sutarties 230(4) straipsniu, pagrindinis tikslas - ne objektyvi Europos Bendrijos aktų teisėtumo kontrolė, o siekis apginti pažeistas savo subjektines teises.

2.3. EB Sutarties 230(4) straipsnis – tiesioginis ieškinys

2.3.1. „Plaumann‘o testas“ tiesioginei sąsajai nustatyti

Ieškiniu dėl panaikinimo laikytina valstybės narės arba EB institucijos, Europos centrinio banko, taip pat privačių subjektų kreipimosi į Teisingumo Teismą arba Pirmosios Instancijos Teismą forma, kuria siekiama panaikinti Bendrijos institucijų priimtus privalomo pobūdžio teisės aktus. Pareiškiant ieškinį dėl panaikinimo, PIT arba Teisingumo Teismui sudaromos sąlygos patikrinti EB institucijų veiksmus jų teisėtumo atžvilgiu. Kaip minėta, teisę ginčyti Bendrijos teisės aktų teisėtumą fiziniams ir juridiniams asmenims („neprivilegijuotiems pareiškėjams“) suteikia Europos Bendrijos Sutarties 230(4) straipsnis¹²⁰. Jokių problemų nekyla tuo atveju, jeigu ginčijamas

¹²⁰ Consolidated version of the Treaty establishing the European Community // Official Journal C 325, 12 December 2002.

Bendrijos aktas yra adresuotas pareiškėjui. Tačiau situacija iš esmės komplikuojasi, jeigu pareiškėją liečia toks individualus sprendimas, kuris „nors ir būtų kitam asmeniui skirto reglamento ar sprendimo formos, yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs“. Pažymėtina, kad Teisingumo Teismas šią nuostatą išaiškino labai siaurai. Pasak Teismo, tiesioginė sąsaja egzistuoja tada, kai tiesiogiai pats aktas, o ne šio teisės akto įgyvendinimo priemonė veikia ieškovo interesus¹²¹.

Svarbiausioji šiuo atžvilgiu yra *Plaumann*¹²² byla, kurioje Teismas paskelbė, kad asmenys, kurie nėra sprendimo ar reglamento adresatai, tik tuomet gali teigti esą tiesiogiai ir konkrečiai su jais susiję, jei šis sprendimas (reglamentas) paliečia juos dėl neabejotinai egzistuojančių ir tik jiems būdingų tam tikrų specifinių požymių ir savybių, arba dėl tam tikrų aplinkybių, dėl kurių buvimo asmenis galima atskirti nuo visų kitų asmenų, ir visų šių ypatybių bei faktų visuma pažymi juos individualiai kaip ir tuos, kuriems tas teisės aktas yra skirtas¹²³. Remiantis Teismo išaiškinimu, darytina išvada, kad pirmiausia asmuo privalo įrodyti, jog jis priklauso šiai nustatytajai ribotai grupei asmenų, kurie laikomi tiesiogiai ir konkrečiai susijusiais su sprendimu ar kitu teisės aktu, dėl kurio paduodamas ieškinys. Tokių asmenų grupė laikoma ribota dėl to, kad negali būti jokios tikimybės aiškinti ją plečiamai ateityje, kitose bylose. Antra, asmuo turi įrodyti, kad jis gali būti išskirtas iš visų kitų ribotos grupės asmenų, nes yra suinteresuotas tokiu mastu, tarsi tas sprendimas ar teisės aktas būtų skirtas jam pačiam¹²⁴.

Pažymėtina, kad ši tiesioginė ir konkreti sąsaja, arba „*Plaumann*‘o testas“ buvo smarkiai kritikuojamas, kaip faktiškai atimantis iš asmens pačią galimybę pasinaudoti EB Sutarties 230(4) straipsnio nuostata ir tokiu būdu kvestionuojantis veiksmingos teisinės gynybos principo užtikrinimą¹²⁵. Kai kurie Europos Bendrijos teisės aiškintojai prilygino tokią savitą padėtį „miražui dykumoje, visad tolstančiam ir niekada nepasiekiamam“¹²⁶. Be to, reikia turėti omenyje ir tai, kad nors Europos Bendrijų institucijų nutarimai – pagal EB teisėje nustatytąją sprendimų priėmimo struktūrą – dažnai būna skirti įgyvendinti valstybių narių institucijoms, tačiau „tikrieji“ tokių sprendimų adresatai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, t. y. Bendrijos piliečiai¹²⁷, ko pasekoje griežta Teisingumo Teismo konkrečios sąsajos traktuotė atrodo visiškai nepateisinama.

Po *Plaumann* bylos Europos Teisingumo Teismas toliau ryžtingai laikėsi šio individualios sąsajos testo, su labai nedidelėmis išimtimis tam tikrose specifinėse bylose. Iš principo nevienodai

¹²¹ ETT byla 11/82 Piraiki – Patraiki v. Commission [1985] ECR 207.

¹²² ETT byla 25/62 Plaumann [1963] ECR 95.

¹²³ Ibid. I - On the application for annulment. Admissibility.

¹²⁴ Corthaut T. Case CFI May 3, 2002, Jégo Quéré v. Commission, T-177/01 and C 50/00 P ECJ July 25, 2002, Unión de Pequeños Agricultores v. Council // 9 Colum. J.Eur.L. 2002. P. 142.

¹²⁵ Ragolle F. Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent (r)evolutions / 28 E.L.Rev. 2003. P. 90.

¹²⁶ Craig, P. and de Burca, G. EU law: text, cases and materials. – Oxford, 2003. P. 489.

¹²⁷ Ibid. P. 490.

traktuodamas asmens individualią padėtį, Teismas savo praktikoje buvo nenuoseklus, dėl to dažnai susilaukdavo kritikos už painų, sudėtingą ir teisiniam tikrumui kenkiantį aiškinimą¹²⁸.

2.3.2. Unión de Pequeños ir Jégo Quéré

Generalinis Advokatas Jacobs'as *Unión de Pequeños*¹²⁹ byloje išreiškė įtikinamas pastangas pakeisti „*Plaumann'o testą*“. Pirmosios Instancijos Teismas palaikė tokį Generalinio Advokato ketinimą *Jégo Quéré*¹³⁰ nuosprendyje, kartu išsakydamas ir savo poziciją šiuo klausimu. Pastarojoje byloje PIT pažymėjo, jog siekiant užtikrinti efektyvią individo teisių teisminę gynybą, fizinis arba juridinis asmuo turėtų būti laikomas individualiai susijusiu su jį tiesiogiai liečiančia bendro pobūdžio norma, jeigu ši nuostata neabejotinai blogina asmens teisinę padėtį, ribodama jo teises arba numatydamą jam pareigas. PIT nuomone, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 ir 13 straipsnių, taip pat Europos Sąjungos Chartijos 47 straipsnio kontekste negalima daryti prielaidos, jog EB Sutarties 234 straipsnyje bei EB Sutarties 235 ir 288 straipsniuose įtvirtinti procesai suteikia privatiems asmenims veiksmingas teisinės gynybos priemones, leidžiančias ginčyti norminio pobūdžio Bendrijos teisės taisyklių, tiesiogiai veikiančių jų teisinę padėtį, teisėtumą¹³¹. Abiems aukščiau minėtoms byloms bendra tai, kad jose nebuvo įdiegta jokių naujų teisinių priemonių, kuriomis individai galėtų pasinaudoti nacionaliniuose teismuose. Tiek Generalinis Advokatas Jacobs'as, tiek Pirmosios Instancijos Teismas išreiškė rekomendacijas švelninti „*Plaumann'o testą*“, nors jų pasiūlymai ir skyrėsi savo užmoju.

Nepaisant šių įtikinamų ir pagirtinų bandymų, ETT nesiryžo pakeisti savo pozicijos „tiesioginės ir konkrečios sąsajos testo“ atžvilgiu. Abiejose bylose, pirmiausia *Unión de Pequeños*, po to *Jégo Quéré*, Teismas savo argumentaciją pradėjo konstatavimu, kad Europos Bendrija remiasi teisinės valstybės idėja, todėl asmenys naudojami Bendrijos suteikta veiksminga teismine gynyba. ETT taip pat pakartojo savo gerai žinomą formuluotę, kad EB Sutarties 230, 241 ir 234 straipsniai sukūrė Bendrijoje universalią teisinių priemonių ir procedūrų sistemą, laiduojančią teisminę EB institucijų priimtų teisės aktų peržiūrą. Teismas pareiškė, jog asmenys, kurie nepasinaudojo jiems suteikta tiesioginio ieškinio pareiškimo teise pagal EB Sutarties 230(4) straipsnį, priklausomai nuo bylos aplinkybių gali pasikliauti vienu iš netiesioginių teisinių pretenzijų reiškimo būdų, numatytų EB Sutarties 241 ir 234 straipsniuose. Todėl valstybės narės turi numatyti tokią sistemą teisinių priemonių, leidžiančių užtikrinti asmenims teisę į efektyvią teisminę gynybą¹³².

¹²⁸ Ragolle F. Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent (r)evolutions. // 28 E.L.Rev. 2003. P. 93; taip pat ETT byla C-50/00 *Unión de Pequeños*, 40 para, bei GA motyvuotoji nuomonė byloje, 64 para.

¹²⁹ ETT byla C-50/00 *Unión de Pequeños* [2002] ECR I-6677.

¹³⁰ PIT byla T-177/01 *Jégo Quéré* [2002] ECR 95. 51 para.

¹³¹ Ibid, 47 para.

¹³² Ibid (*Unión de Pequeños*), 40 para ir ibid (C-263/02 P, *Commission v. Jégo Quéré*), 30 para.

Vadinasi, Teisingumo Teismas, atkakliai laikydamasis EB teisėje įtvirtinto „teisinių priemonių sistemos“ išbaigtumo, pats nusprendė neprisiimti atsakomybės garantuoti šį išbaigtumą. Vietoj to, duodamas nuorodą į EB Sutarties 10 straipsnį¹³³, Teismas aiškiai nurodė valstybėms narėms ir jų nacionaliniams teismams Sutartimi įtvirtintą pareigą užtikrinti, kad nacionalinės procesinės normos gerbtų veiksmingos teisminės gynybos principą. ETT atmetė pareiškėjo pasiūlytą sprendimą laikyti tiesioginį ieškinį priimtinu tokiomis aplinkybėmis, kai teisės aktas neišskiria šio subjekto kaip reglamento adresato net ir tokiu atveju, kai ištyrus valstybės narės proceso teisės normas, akivaizdu, jog pastarosios nesudaro sąlygų asmenims pareikšti ieškinį dėl EB teisės aktų teisėtumo nacionaliniuose teismuose, kadangi tokia interpretacija kiekvienu konkrečiu atveju Teismą priverstų nagrinėti ir aiškinti nacionalines proceso teisės normas, kas išeina už jo jurisdikcijos ribų¹³⁴. Be to, ETT teigė, kad nors tiesioginės ir konkrečios sąsajos sąlyga turi būti interpretuojama veiksmingos teisminės gynybos principo šviesoje, toks aiškinimas negali nueiti taip toli, kad pačią sąlygą paliktų nuošalyje¹³⁵. Kitais žodžiais tariant, Teismas nusprendė, jog EB Sutarties 230(4) straipsnio formuluotė neleidžia platesnio nuostatos aiškinimo už tą, kuri jį dar 1962 metais pateikė *Plaumann* byloje.

Unión de Pequeños byloje Teisingumo Teismas išsakė neįprastą pastabą pareikšdamas, kad teisinių priemonių sistema galėtų būti kitokia, jeigu valstybės narės ryžtųsi ją reformuoti keisdamos EB Sutarties nuostatas¹³⁶. Vadinasi, Teismas netiesiogiai pripažino, kad dabartinė teisinių priemonių sistema nėra tokia universali, kokios norėtųsi. Ši pastaba akivaizdžiai parodo, jog Teismas atkreipė valstybių narių dėmesį į būtinybę ištaisyti nustatytos teisinių priemonių sistemos trūkumus Europos Bendrijos Sutarties pataisomis.

Įdomu tai, kad *Jégo Quéré* byloje Teisingumo Teismas pateikė tiesioginį atsakymą į vieną iš Generalinio Advokato Jacobs'o iškeltų klausimų. Teismas sutiko, jog tuo atveju, kai asmenų teisinę padėtį paveikia Europos Bendrijos teisė, o valstybės narės nacionalinėje teisėje nėra numatyta jokių asmens teisių įgyvendinimo priemonių, jam turi būti suteikta galimybė reikalauti iš nacionalinės valdžios tokios priemonės, kurios teisėtumą galėtų patikrinti nacionalinis teismas, tokiu būdu asmeniui suteikiant teisę ginčyti EB institucijų priimtą aktą netiesiogiai¹³⁷.

Reikia paminėti, kad EB Sutarties 230(4) straipsnio pakeitimą galime rasti Sutarties dėl Konstitucijos Europai projekto III-365(4) straipsnyje, kuris siūlo patobulintą teisminę gynybą asmenų, kuriems pagrindinių EB teisės aktų priėmimas sukėlė teises pasekmes, tuo atveju, kai

¹³³ Ibid (*Unión de Pequeños*), 41-42 paros ir ibid (*Commission v. Jégo Quéré*), 31-32 paros.

¹³⁴ Ibid (*Unión de Pequeños*), 43 para ir ibid (*Commission v. Jégo Quéré*), 33 para.

¹³⁵ Ibid (*Unión de Pequeños*), 44 para ir ibid (*Commission v. Jégo Quéré*), 36 para. Pastarojoje byloje ETT pareiškė, kad PIT pasiūlytoji „individualios sąsajos“ interpretacija paneigė būtinųjų reikalavimų reikšmę (37-38 paros).

¹³⁶ Ibid (*Unión de Pequeños*), 45 para.

¹³⁷ Ibid (*Commission v. Jégo Quéré*), 35 para.

valstybė narė neįgyvendino šių EB teisės nuostatų nacionalinėje teisėje¹³⁸. Europos Bendrijos teisės apžvalgininkai, atrodo, sutinka su tuo, jog šis žingsnis patobulina teisinių gynybos priemonių sistemą, tačiau tik iš dalies¹³⁹.

¹³⁸ The Treaty establishing a Constitution for Europe // Official Journal C 310, 12 December 2004. Lietuvių kalba žr.: Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Valstybės Žinios, 2006, Nr. 117-4452.

¹³⁹ Brown C. and Morijn J. Case C-263/03 P, Commission v. Jégo Quéré & Cie SA, judgement of the Sixth Chamber, 1 April 2004 // 41 C.M.L.Rev. 2004. P. 165-167; taip pat Jacobs F. G. The evolution of the European legal order // 41 C.M.L.Rev. 2004. P. 314.

III. PRELIMINARAUS NUTARIMO PROCEDŪRA

3.1 Netiesioginio kreipimosi į Teisingumo Teismą kliūtys

Preliminaraus nutarimo procedūra atlieka dvi pagrindines funkcijas. Pirmiausia, ji suteikia asmenims alternatyvią priemonę ginčyti Europos Bendrijos institucijų išleistų aktų teisėtumą, atsižvelgiant į Europos Teisingumo Teismo išsakytą nuostatą, kad preliminarus nutarimas laikytinas pakeičiančiu EB Sutarties 230(4) straipsnį. Antra, šios procedūros paskirtis itin reikšminga Europos Bendrijos teisės aiškinimo srityje¹⁴⁰.

Teisingumo Teismas yra ne kartą pabrėžęs, jog preliminarus nutarimo paskirtis ir tikslas – užtikrinti Europos Bendrijos teisės vienodą aiškinimą ir taikymą valstybėse narėse¹⁴¹. Be to, remiantis ETT išaiškinimu, svarbiausias šio straipsnio 3–sios dalies siekis yra užkirsti kelią bet kurioje valstybėje narėje formuotis nacionalinei precedentų teisei, neatitinkančiai EB teisės nuostatų¹⁴². Skirtingai nuo tiesioginių ieškinių dėl EB Sutarties pažeidimo, preliminarių nutarimų veiksmingumą išreiškia tai, kad dar iki tol, kol nacionalinis teismas priims galutinį sprendimą, kreipimasis į ETT dėl preliminarus nutarimo leis Teisingumo Teismui išreikšti savo nuomonę dėl nacionalinio teismo nagrinėjamoje byloje iškilusių klausimų dėl taikytinų EB teisės normų aiškinimo ir galiojimo. Vadinasi, preliminarių nutarimų nagrinėjimas nesudaro savarankiško proceso, o reiškia tik tarpinį procesą nacionaliniame teisme vykstančio bylos nagrinėjimo požiūriu. Jei nagrinėjant bylą valstybės narės nacionaliniame teisme iškyla EB teisės aiškinimo ar galiojimo klausimas, teismas, remdamasis vidaus proceso teisės nuostatomis, gali sustabdyti bylą ir kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą dėl jo pateiktų klausimų. Gavęs ETT preliminarų nutarimą, teismas galėtų toliau tęsti nacionalinį bylos nagrinėjimą¹⁴³.

Kaip jau buvo minėta ankstesniuose darbo skyriuose, preliminarus nutarimo tikslas ir kartu paskirtis neapsiriboja vien siekiu garantuoti vienodą EB teisės aiškinimą ir taikymą, ir ne mažiau svarbi šios teisminės procedūros paskirtis yra individo subjektinių teisių apsauga. Nors EB teisinės gynybos sistema suteikia asmenims galimybę Europos Bendrijos teismuose ginčyti šiuos asmenis tiesiogiai ir konkrečiai liečiančius teisės aktus, pareiškiant tiesioginį ieškinį pagal EB Sutarties 230(4) straipsnį ar 232(3) straipsnį, tačiau privatiems subjektams suteikta teisė tiesiogiai reikšti ieškinius dėl norminių EB teisės aktų panaikinimo yra griežtai apibrėžta ir ribota. Todėl norminių teisės aktų teisėtumo kontrolę fiziniai ir juridiniai asmenys gali pasiekti netiesiogiai, t. y.

¹⁴⁰ Schermers H. G. and Waelbroeck D. F. *Judicial Protection in the European Union*. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 227-228.

¹⁴¹ ETT byla 66/73 *Rheinmühlen* [1974] ECR 38, 2 para; taip pat ETT byla 66/88 *ICC* [1981] ECR 1191, 13 para.

¹⁴² ETT byla *Hoffman-La Roche* [1977] ECR 957, 5 para.

¹⁴³ Norkus R. *Prapiestytė D. ir Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 78-81.

preliminaraus nutarimo pagalba, kas iš dalies kompensuoja ribotą teisės ginčyti norminius teisės aktus buvimą. Privatūs subjektai, remdamiesi savo šalies teise, gali ginčyti nacionalines Bendrijos teisės įgyvendinimo priemonės, o nacionaliniai teismai savo ruožtu turi įgaliojimus kreiptis į Teisingumo Teismą, pateikdami klausimus dėl EB teisės normų, buvusių pagrindu nacionaliniam teisės aktui priimti, galiojimo¹⁴⁴.

Dera pridurti, kad privataus subjekto teisių apsauga preliminarus nutarimo pagalba pasireiškia ir kitu aspektu. Nors Teisingumo Teismas nėra įgaliotas spręsti nacionalinės teisės suderinamumo su EB teise klausimo, vis dėlto praktikoje nacionaliniai teismai, formuluodami paklausimus Teismui, įvairiausiais būdais siekia išsiaiškinti, ar nacionalinės teisės norma neprieštarauja Bendrijos teisei. Tačiau ETT laiko save įpareigotu besikreipiančiam nacionaliniam teismui pateikti reikiamus kriterijus, leidžiančius šiam pačiam nuspręsti dėl nacionalinės teisės suderinamumo su EB teise¹⁴⁵.

Sugrįžkime į pradinį preliminarus nutarimo priėmimo proceso etapą ir panagrinėkime tokias situacijas, kai kreipimąsi į Europos Bendrijos Teismą inicijuoja bylos šalis, kurios manymu, ginčui tinkamai išspręsti būtina taikyti ir EB teisės nuostatas, nes pastarosioms prieštarauja byloje taikytinos nacionalinės teisės normos.

Generalinis Advokatas Jacobs'as byloje *Unión de Pequeños*¹⁴⁶ išdėstė ir įvertino, jo manymu, pagrindines kliūtis, norint privatiems asmenims pasinaudoti preliminarus nutarimo procedūra, užuot taikius EB Sutarties 230(4) straipsnį:

1. Valstybių narių nacionaliniai teismai nekompetentingi pripažinti EB teisės aktų neteisėtais.
2. EB Sutarties 234 straipsnis nesuteikia asmenims teisinio pagrindo kreiptis į Teisingumo Teismą su tiesioginiu ieškiniu.
3. Įgyvendinančių EB teisę nacionalinių valstybės narės teisės nuostatų nebuvimas gali padaryti preliminarus nutarimo procedūrą faktiškai neprieinamą.
4. Praktinės kliūtys: teismo išlaidos ir teismo nagrinėjimo terminų užsitęsimas.
5. Procesinės kliūtys: EB institucijų, išleidusių ginčijamus aktus, autoritetas, skundo pavišėjimas ir laiko apribojimai¹⁴⁷.

Kaip buvo minėta darbo 2.3.2. skyriuje, Teisingumo Teismas *Unión de Pequeños* byloje neatsiliepė į visus šiuos Generalinio Advokato Jacobs'o išsakytus pastebėjimus. Užuot tiesiai pasisakęs dėl iškeltų probleminių klausimų ir tvirtai pareiškęs savo poziciją, Teismas tik netiesiogiai pripažino, kad problemų yra, atkreipdamas dėmesį į valstybių narių turimą pareigą pagal EB

¹⁴⁴ Norkus R. Prapiestytė D. ir Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 84.

¹⁴⁵ ETT byla 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH [1970] ir kt.

¹⁴⁶ ETT byla C-50/00 P Unión de Pequeños [2002] ECR I-6677.

¹⁴⁷ Generalinio Advokato nuomonė (byloje *Unión de Pequeños*), 40-48 paros.

Sutarties 10 straipsnį. Kaip bebūtų, *Jégo Quéré* byloje ETT pasisakė dėl 3-osios kliūtis, t. y. dėl valstybės narės nacionalinės teisės nuostatų, įgyvendinančių EB teisės normas, nebuvimo, kuriomis pasinaudojant galima būtų remtis nacionaliniuose teismuose. Šį klausimą autorė jau išanalizavo prieš tai esančiame skyriuje. 4-jame ir 5-jame punktuose Generalinio Advokato Jacobs'o iškeltos problemos galėtų sukelti Europos Žmogaus Teisių Konvencijos pažeidimą; vis dėlto autorė savo darbe šių klausimų nagrinėjimą paliko nuošalyj, susitelkdama ties 1 – jame ir 2 – jame punktuose įvardintomis kliūtimis.

3.1.1. Nacionalinių teismų kompetencijos stoka

Europos Bendrijos teisė faktiškai įtvirtina teisminės galios tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių valstybių narių teismų padalijimą, ko pasekoje asmenims iškyla sunkumų įgyvendinti savo teisę į teisingumą. Nacionaliniai teismai, aiškindami ir taikydami EB teisės normas, veikia savarankiškai ir savo atsakomybe¹⁴⁸. Pažymėtina, kad nacionaliniai teismai laikomi Europos Bendrijos teismais, kadangi didele dalimi jie yra tikrieji EB teisės taikytojai ir ginčo atveju turi įgaliojimus spręsti klausimą dėl bylos esmės. Tačiau kol kas pastarieji neturi visiškos kompetencijos spręsti ginčus, iškilusius dėl Bendrijos teisės, nes Europos Teisingumo Teismas ir Pirmosios Instancijos Teismas išlaiko savo išimtinę galią paskelbti Bendrijos aktus neteisėtais¹⁴⁹ bei taria paskutinį žodį sprendžiant klausimus tiek dėl pirminės, tiek ir dėl antrinės EB teisės aktų aiškinimo¹⁵⁰. EB Sutarties 230 straipsnyje numatyta, jog išskirtinė teisė panaikinti Bendrijos institucijų priimtą aktą yra suteikta Teisingumo Teismui, o nuoseklus Bendrijos teisės nuostatų laikymasis ir vykdymas reikalauja, jog tik ETT būtų palikta diskrecija spręsti, ar Bendrijos teisės aktas galioja, kai toks klausimas iškyla nagrinėjant bylą nacionaliniame teisme¹⁵¹. Taigi, ETT priklauso išimtinė jurisdikcija peržiūrėti ne tik EB institucijų individualių sprendimų, bet ir Bendrijos mastu visuotinai privalomų norminių teisės aktų teisėtumą, kitaip tariant, vykdyti funkcijas, kokios paprastai sutiekiamos valstybių konstituciniams teismams. Tačiau iš tiesų, preliminarus nutarimo procedūra Teisingumo Teismui nesuteikia tokių galių, leidžiančių jį laikyti aukštesnės instancijos teismu ar konstituciniu teismu nacionalinių teismų atžvilgiu. Ši procedūra,

¹⁴⁸ Oexle A. Einwirkungen der EG – Vorabentscheidungsverfahrens auf das nationale Verfahrensrecht // NVwZ 2002, Heft 11. P. 1382.

¹⁴⁹ ETT byla 314/85 Foto-Frost [1987] ECR 4199.

¹⁵⁰ Pernice I. The Charter of fundamental rights in the Constitution of the European Union, <http://www.europa.eu.int/constitution/futurum/conothacad_2002_en.htm> (2006-12-18).

¹⁵¹ Jacobs F.G. Access to justice as a fundamental right in European law. – Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999. P. 202.

kaip minėta, yra teisinio bendradarbiavimo išraiška, leidžianti užtikrinti vienodą teisės taikymą, tuo pačiu nenustatant nacionalinių ir Europos Bendrijos teismų jurisdikcijų hierarchijos¹⁵².

Autorės manymu, toks teisminės galios tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių valstybių narių teismų padalijimas kvestionuoja preliminarų nutarimą, žvelgiant į šią procedūrą iš asmens teisių apsaugos pozicijų. Įsivaizduokime situaciją, kurioje iškyla klausimas dėl Europos Bendrijos teisės akto teisėtumo, o nacionalinis teismas yra visiškai nekompetentingas nagrinėti šį klausimą ir patenkinti pareiškėjo teises pretenzijas. Ši situacija puikiai iliustruoja Generalinio Advokato Jacobs'o 1 – jame punkte įvardintą teisės aktų teisėtumo problemą.

Generalinis Advokatas Jacobs'as sugretina, jo manymu, dvi priešingas situacijas, vienoje kurių nacionaliniai teismai turi griežtai apribotą kompetenciją sprendžiant teisėtumo klausimą, kai tuo tarpu kitoje situacijoje, apimančioje teisės aiškinimo klausimą, pastarieji atlieka svarbų vaidmenį¹⁵³. Toks Generalinio Advokato pasirinktas įrodinėjimo kelias turi būti vertinamas atsižvelgiant į iškeltą tikslą - įtikinti Teisingumo Teismą peržiūrėti savo EB Sutarties 230(4) straipsnio išaiškinimą (griežtąjį „*Plaumann'o testą*“). Tačiau kartu pats Generalinis Advokatas aiškiai nepaneigia, kad nacionalinių teismų kompetencijos stoka galėtų sukelti problemas ir tokiose situacijose, kurios liečia antrąjį atvejį, t. y. EB teisės aiškinimo srityje. Savo ruožtu autorė mano, kad jei aukščiausios instancijos nacionalinis teismas ignoruoja savo pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu pateikti EB teisės normos išaiškinimą ir priima nuosprendį, kuris nesuderinamas su ETT išsakyta šios nuostatos interpretacija ankstesnėje ar vėlesnėje byloje, pasekmės iš esmės tokios pačios pirmajai situacijai, susijusiai su EB teisės aktų galiojimo klausimu, nes asmuo sulaukia klaidingo nuosprendžio, ir dar be teisės jį apskusti.

3.1.2. Preliminarus nutarimas – netiesioginis ieškinys Teisingumo Teismui

Generalinis Advokatas Jacobs'as antrąja kliūtimi įvardina tai, kad preliminarus nutarimo procedūra nėra prieinama asmenims kaip teisinis pagrindas ieškiniui teisme pareikšti¹⁵⁴. Iš tiesų EB Sutarties 234(3) straipsnyje nerasime formuluotės, kuri aiškiai pripažintų ar suteiktų asmenims tokias teises, net jei ji ir įpareigoja kai kuriuos valstybių narių nacionalinius teismus perduoti klausimus nagrinėti Teisingumo Teismui. Tai yra Europos Bendrijos kilmės iš tarptautinės viešosios teisės palikimas, kaip jau buvo minėta darbo I – jame skyriuje. Vadinasi, nacionalinis teismas pats apsisprendžia, kuomet yra reikalinga kreiptis su prašymu į ETT, kad šis priimtų preliminarų nutarimą. Nacionalinis teismas pats formuluoja reikalingus išaiškinti klausimus ir nagrinėjamą bylą

¹⁵² Koenig C., Haratsch A. *Europarecht / Unter Mitarbeit von Friederike Meurer und Christiane Busch.* – 4. Auflage – Tuebingen: Mohr Siebeck, 2003. P. 152.

¹⁵³ Generalinio Advokato nuomonė byloje C-50/00 P Unión de Pequeños [2002] ECR I-6677, 41 para.

¹⁵⁴ *Ibid*, 42 para.

kartu su savo paaiškinimais siunčia Teismui. Žinoma, kai kurie nacionaliniai teismai kreipia daugiau ar mažiau dėmesio į tai, ko pageidauja bylos šalys, tačiau išlieka faktas, kad pačioms šalims nesuteikta jokių teisių savarankiškai siųsti savo pastabas ar performuluoti klausimus, kuriuos Teisingumo Teismui pateikė jų byla nagrinėjantis teismas¹⁵⁵.

Generalinis Advoaktas Jacobs'as nurodė, kad galima tokia situacija, kai aukščiausieji valstybių narių teismai, klaidingai manydami, jog EB teisės aktas yra teisėtas ir galiojantis, nusprendę nesikreipti į ETT dėl preliminarų nutarimų¹⁵⁶. Taip pat jis atkreipė dėmesį į faktą, kad užduotis suformuluoti ketinamus pateikti klausimus priklauso tik nacionaliniams teismams. Dėl šios priežasties ginčo šalys galėtų laikyti nacionalinio teismo savo nuožiūra suformuluotus klausimus kaip pakeičiančius jų pateikto skundo esmę ar netgi visiškai netinkamus, nes to pasėkoje grupė priemonių, kurias asmenys siekia nuginčyti, arba neteisėtumo pagrindai, kuriais jie pasikliauja, yra apribojami¹⁵⁷. Dėl to darytina išvada, jog pati preliminarų nutarimų prigimtis lemia, kad didelė dalimi šios procedūros veiksmingumas ir nauda priklauso nuo nacionalinio teismo geros valios.

3.2. Teisė ir pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminarų nutarimų

EB Sutarties 234 straipsnyje įtvirtinta nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą reiškia, kad preliminarų nutarimų procedūra fiziniams ir juridiniams asmenims suteikia tik netiesioginę kreipimosi galimybę. Skaitant šio EB Sutarties straipsnio formuluotę pažodžiui, gali susidaryti įspūdis, jog žemesnės instancijos teismai niekada nėra saistomi kreipimosi pareigos, o aukščiausiosios instancijos teismai, priešingai - šios pareigos privalo laikytis visada. Kaip bebūtų, nei viena iš išsakytų prielaidų nėra visiškai teisinga.

Panagrinėkime Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnį. Pirmoji straipsnio dalis nustato, kad Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti preliminarų nutarimą dėl:

- a) Europos Bendrijos Sutarties išaiškinimo;
- b) Bendrijos institucijų ir Europos Centrinio Banko aktų galiojimo ir išaiškinimo;
- c) Europos Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutų išaiškinimo, kai tuose statutuose tai numatyta.

2-oji straipsnio dalis įtvirtina teiginį, jog nacionalinis valstybės narės teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiais klausimais, *gali prašyti* Teisingumo Teismą priimti dėl jų preliminarų nutarimą. 3-ioji straipsnio dalis teigia, kad esant tokioms pačioms prielaidoms, valstybės narės teismas, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas, *privalo kreiptis* į ETT.

¹⁵⁵ ETT byla 44/65 Hessische [1965] ECR 965.

¹⁵⁶ Tokia teisė valstybių narių nacionaliniams teismams yra suteikta, nepaisant to, kad jie negali paskelbti EB teisės aktų neteisėtais. Žr.: ETT byla 314/85 Foto-Frost [1987] ECR 4199.

¹⁵⁷ Ibid (GA nuomonė Foto-Frost byloje), 42 para.

EB Sutarties 234 straipsnio 3-je dalyje esanti nuostata apibrėžia pirmąją sąlygą, kuomet kreipimasis yra imperatyvus. Antra, tai atvejai, kai valstybės narės teismas suabejoja Bendrijos teisės akto galiojimu ir dėl to ketina jo netaikyti nagrinėjamoje byloje, - ši sąlyga buvo suformuluota *Foto-Frost*¹⁵⁸ byloje. Šioje byloje Teisingumo Teismas nurodė, kad ir ne paskutinės instancijos nacionalinis teismas privalo kreiptis į ETT dėl preliminarų nutarimų, jeigu jis laiko neteisėtu EB antrinės teisės aktą ir dėl to ketina jo netaikyti konkrečioje byloje. Tokia kreipimosi pareiga egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar valstybės narės teismo sprendimas pagal nacionalines proceso teisės taisykles dar gali būti skundžiamas, ar ne. Trečia, tai atvejai, kai valstybės narės teismas ketina netaikyti ar panaikinti nacionalinės teisės aktą, įgyvendinantį Bendrijos teisės normas (byla *Zuckerfabrik Süderdithmarschen*). Šioje byloje Teisingumo Teismas nurodė, jog valstybės narės teismas, ketinantis taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir sustabdyti Europos Bendrijos teisės normas įgyvendinančio nacionalinio administracinio akto vykdymą dėl to, kad kyla abejonė dėl šio EB teisės akto teisėtumo, privalo kreiptis į ETT su prašymu priimti preliminarų nutarimą Bendrijos teisės akto galiojimo klausimu, jeigu šiuo klausimu į ETT dar nėra kreiptasi¹⁵⁹.

Autorė pastebi, jog *Foto-Frost* byloje Teisingumo Teismas pateikė labai įdomų dabartinio EB Sutarties 234(3) straipsnio (ex. EEB Sutarties 177 straipsnio) vertinimą. Nurodydamas, kad nacionaliniai teismai, kurių sprendimai dar gali būti skundžiami pagal nacionalinę teisę, turi teisę prašyti preliminarų nutarimo dėl teisės išaiškinimo ar teisės akto galiojimo, Teismas konstatavo, jog Sutartis tiksliai nenurodė, ar nacionalinis teismas turi teisę pripažinti Bendrijos aktą negaliojančiu¹⁶⁰. Tačiau savo tolimesniais samprotavimais ETT siekė pagrįsti, kodėl būtent jam yra suteikta išimtinė galia aiškinti Sutartį bei peržiūrėti EB institucijų priimtų aktų teisėtumą. Svarbiausiu argumentu savo išvadoms Teismas pasitelkė poreikį užtikrinti Europos Bendrijos teisinės sistemos vienodumą ir garantuoti teisinį tikrumą. ETT samprotavo, kad teisinių priemonių sistemos nuoseklumui išlaikyti būtina, kad Teismas turėtų išskirtinę jurisdikciją paskelbti Bendrijos aktus neteisėtais (ETT davė nuorodą į EB Sutarties 230 straipsnį, faktiškai suteikiantį jam išimtinę teisę paskelbti Bendrijos aktus negaliojančiais)¹⁶¹. Kartu Teismas pripažino, jog valstybių narių nacionaliniai teismai gali svarstyti tokių aktų teisėtumo klausimą ir gali pripažinti juos galiojančiais, kadangi tokiais veiksmais jie nekvestionuoja Bendrijos teisės aktų teisėtumo¹⁶². Reikia pridurti, jog vėlesnėse bylose Teismas buvo priverstas nuolat grįžti prie tokių savo samprotavimų ir kartoti argumentus, kodėl, jo nuomone, tik jis yra tinkamiausias Teismas Europos Bendrijos teisės aktų teisėtumui ir galiojimui nustatyti.

¹⁵⁸ ETT byla 314/85 Foto-Frost [1987] ECR 4199.

¹⁵⁹ ETT byla C-143/88 Zuckerfabrik Süderdithmarschen und Zuckerfabrik Soest / Hauptzollamt Itzehoe und Hauptzollamt Paderborn [1991] ECR I-415.

¹⁶⁰ ETT byla 314/85 Foto-Frost [1987] ECR 4199, 13 para.

¹⁶¹ Ibid, 16-17 paros.

¹⁶² Ibid, 14-15 paros.

Autorės nuomone, aukščiau išdėstytus teiginius dera patikslinti dviem pastebėjimais. Jei Teisingumo Teismas jau anksčiau yra priėmęs nutarimą, kad EB teisės aktas yra teisėtas, tuomet nacionaliniai teismai privalo šiuo išaiškinimu vadovautis, arba kreiptis į ETT su prašymu priimti preliminarų nutarimą, jei jų manymu, reikalinga sugrįžti prie ETT pateikto išaiškinimo¹⁶³. Be to, nacionaliniai teismai gali susilaikyti nuo ginčytino EB teisės akto taikymo, byloje taikydami laikinas apsaugos priemones¹⁶⁴.

3.2.1. Kuris nacionalinis teismas yra įpareigotas kreiptis į ETT vadovaujantis EB Sutarties 234(3) straipsniu?

Atsakymas į klausimą, kuris valstybės narės teismas yra tas, „kurio sprendimai negali būti toliau apskundžiami pagal nacionalinę teisę“, buvo išspręstas palyginti visai neseniai. Galima paminėti dvi EB teisės mokslininkų tarpe vyraujančias teorijas, įvardijant pirmąją *abstrakčiąja*, o likusią – *konkrečiąja* teorija.

Vadovaujantis *abstrakčiąja teorija* (kuri pažodžiui aiškina EB Sutarties 234(3) straipsnio nuostatą), tik aukščiausios instancijos teismai valstybių narių nacionalinėje teismų hierarchijoje bus įpareigoti kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminaraus nutarimo¹⁶⁵. Šios teorijos pagrindiniai teiginiai remiasi nuostata, kad taip siekiama apriboti besikreipiančių teismų ratą su tikslu mažinti Teismo darbo krūvį bei išlaidas, taip pat tvirtina, jog visiškai pakanka, kad kreipimosi pareiga priklausot tik aukščiausiesiems teismams, kadangi pastarieji atlieka specifinį vaidmenį garantuojant vienodą nacionalinės teisės aiškinimą ir taikymą¹⁶⁶. Ši teorija remiasi prielaida, jog kreipimosi pareiga privalo egzistuoti, nors ji būtų tik galutinėje nacionalinio teismo nagrinėjimo stadijoje. Vis dėlto, įsigilinus į šiuos teiginius, matyti, kad abstrakčioji teorija nepajėgi išspręsti tam tikrų problemų, kaip pavyzdžiui, faktas, jog kreipimasis į aukščiausios instancijos teismą paprastai yra apribotas teisės klausimais ir dažnai tik tokiais atvejais, kurie gali sukurti precedentus. Jei pritartume abstrakčiai teorijai, reikėtų, kad pasinaudojant nacionalinės proceso teisės normomis, būtų įmanoma užkirsti kelią bylos peržiūrėjimui apeliacine tvarka aukščiausiam teisme, kuriam vieninteliui priklausytų pareiga kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo. Tokiu būdu Teisingumo Teismo nepasiektų nei vienas žemesnės instancijos teismo prašymas, o apeliacinio skundo

¹⁶³ ETT byla 66/80 ICC [1981] ECR 1191, 13 para.

¹⁶⁴ ETT byla C-143/88 ir 92/89 Zuckerfabrick [1991] ECR I-415. Taip pat žr.: Anderson D. W. K. and Demetriou M. References to the European Court. – London: Sweet & Maxwell, 2002. P. 149.

¹⁶⁵ Schermers, H. G. and Waelbroeck, D. F. Judicial Protection in the European Union. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 269-271.

¹⁶⁶ Hartley T.C. The foundations of European Community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community. – Oxford, 2003. P. 283. Taip pat žr.: Schermers H. G. and Waelbroeck D. F. (2001). P. 267.

priimtino pagrindu nebuvimas faktiškai reikštų teisingumo privačių subjektų atžvilgiu paneigimą.

Konkrečioji teorija teigia, jog pareiga kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo priklauso tiems teismams, kurie faktiškai arba dažniausiai teismo bylą nagrinėjimo procese yra paskutinės instancijos teismai. Reikia atkreipti dėmesį į nacionalinės proceso teisės taisyklių apribojimus, tokius kaip apeliacinio skundo pareiškimo sąlygų sistema, taip pat įvertinti, ar šios instancijos teismo sprendimas iš tikrųjų bus galutinis tokio pobūdžio byloje. Jei taip, tuomet tas nacionalinis teismas, kuris ėmėsi spręsti bylą iš esmės, turi būti įpareigotas kreiptis į Teisingumo Teismą, net jei jis priklausytų žemiausiajai teismų grandžiai¹⁶⁷.

Apžvelgusi abi teorijas, autorė mano, kad *konkrečioji teorija* yra akivaizdžiai pranašesnė, kadangi ji yra tinkamesnė užtikrinti asmenims veiksmingą teisinę gynybą¹⁶⁸, garantuoti Bendrijos teisės vienodą taikymą ir neleisti atsirasti nacionaliniams precedentams, prieštaraujantiems EB teisei¹⁶⁹. Pastarąjį siekį Teisingumo Teismas yra ne kartą pabrėžęs savo teisminėje praktikoje¹⁷⁰, todėl tai paskatino daugumą EB teisės apžvalgininkų tikėti, jog greičiausiai Teismas prioritetą teikia konkrečiai teorijai, nors šiuo klausimu ETT dar nebuvo tiesiogiai pasisakęs¹⁷¹.

Remiantis Bendrąja valstybių narių ataskaita¹⁷², nacionaliniai teismai praktikoje remiasi *konkrečiąja teorija*, kai reikia nustatyti teismą, kurio sprendimai negali būti toliau apskundžiami, vadovaujantis EB Sutarties 234(3) straipsnio prasme. Tačiau teisė skųsti aukščiausios instancijos teismui dažniausiai yra ribojama. Valstybių narių ataskaitose nurodomi du atvejai:

- Valstybės narės proceso teisė numato, jog reikalingas tam tikras leidimas, kurį suteikia teismas, priėmęs skundžiamą sprendimą ir/arba tos pačios kompetencijos aukštesnės instancijos teismas;
- Teisė skųsti gali būti apribota kasacijos atveju, kai ginčo objektas yra tik teisės klausimai, bet ne faktai.

¹⁶⁷ Raitio J. What is the court of final instance in the framework of Article 234(3) EC in Sweden?. – Preliminary Ruling in the Criminal Proceedings Against Kenny Roland Lyckeskog // Europos Tagesschrift, Nr. 1, 2003. P. 161.

¹⁶⁸ Schermers H. G. and Waelbroeck D. F. Judicial Protection in the European Union. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. P.267.

¹⁶⁹ Hartley, T.C. The foundations of European Community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community. – Oxford, 2003. P. 283-284.

¹⁷⁰ ETT byla 107/76 Hoffman-La Roche [1977] ECR 957.

¹⁷¹ Anderson, D.W.K. and Demetriou, M. References to the European Court, 2th ed. – London: Sweet & Maxwell, 2002. P. 165; taip pat Schermers, H. G. and Waelbroeck, D. F. (2001). P. 268. Pastebėtina, jog šie autoriai remiasi ETT 6/64 Costa v. ENEL [1964] ECR 592 bylos sprendimu kaip įrodymu, kad Teisingumo Teismas palaiko konkretų požiūrį.

¹⁷² Association of the Councils of State and Supreme Court Administrative Jurisdictions of the Europeans Union. 18th colloquium in Helsinki, 20 and 21 May 2002. Revised version according to the discussions at the Colloquium. General report on the colloquium subject “The preliminary reference to the Court of Justice of the European Communities”. <http://www.juradmin.eu/en/newsletter/pdf/Hr_1-En.pdf> (2006-12-18).

Toks atskyrimas iškelia klausimą, ar žemesnės instancijos teismas turi būti pripažįstamas teismu, kurio sprendimai negali būti vėliau apskundžiami nacionalinės teisės prasme, kaip tai numatyta minėtame EB Sutarties 234(3) straipsnyje. Šiuo tikslu autorė sutelkia dėmesį į pirmąjį atvejį, t. y. į taip vadinamą preliminarų leidimų sistemą.

Iš valstybių narių pateiktų Ataskaitų matyti, jog preliminarų leidimų sistema dėl kreipimosi į aukščiausios instancijos teismą yra numatyta Švedijoje ir Prancūzijoje, taip pat ribotos apimties egzistuoja Suomijoje. Anglijos ir Velso, Švedijos ir Suomijos Ataskaitos parodo, kad šis klausimas dar lieka diskusijų objektu. Todėl autorė mano, jog dera išsamiau panagrinėti *Lyckeskog*¹⁷³ bylą, kurioje Teisingumo Teismas ėmėsi nagrinėti susiklosčiusią situaciją.

Šioje byloje ponui *Lyckeskog*, Švedijos piliečiui, buvo iškelta baudžiamoji byla, kurioje jis buvo kaltinamas neteisėtu 500 kg ryžių importu į Švediją nedeklaruojant jų įvežimo muitinės pareigūnams. Bylą nagrinėjo Švedijos apygardos teismas (Tingsrätt), vėliau - Apeliacinis teismas (Hovrätt), kuris nusprendė sustabdyti teisminį bylos nagrinėjimą ir kreiptis su paklausimu į Europos Teisingumo Teismą. Pirmasis Apeliacinio teismo suformuluotas klausimas skambėjo taip: ar jis, t. y. Švedijos Apeliacinis teismas, turi laikyti save paskutinės instancijos teismu EB Sutarties 234 straipsnio prasme. Pats Apeliacinis teismas laikėsi požiūrio, jog į šį klausimą turi būti atsakyta teigiamai, kadangi jo priimtas sprendimas gali būti peržiūrėtas Švedijos Aukščiausiojo Teismo (Högsta Domstolen) tik tuomet, jei pastarasis pripažįsta pateiktą skundą priimtinu. Beje, leidimas pateikti skundą Aukščiausiajam Teismui yra suteiktas tik su sąlyga, jei nagrinėjamoje byloje iškilęs teisės klausimas turi esminės reikšmės vienodam teisės taikymui (potencialus precedentas) arba konkrečiu atveju egzistuoja kitos priežastys, dėl ko apeliacija turi būti priimta (pvz. formalus pažeidimas), taip pat jei Apeliacinio teismo priimtas sprendimas akivaizdžiai remiasi rimta klaida.

Įdomu tai, kad Švedijos vyriausybės byloje pateikti statistiniai duomenys parodo, jog galimybė pareikšti skundą Aukščiausiajam Teismui suteikta vidutiniškai tik 3–4 % visų bylų, kurios nagrinėjamos nacionaliniuose valstybės teismuose. Be to, Švedijos Apeliacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad nedidelės ir nereikšmingos Europos Bendrijos teisės aiškinimo ar taikymo klaidos oficialiai nėra pripažįstamos tokio skundo priimtimumo pagrindu¹⁷⁴.

Nepaisant EB teisės srities mokslininkų spėjimų, Teisingumo Teismas, vadovaudamasis Generalinio Advokato nuomone, šioje byloje pasirinko *abstrakčiąją teoriją*. ETT pakartojo savo gerai žinomą frazę, kad pareiga, įtvirtinta EB Sutarties 234(3) straipsnyje, yra sukurta išskirtinai tam tikslui, kad užkirstų kelią atsirasti valstybių narių nacionalinių teismų praktikai, kuri neatitinka Bendrijos teisės nuostatų. Teismas teigė, kad šis tikslas yra apsaugotas, kai nacionaliniai aukščiausieji teismai yra įpareigoti kreiptis į Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą dėl

¹⁷³ ETT byla C-99/00 *Lyckeskog* [2002] ECR I-04839.

¹⁷⁴ ETT byla C-99/00 *Lyckeskog*, 6 para.

iškiliusių EB teisės klausimų¹⁷⁵. Generalinio Advokato išvadoje sakoma, kad tai, jog norint pateikti apeliaciją, būtina gauti leidimą, nepakeičia žemesnės instancijos statuso EB Sutarties 234(3) straipsnio prasme. Savo ruožtu Teismas pridūrė, jog nacionalinė teisės sistema, kurioje teisė kreiptis į šalies Aukščiausiąjį Teismą priklauso nuo apeliacinio skundo leidimo suteikimo sąlygų, iš tikrųjų neatima iš asmenų jų teisinės gynimo priemonės¹⁷⁶. Tai, pasak Teismo, itin būdinga Švedijai, kurioje galimumas kreiptis į valstybės Aukščiausiąjį Teismą tikrovėje egzistuoja normaliomis sąlygomis (t. y. nėra apribotas vien tik ypatingais ir išskirtiniais atvejais, pvz. paaiškėjus naujoms bylos aplinkybėms), dėl to Švedijos Apeliacinis teismas negali būti laikomas galutinės instancijos teismu pagal EB Sutarties 234(3) straipsnį.

Viena iš tokių sprendimą pateisinančių aplinkybių - Teisingumo Teismo duota nuorodą į Švedijos nacionalinę teisę. Remiantis šios teisės normomis, iškilęs neaiškumas dėl EB teisės tinkamo taikymo suponuoja pagrindą peržiūrėti ginčijamą sprendimą šalies Aukščiausiam Teisme. ETT taip pat pabrėžė Aukščiausiojo Teismo išipareigojimą, vadovaujantis EB Sutarties 234(3) straipsnio nuostata, kreiptis dėl preliminarus nutarimo, atsižvelgiant į Teismo *CILFIT* byloje išdėstytas išimtis. Išanalizavęs ir nustatęs, jog Švedijos nacionalinės proceso teisės taisyklės neužkirto kelio tokiai procedūrai, Teisingumo Teismas padarė išvadą, jog Švedijos Aukščiausiasis Teismas turėtų kreiptis su prašymu priimti preliminarų nutarimą, sprendamas apeliacinio skundo, susijusio su EB teise, priimtinum klausimą, jeigu jis būtų linkęs atmesti tokį skundą ir neegzistuoti jokios galimybės grąžinti bylą peržiūrėti iš naujo žemesnėje teismo instancijoje¹⁷⁷.

Reikia pridurti, kad šioje byloje nei Teisingumo Teismas, nei Generalinis Advokatas neatsižvelgė į Švedijos Apeliacinio Teismo tvirtinimus, kad nereikšmingos EB teisės aiškinimo ir taikymo klaidos nesudaro pagrindo pateikti apeliacinį skundą Aukščiausiajam Teismui. Visgi Europos Komisija yra pasirėmusi šiais teiginiais Švedijai skirtoje pagrįstoje nuomonėje¹⁷⁸, priimtoje vadovaujantis EB Sutarties 226 straipsniu. Remiantis Komisijos nuomone, Švedija neįvykdė EB Sutarties 234(3) straipsnyje įtvirtintos pareigos dėl to, kad nesiėmė jokių priemonių prieš galutinės instancijos teismuose susiformavusią praktiką susilaikyti nuo kreipimosi į Teisingumo Teismą tuomet, kai yra svarstomas apeliacinio skundo priimtinum klausimas.

3.2.2. Kreipimosi dėl preliminarus nutarimo išimtis

Paskutinės instancijos nacionaliniai teismai, kaip ir žemesnieji teismai, turi tokią pačią veiksmų laisvę savo nuožiūra vertinti, ar Europos Bendrijos teisės klausimo išaiškinimas yra būtinas, norint

¹⁷⁵ Ibid (ETT byla C-99/00 Lyckeskog), 14 para.

¹⁷⁶ Ibid, 15 para.

¹⁷⁷ Ibid, 18-19 paros.

¹⁷⁸ Reasoned Opinion of the European Commission for Sweden, 13 October 2004, ref: 2003/2161 C(2004) 3899, <http://www.pointlex.se/filarkiv/document/2004/11/9/EU-motivering_0.pdf> (2006-12-18).

priimti galutinį nuosprendį nagrinėjamoje byloje¹⁷⁹. Kaip minėta ankstesniame darbo poskyryje, valstybės narės teismas bus įpareigotas kreiptis į ETT dėl preliminarų nutarimų, kai šio teismo sprendimas pagal nacionalinę teisę nebegalės būti peržiūrėtas apeliacine tvarka. Tuo pačiu galutinės instancijos teismai EB Sutarties 234(3) straipsnio kontekste laikytini ir teismai, nepriklausomai nuo jų užimamos padėties teismų hierarchijoje, kurių sprendimai pagal nacionalines proceso teisės normas konkrečiu atveju nebegali būti patikrinti įprastinėmis teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės priemonėmis.

Pažymėtina, kad Europos Bendrijos teisinėje sistemoje egzistuoja keletas išimčių iš pareigos kreiptis dėl preliminarų nutarimų, kuriomis gali pasinaudoti ir paskutinės instancijos nacionaliniai teismai. Profesorius T. C. Hartley nuomone, skirtingas EB Sutarties 234(3) straipsnio formuluotės aiškinimas būtų taip pat nepageidaujamas kaip ir faktas, kad aukščiausiųjų teismų pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą galioja net ir tuo atveju, kai EB teisės klausimai neturės tiesioginės įtakos galutinio nuosprendžio byloje priėmimui¹⁸⁰. Tokiam požiūriui susiformuoti leido Teisingumo Teismas, savo jurisprudencijoje konstatuodamas, jog valstybių narių nacionalinių teismų pareiga kreiptis dėl preliminarų nutarimų nėra absoliuti¹⁸¹. Šios pareigos išimtys gali atsirasti tuomet, kai teismas įgyvendina savo diskreciją sprenddamas kreipimosi būtinumo klausimą, taip pat kitais pagrindais. Apibendrinusi Teismo samprotavimus *CILFIT* ir kitose bylose, autorė išskiria tris atvejus, kada paskutinės instancijos teismai bus atleisti nuo šios pareigos. Pirmasis atvejis susijęs su EB teisės klausimais nacionalinio teismo proceso metu. ETT nustatė, kad net jei nacionalinio teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių negalės būti peržiūrėta apeliacine tvarka, teismas, kuris priima šį procesinį dokumentą, nėra įpareigotas kreiptis į ETT, jei toks jo sprendimas gali būti peržiūrėtas tolesnėje bylos eigoje, t. y. priimant galutinį nuosprendį¹⁸². Ši situacija, autorės nuomone, nesukelia jokių ypatingų problemų, kurios būtų svarbios pagrindiniam darbe iškeltam klausimui išnagrinėti. Pagrindinės problemos išryškėja nagrinėjant dvi likusias situacijas, kuriose galutinės instancijos teismai gali būti atleisti nuo kreipimosi dėl preliminarų nutarimų pareigos. Jos dažnai įvardijamos prancūziškais terminais – „*acte éclairé*“ ir „*acte clair*“.

Acte éclairé („išaiškinto akto“) doktrina. Nacionaliniai teismai gali būti atleisti nuo pareigos kreiptis preliminarų nutarimų į ETT tais atvejais, kai Teisingumo Teismas jau yra pateikęs nagrinėjamo EB antrinės teisės akto nuostatų išaiškinimą ankstesnėje byloje. Teismo praktikoje ir EB teisės tyrėjų gretose šie atvejai dažnai vadinami *acte éclairé* doktrina. Remiantis ETT byloje *Da Costa*¹⁸³ išdėstytais teiginiais, Teisingumo Teismo autoritetingas išaiškinimas, kurį jis pateikė

¹⁷⁹ ETT byla 283/81 *CILFIT* [1982] ECR 3415, 9-10 paros.

¹⁸⁰ Hartley T. C. *The foundations of European Community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community.* – Oxford, 2003. P. 292-293.

¹⁸¹ ETT byla 283/81 *CILFIT* [1982] ECR 3415.

¹⁸² ETT byla 107/76 *Hoffman-La Roche* [1977] ECR 957.

¹⁸³ ETT byla 28-30/62 *Da Costa* [1963] ECR 31, 38 para.

vadovaudamasis EB Sutarties 177 (dab. 234 str.) straipsniu, gali atleisti nacionalinius teismus nuo pareigos kreiptis, kadangi šio išaiškinimo galia gali atimti iš pareigos jos tikslą ir esmę. Pasak Teismo, tai ypač pasakytina apie bylas, kuriose iškilę klausimai yra iš esmės tapatūs tiems klausimams, dėl kurio jau buvo priimtas preliminarus nutarimas panašioje byloje. Tokiu būdu Teisingumo Teismas *Da Costa* byloje pabrėžė savo ankstesniųjų nutarimų precedentinę svarbą tuo atveju, kai iškyla tapatūs Europos Bendrijos antrinės teisės aiškinimo ir galiojimo klausimai. Tačiau reikia nepamiršti, kad ETT nėra laikomas apeliaciniu teismu nacionalinių teismų priimtiems sprendimams, taip pat nacionaliniams teismams niekada nėra užkertamas kelias dėl to paties klausimo kreiptis dar kartą, jei jie mano, kad tai būtina¹⁸⁴.

CILFIT byloje Europos Teisingumo Teismas išplėtė *acte éclairé* principo apimtį, papildydamas jį dviem atžvilgiais. Teismas teigė, jog precedentų egzistavimas galėtų turėti tokius pačius padarinius pareigai kreiptis dėl preliminarus nutarimo pagal EB Sutarties 234 straipsnį, *kada ETT jau yra išnagrinėjęs ir apsvaistęs tą patį EB teisės aspektą, nepriklausomai nuo Teismo proceso, privedusio prie tokių sprendimų, prigimties, net jei nagrinėjami klausimai nėra visiškai identiški*¹⁸⁵. Tačiau, Teismo nuomone, prieš konstatuojamas teisingo Bendrijos teisės akto taikymo akivaizdumą, valstybės narės teismas privalo įsitikinti, kad klausimas atrodo lygiai taip pat akivaizdus ir kitų valstybių narių teismams bei Teisingumo Teismui. Tik patenkinus šias sąlygas, nacionalinis teismas galės nesikreipti į ETT dėl jo nagrinėjamo klausimo ir prisiimti atsakomybę pats jį išspręsti¹⁸⁶.

Acte clair („aiškaus akto“) doktrina. Teisingumo Teismo byloje *CILFIT* pateiktas išaiškinimas turi didelę reikšmę ne vien dėl priežasčių, kurios jau buvo išvardintos aukščiau. Šioje byloje Teismas susidūrė su kitu klausimu: ar *acte clair* principas, kurį išplėtojo Prancūzijos teismai ir pradėjo taikyti sprenddami EB teisės taikymo klausimus nacionalinio proceso metu, taip pat gali būti laikomas pagrindu atleisti valstybių narių teismus nuo pareigos kreiptis į ETT, vadovaujantis EB Sutarties 234(3) straipsniu.

Acte clair doktrina teigia: jei teisės norma yra aiškiai suprantama ir nedviprasmiška, ją aiškinti nebūtina¹⁸⁷. Vadinasi, kai teisingas Europos Bendrijos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad nebekelia jokios pagrįstos abejonės dėl to, koku būdu turėtų būti išspręstas iškeltas klausimas, ir šio klausimo sprendimas atrodytų toks pat akivaizdus kitų valstybių narių teismams ir pačiam Teisingumo Teismui, valstybės narės teismas neprivalo kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo. Teisingumo Teismas, priešingai Generalinio Advokato išsakytai nuomonei, priėjo išvados, kad *CILFIT* byloje *acte clair* doktrina yra taikytina, tokiu būdu įveddamas trečiąją, ir greičiausiai pačią

¹⁸⁴ Žr.: ETT bylos 66/80 ICC [1981] ECR 1191, 14-oje paroje pateiktą išaiškinimą, taip pat išsamiau precedentinės teisės plėtotę ir reikšmę nacionaliniams teismams aptaria autoriai Craig, P. and de Burca, G. (2003). P. 442.

¹⁸⁵ ETT byla 283/81 CILFIT [1982] ECR 3415, 13 – 14 paros.

¹⁸⁶ Ibid, 14 para.

¹⁸⁷ Ibid, Generalinio Advokato nuomonė (*CILFIT* byloje), 4 para.

svarbiausią Europos Bendrijos Sutarties 234 straipsnio taikymo išimtį. Kita vertus, Teismas nustatė itin griežtas Bendrijos teisės akivaizdaus aiškinimo ir taikymo sąlygas, kurios turi būti išpildomos, norint pasinaudoti *acte clair* principu ir jo suteikiama išimtimi. Visų pirma, valstybės narės nacionalinis teismas privalo įsitikinti, kad iškilęs klausimas yra vienodai suprantamas ir aiškus visiems valstybių narių nacionaliniams teismams ir Teisingumo Teismui¹⁸⁸. Šis įvertinimas turi būti atliktas atsižvelgiant į Europos Bendrijos teisės specifiką ir konkrečius sunkumus, su kuriais susiduriama aiškinant Bendrijos teisės nuostatas, ko pasėkoje kyla rizika atsirasti skirtingiems EB teisės aiškinimams atskirų valstybių narių teismo nuosprendžiuose¹⁸⁹. Teismo vertinimu, tai apima skirtingų valstybių narių kalbų įtaką EB teisei, specifinius Bendrijos teisės terminologijos bruožus ir teises koncepcijas, kurios nebūtinai turi tą pačią reikšmę atskirų valstybių narių nacionalinės teisės sistemose¹⁹⁰. Be to, nacionaliniai teismai konkrečios bylos situacijoje turi teikti deramą dėmesį Europos Bendrijos teisės nuostatų kontekstui, jų tikslams ir tuo pačiu šių dienų Bendrijos teisės evoliucijos būklei.

Autorės nuomone, pravartu apžvelgti Generalinio Advokato Capotorti'o argumentus, išsakytus prieš „prancūziškosios prigimties“ *acte clair* doktrinos įtraukimą į Europos Bendrijos teisę, ir paanalizuoti juos šio darbo temos kontekste. Pirmiausia, Generalinis Advokatas įrodinėja, kad šis principas turi prancūziškosios teisės specifiką, todėl jo taikymas neatitinka EB teisės. Antra, jis laiko nesuvokiamu teiginį, jog teisės normos taikymo atveju galima apsieiti be šios normos turinio išaiškinimo. Ir trečia, Capotorti'o tvirtinimu, faktinės aplinkybės parodė, jog iš tikrųjų šis principas dažnai buvo taikomas netinkamu būdu, pailiustruodamas šį argumentą keletu Prancūzijos Conseil d'Etat teismo priimtų bylų¹⁹¹. Reikia sutikti su Generalinio Advokato teiginiais, kad Teisingumo Teismo įvesta *acte clair* doktrina palieka tikimybę, jog nacionaliniai teismai gali EB teisės aiškinimo akivaizdumą įvertinti klaidingai, dėl ko iškyla vienodo Bendrijos teisės aiškinimo ir taikymo visose valstybėse narėse problema, o sukurta kreipimosi dėl preliminarus nutarimo procedūra kaip tik yra skirta užkirsti kelią tokioms klaidingoms EB teisės interpretacijoms atsirasti.

Įvairių EB teisės mokslininkų ir tyrėjų nuomonės, atsižvelgiant į jų išreikštą požiūrį dėl Teisingumo Teismo *CILFIT* byloje pareikštų teiginių, skyla į dvi priešingas stovyklas. Pasak pirmųjų, *CILFIT* byloje Teismas praktiškai paliko „plačiai atidarytas duris“ valstybių narių nacionaliniams teisėjams, ketinantiems išvengti kreipimosi dėl preliminarus nutarimo pareigos¹⁹². Buvo prieita išvados, kad Teisingumo Teismo nuosprendžio motyvuojamoje dalyje įvestos *acte clair* doktrinos taikymo sąlygos iš tiesų nėra tokios griežtos, išskyrus nebent reikalavimą Bendrijos teisės akto nuostatas palyginti skirtingomis valstybių narių kalbomis. Antrosios stovyklos pozicija

¹⁸⁸ Ibid, (ETT nuosprendis *CILFIT* byloje), 16 para.

¹⁸⁹ Ibid, 21 para.

¹⁹⁰ Ibid, 18 - 19 paros.

¹⁹¹ Ibid, Generalinio Advokato nuomonė (*CILFIT* byloje), 4 para.

¹⁹² Steiner J. ir kt. *Textbook on EC Law*, 8th ed. – Oxford, 2003. P. 567.

bene geriausiai atspindi profesoriaus Rasmussen'o išdėstyti teiginiai. Profesorius tvirtina, kad Teisingumo Teismo *CILFIT* byloje išdėstyta strategija yra visiškai kitokia nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Iš tikrųjų tai atspindi tikslą sustiprinti ETT atliekamą nacionalinių galutinės instancijos teismų kontrolę¹⁹³. To siekiama būtent šia Teismo byloje pasirinkta „duoti ir atimti“ strategija: ETT palieka nacionaliniams paskutinės instancijos teismams tam tikrą laisvę įveddamas *acte clair* principą, tačiau kartu apriboja šią laisvę nustatydamas ypatingai griežtas sąlygas, kurių siauras aiškinimas nepalieka jokios erdvės apsuksiams teismų manevrams¹⁹⁴. Pastarąjį požiūrį išsakė Teisingumo Teismo teisėjas Mancini, laikydamas jį teisinga *CILFIT* bylos analize¹⁹⁵.

Pažymėtina, jog iš pradžių *acte clair* doktrina Europos Bendrijos teisės analitikų darbuose buvo vertinama labai įtariai¹⁹⁶. Generalinio Advokato nuomonė *CILFIT* byloje - puikus tokio atsargumo pavyzdys. Tačiau bėgant laikui šis principas buvo palaipsniui priimamas ir netgi pasigirdo nuomonių, palaikančių naują ir liberalų *acte clair* doktrinos taikymo sąlygų, išdėstytų *CILFIT* byloje, interpretavimą. Buvo teigiančių, jog kilus abejonėms, bet kuris sąžiningas teisėjas greičiausiai vengs taikyti *acte clair* principą, kadangi jį sulaikys Teisingumo Teismo suformuluotos pernelyg griežtos šio principo taikymo sąlygos. Byloje *Wiener*¹⁹⁷ Generalinis Advokatas tvirtino, kad pernelyg dažnas ir besaikis preliminarus nutarimo procedūros naudojimas, atsižvelgiant į tebevykstantį Europos Bendrijos plėtimąsi, gali iš anksto kvestionuoti Teismo precedentinės teisės kokybę, jos darną ir prieinamumą¹⁹⁸. Todėl jis siūlė liberalizuoti vieną iš ETT byloje *CILFIT* įtvirtintų *acte clair* principo taikymo sąlygų, t. y. panaikinti reikalavimą lyginti skirtingomis valstybių narių kalbomis išdėstytas EB teisės aktų nuostatas. Be to, Generalinis Advokatas išreiškė nuomonę, kad apskritai visos šio principo sąlygos turi būti taikomos tik tada, kai neabejojama kreipimosi dėl preliminarus nutarimo reikalingumu, kitaip tariant, - kai EB teisės nuostatų taikymas yra pagrindinis byloje iškilęs klausimas ir kai tai iš tiesų būtina vienodam EB teisės aiškinimui¹⁹⁹. Vis dėlto Teisingumo Teismas tuomet nepateikė jokio atsakymo į šį Generalinio Advokato pasiūlymą.

*Lyckeskov*²⁰⁰ byloje Teisingumo Teismas buvo priverstas dar kartą susidurti su *CILFIT* byloje iškeltu klausimu, ar reikalavimai *acte clair* doktrinos taikymui neturėtų būti švelninami. Švedijos Apeliacinis teismas, įvertinęs visas aplinkybes, nusprendė, jog svarstomoje byloje *CILFIT* kreipimosi išimties sąlygos nebuvo išpildytos, todėl būtina kreiptis į ETT dėl preliminarus

¹⁹³ Rasmussen H. The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T. // 9 E.L.Rev. 1984. P. 243 – 253.

¹⁹⁴ Ibid. P. 256 – 258.

¹⁹⁵ Mancini G. F. and Keeling D. T. From CILFIT to ERT: the Constitutional Challenge facing the European Court // 11 Y.E.L. 1991. P. 4.

¹⁹⁶ Timmermans C. The European Union's judicial system // 41 C.M.L.Rev. 2004. P. 401.

¹⁹⁷ ETT byla C-338/95 Wiener SI GmbH v. Hauptzollamt Emmerich [1997] ECR I-6495.

¹⁹⁸ Ibid (Generalinio Advokato nuomonė Wiener byloje), 60 para.

¹⁹⁹ Ibid, 64 – 65 paros.

²⁰⁰ ETT byla C-99/00 Lyckeskov [2002] ECR I-04839.

nutarimo. Tačiau paties Švedijos teismo nuomone, priimdamas sprendimą jis galėjo apsieiti ir be ETT išaiškinimo. Europos Komisija, pasisakiusi šioje byloje, rekomendavo atlikti *CILFIT* sąlygų peržiūrą tik vienu atžvilgiu, t. y. įvertinti reikalavimą, kad nacionalinis teismas turi būti visiškai įsitikinęs, jog teisingas EB teisės nuostatų taikymas yra toks akivaizdus, kad nekelia jokių pagrįstų abejonių Teisingumo Teismui ir kitų valstybių narių nacionaliniams teismams. Visgi Generalinis Advokatas Tizzano atmetė bet kokią *CILFIT* sąlygų sušvelninimą²⁰¹, o Teisingumo Teismas nutylėjo, palikdamas šio svarbaus klausimo nagrinėjimą nepaliestą²⁰². Vadinasi, situacija išlieka nepakitusi nuo to laiko, kai buvo priimtas nuosprendis *CILFIT* byloje: iškilus EB teisės taikymo ar galiojimo klausimui, nacionaliniai valstybių narių teismai privalo vadovautis ETT suformuluotomis Europos Bendrijos teisės akivaizdaus aiškinimo sąlygomis, norėdami taikyti *acte clair* doktriną kaip išimtį iš EB Sutarties 234(3) straipsnyje numatytos pareigos kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo.

²⁰¹ Generalinio Advokato nuomonė Lyckeskog byloje, 60 para.

²⁰² Ibid (ETT nuosprendis Lyckeskog byloje), 21 para.

IV. PRELIMINARAUS NUTARIMO PROCEDŪROS ANALIZĖ ASMENS TEISIŲ GYNYBOS ASPEKTU

4.1. Pagrindinės nacionalinių teismų nesikreipimo dėl preliminaraus nutarimo į Teisingumo Teismą priežastys

Apskritai kalbant, preliminarus nutarimas, lyginant jį su kitomis EB Sutartyje numatytais teisminėmis procedūromis, turi didelį pasisekimą dėka valstybių narių žemesniųjų instancijų teismų ir jų pasiryžimo bei iniciatyvumo kreiptis į Teisingumo Teismą²⁰³. Visgi dera pastebėti, kad statistiniai duomenys rodo²⁰⁴, jog teismų, kurie turi pareigą kreiptis į ETT pagal EB Sutarties 234(3) straipsnį (galutinės instancijos teismų), kreipimaisi sudaro žymiai mažesniąją dalį, be to, jų užduodami klausimai dažnai susilaukia kritikos už tai, kad yra pernelyg siauri, arba apsiribojantys vien tik formaliais dalykais, palyginti su reikšmingais ir fundamentaliais EB teisės klausimais, kokių nuolat sulaukiama iš žemesniųjų teismų²⁰⁵.

Pažymėtina, kad 2002-siais metais Helsinkyje vykusiame Valstybių tarybų ir aukščiausiųjų Europos Sąjungos administracinių teisminių institucijų asociacijos XVIII-jame seminare buvo pateikta Bendroji valstybių narių ataskaita apie kreipimąsi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą dėl preliminaraus nutarimo²⁰⁶ (toliau – Bendroji ataskaita). Bendrojoje ataskaitoje, atsižvelgiant į nustatytą turinį, pateikiami išsamaus ir visapusiško nacionalinių teismų kreipimosi dėl preliminaraus nutarimo tyrimo kiekvienoje valstybėje duomenys. Šie duomenys apima bendruosius klausimus, susijusius su nacionalinės teisės normomis ir preliminaraus nutarimo procedūros reglamentavimu, taip pat pateikiami atskirus kreipimosi atvejus atspindintys faktai bei Teisingumo Teismui pateikiamų kreipimųsi dėl preliminaraus nutarimo požymiai. Vis dėlto autorė nesiekia visapusiškai išnagrinėti Bendrąją ataskaitą, o naudoja joje pateikiamą informaciją preliminaraus nutarimo procedūrai ir jos praktiniam taikymui įvertinti iš privataus asmens teisių gynybos perspektyvos.

Susipažinus su įvairių užsienio teisės mokslininkų darbais, galima teigti, jog ne visiems aukščiausiems nacionaliniams teismams, kartu ir valstybėms narėms pavyksta gerbti ir tinkamai įgyvendinti savo pareigą perduoti išskylančius Europos Bendrijos teisės taikymo ir aiškinimo

²⁰³ S. Douglas-Scott. *Constitutional Law of the European Union*. – England: Pearson Education Limited, 2002. P. 226.

²⁰⁴ The Annual Report “Statistics of judicial activity of the European Court of Justice”, <<http://curia.europa.eu/en/instit/presentationfr/rapport/stat/st05cr.pdf>> (2006-12-08).

²⁰⁵ S. Douglas-Scott. (2002). P. 226-228.

²⁰⁶ Association of the Councils of State and Supreme Court Administrative Jurisdictions of the Europeans Union. 18th colloquium in Helsinki, 20 and 21 May 2002. Revised version according to the discussions at the Colloquium. General report on the colloquium subject “The preliminary reference to the Court of Justice of the European Communities”.

klausimus Teisingumo Teismui²⁰⁷. Pasak profesoriaus Rasmussen'o, esama daug tokių bylų, kuriose galime rasti neatitikimo EB Sutarties 234(3) straipsnio reikalavimui atvejų²⁰⁸. Žinoma, visiškai išvengti klaidų nepavyksta ir dėl atsitiktinumų, tačiau atrodo, jog pasitaiko ir sąmoningų nesikreipimo atvejų²⁰⁹, dėl ko kai kurios Europos Bendrijos valstybės narės kritikuojamos už savo neryžtingumą siekti ETT išaiškinimų preliminariniuose nutarimuose dažniau nei kitos²¹⁰.

Dažniausiai nesikreipimus nulemia pasinaudojimas *acte clair* arba *acté éclairé* principais kaip pretekstu, tačiau gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai nacionaliniai teismai nenurodo jokių teisinių pagrindų, galinčių pateisinti jų nesikreipimą. Autorė išrinko dažniausiai EB teisės tyrėjų darbuose minimas priežastis, dėl ko valstybių narių nacionaliniai teismai nusprendžia nesikreipti į Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo. Pagrindinėmis priežastimis įvardinamas bylos nagrinėjimo vilkinimas, teismo proceso išlaidos, ginčo šalių noras kuo skubiau išspręsti kilusį konfliktą. Iš kitos pusės, tai gali lemti ir prastas Europos Bendrijos teisės išmanymas, klaidingas „būtinumo kreiptis“ sąlygos interpretavimas, taip pat ir politinės priežastys bei teisėjų požiūris²¹¹. Štai dėl ko principų *acte clair* ir *acte éclairé* įvedimas suteikia progą galutinės instancijos teismams valstybėse narėse apeiti kreipimosi pareigą tais atvejais, kai dėl tam tikrų priežasčių sąmoningai siekiama to išvengti.

Reikia pridurti, kad iki šiol tebevyksta diskusijos apie galimas EB Sutarties 234 straipsnio pataisas, norint tinkamai susidoroti su ženkliai augančiu kreipimusi į Teisingumo Teismą skaičiumi ir iš to išplaukiančiais nacionalinių teismo procesų vilkinimais. Buvo išreikšta netgi pasiūlymų dar labiau apriboti ar netgi išvis panaikinti kreipimosi į ETT pareigą. Kiti pataria atimti žemesniųjų instancijų teismų turimą diskreciją savo nuožiūra kreiptis į Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo. Pasak profesoriaus Timmerman'o, pareigos kreiptis apribojimas vargiai atitiktų preliminarus nutarimo procedūros tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų „dialogo charakterį“, ir tuo pačiu reikštų poreikio užtikrinti ginčo šalių teisėtų interesų apsaugą ir gynybą nepaisymą²¹².

Autorė pastebi, kad visi aukščiau minėti su preliminarus nutarimo procedūra susiję svarstymai atrodo labiau įtakoti ir kyla iš praktinių jos įgyvendinimo sunkumų, nei problemų, susijusių su žmogaus teisių apsauga. Daugeliu atvejų diskusijose pagrindinis akcentas įvardinamas tikslu užtikrinti vienodą Europos Bendrijos teisės taikymą bei nacionalinio teismo ginčų nagrinėjimo

²⁰⁷ Mancini G.F. and Keeling D.T. From CILFIT to ERT: the Constitutional Challenge facing the European Court // 11 Y.E.L., 1991. P. 4. Taip pat žr.: Timmermans C. The European Union's judicial system // 41 C.M.L.Rev. 2004. P. 399.

²⁰⁸ Rasmussen, H. European Court of Justice. – København: Gad Jura, 1998. P. 131.

²⁰⁹ Anderson D.W.K. and Demetriou M. (2002). P.179-180.

²¹⁰ Bebr G. The rambling ghost of Cohn-Bendit: acte clair and the Court of Justice // 20 C.M.L.Rev. (1983). P. 439-472.

²¹¹ Schermers H.G. ir kt. Article 177 EEC: Experiences and Problems. – Amsterdam: Elsevier Science Publishers B. V., 1987. P. 8-12.

²¹² Timmermans C. (2004). P. 402.

kontrolę, o ne būtinybė laiduoti asmenims subjektinę teisę kreiptis į teismą²¹³. Dėl to peršasi mintis, kad tai visiškai nedera su paties Teisingumo Teismo išsakyta nuostata, kuria šis įvardino EB Sutarties 234 straipsnį kaip alternatyvą 230 – jam straipsniui, suteikiančiam teisę kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui tokiomis pačiomis sąlygomis, kokios numatytos valstybėms narėms ar EB institucijoms, pateikti tiesioginį ieškinį Teisingumo Teismui.

4.2. Nacionalinių teismų kompetencijos stoka paskelbti EB teisės aktus negaliojančiais

Byloje *Foto-Frost*²¹⁴ Europos Teisingumo Teismas paneigė spėjimą, kad nacionaliniai žemesnės instancijos teismai, pasiremdami EB Sutarties 234(2) straipsniu, galėtų paskelbti EB teisės aktus neteisėtais. Tačiau Teismas neatėmė šių teismų kompetencijos peržiūrėti Bendrijos aktus ir paskelbti juos teisėtais ir tuo pačiu galiojančiais. Tokiu būdu ETT įvedė dar vieną pareigos kreiptis dėl preliminarus nutarimo išimtį. Profesorė A. Ward atkreipia dėmesį į tai, kad Europos Bendrijos teisės darna lygiai taip pat stumiama į pavojų nacionaliniams valstybės narės teismams suteikiant galimybę paskelbti EB teisės aktus galiojančiais²¹⁵. Vis dėlto šio darbo atžvilgiu daug svarbesnis klausimas - ar toks nacionalinės teisminės valdžios atliekamas EB teisės aiškinimas gali sukelti ar turėti neigiamų padarinių privatiems asmenims ir jų teisių apsaugai.

Foto-Frost byloje Teisingumo Teismas tiesiogiai neatsakė į klausimą, kokio masto abejonės turėtų būti nacionalinio teisėjo samprotavimuose, kurios paskatintų, arba kitaip tariant, įgalintų jį manyti, kad privalu kreiptis į Teismą ir išsiaiškinti kilusį EB teisės akto galiojimo klausimą preliminarus nutarimo pagalba. Teisės analitikai – Anderson‘as ir Demetriou‘ is išdėstė tris, jų nuomone, galimus atsakymo variantus. Pirma, toks nacionalinis teismas turėtų kreiptis, jei egzistuotų bent menkiausia Bendrijos teisės akto teisėtumo abejonė. Antra, teismas privalėtų kreiptis į ETT, jei tam tikros teismui žinomos aplinkybės sudaro pakankamą pagrindą tokiai abejonei kilti. Trečias galimas atsakymas, kuris šiems teisininkams atrodo labiausiai priimtinas, yra toks, kad nacionaliniai teismai naudojami plačia diskrecijos teise, kuri remiasi principu, kad Bendrijos teisės aktų galiojimas preziumuojamas tol, kol jų teisėtumo neužginčija kompetentingas teismas²¹⁶. Kiti EB teisės komentatoriai, atrodo, palaiko pastarąjį požiūrį²¹⁷.

Autorės vertinimu, situacija, kurioje valstybių narių nacionaliniai teismai turi kompetenciją paskelbti Bendrijos teisės aktus galiojančiais, tuo tarpu kai jiems nesuteikta teisė ginčyti pastarųjų

²¹³ Curtin D. The „EU Human Rights Charter“ and the Union legal order: the „banns“ before the marriage? / red. D. O’Keeffe and A. Bavasso. *Judicial review in European Union law: essays in honor of Lord Slynn of Hadley*. – The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 315.

²¹⁴ ETT byla 314/85 Foto-Frost [1987] ECR 4199.

²¹⁵ Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. – Oxford, 2000. P. 267-268.

²¹⁶ Anderson, D.W.K. and Demetriou, M. *References to the European Court*, 2th ed. – London: Sweet & Maxwell, 2002. P. 150-152.

²¹⁷ Ward A. (2000). P. 415.

teisėtumo, skatina atsirasti riziką, kad teismai pasirinks lengviausią kelią, t. y. nepaisant kilusių abejonių ir jų svarumo, nacionaliniai teismai gali paprasčiausiai paskelbti Europos Bendrijos teisės aktus galiojančiais, vengdami įdėti savo pastangų ir taupydami laiko bei bylinėjimosi išlaidų sąnaudas.

4.3. Išimtis iš pareigos kreiptis: *acte clair* ir *acté éclairé* doktrinos

Teisingumo Teismo išspręstoms *Da Costa* ir *CILFIT* byloms bendra tai, kad jos žymia dalimi apribojo valstybių narių nacionalinių teismų pareigą kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo. Autorės požiūriu, EB Sutarties 234(3) straipsnyje numatyta pareiga yra esminė privataus asmens teisių gynybos sąlyga, todėl labai svarbu, kad preliminarus nutarimo procedūra Europos Bendrijoje būtų gerbiama ir laikoma priemone, gebančia apginti pagrindines žmogaus teises ir laisves. Nacionaliniams teismams numatytas kreipimosi išimtis, suformuluotos aukščiau minėtuose ETT nuosprendžiuose, galima būtų visiškai pateisinti politinėje perspektyvoje ar žvelgiant iš pragmatinės pusės, tačiau turint omenyje fizinių ir juridinių asmenų teisinę padėtį, tokios išimtis galėtų nesunkiai privesti prie teisingumo paneigimo, užkertant kelią asmenims realizuoti jų teisę į teisinę gynybą.

Teisingumo Teismo *CILFIT* byloje išdėstytos kreipimosi dėl preliminarus nutarimo išimties taikymo sąlygos yra pakankamai sunki užduotis nacionaliniams teismams, kad jos būtų patenkinamos. Galima rasti išsakytų minčių, kad visiškai jų atitikimui teisėjams reikėtų turėti vos ne enciklopedinių Europos Bendrijos teisės ir kitų valstybių narių nacionalinės teisės sistemų žinių²¹⁸. Dėl šios priežasties autorė iš dalies sutinka su profesoriaus Rasmussen'o nuomone, jog *CILFIT* byloje Teisingumo Teismo įvesta išimtimi iš tikrųjų siekiama ne susilpninti EB Sutarties 234 straipsnyje įtvirtintą kreipimosi pareigą, o užtikrinti nacionaliniams teismams numatytos pareigos laikymąsi²¹⁹. Kaip bebūtų, atrodo, jog ši strategija neveikia taip, kaip norėtusi Teisingumo Teismui. Galimas to paaiškinimas – *CILFIT* sąlygos išimčiai pritaikyti yra pernelyg sunkiai išpildomos daugumai (jei ne visiems) nacionalinių teismų. Esant tokiems griežtiems reikalavimams, nacionalinis teisėjas turi tik du pasirinkimus. Jis gali visiškai pasiduoti, t. y. kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą kiekvieną kartą, kai tik jam kils bent menkiausia abejonė, susijusi su EB antrinės teisės akto nuostatomis. Arba jis pasirinks kitą kelią – jis nepaisys nustatytos sistemos pasinaudodamas tuo, ką prof. Rasmussen'as vadina *CILFIT* bylos „*giving part*“, t.y. *acte clair* doktrina, ir ignoruos bylos „*taking part*“, t. y. nustatytas išimties taikymo

²¹⁸ Schermers H.G. and Watson J.S. Article 177 EEC: Experiences and Problems. – Amsterdam: Elsevier Science Publishers B. V., 1987. P. 8.

²¹⁹ Rasmussen H. The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T.// 9 E.L.Rev. 1984. P. 253.

sąlygas²²⁰. Ankstesnis pasirinkimas yra nevykęs vertinant nacionalinių teismų kontrolę pragmatiniu požiūriu, tačiau paskutinis pasirinkimas dar prastesnis, žvelgiant į jį iš privataus individo teisių perspektyvos.

Reikia paminėti, jog profesorai Anderson²²¹ ir Demetriou²²² pasisako už *CILFIT* sąlygų švelninimą tuo mastu, kiek jos siejasi su Europos Teisingumo Teismo Konsoliduoto Darbo Reglamento²²¹ 104(3) straipsnyje nustatyta tvarka. Ši nuostata teigia: jeigu klausimas, dėl kurio Teismui yra pateiktas prašymas priimti preliminarų nutarimą, yra tapatus klausimui, dėl kurio ETT jau yra priėmęs nutarimą, jei atsakymą į klausimą galima aiškiai nustatyti iš nusistovėjusios Teismo praktikos arba jeigu atsakymas į klausimą nekelia jokių pagrįstų abejonių, ETT, pranešęs apie tai klausimą pateikusiam teismui, gali spręsti klausimą motyvuota nutartimi, kurioje prireikus nurodomas ankstesnis sprendimas arba atitinkama Teismo praktika. Todėl šių teisės tyrėjų nuomone, yra neprotinga įpareigoti nacionalinius teismus kreiptis dėl preliminarus nutarimo tais atvejais, kai pagal nustatytą tvarką ETT gali iš karto užbaigti preliminarus nutarimo priėmimo procedūrą motyvuota nutartimi²²². Savo ruožtu autorė mano, jog nebūtų per drąsu teigti, kad *CILFIT* byloje išdėstytų kreipimosi išimties sąlygų sušvelninimas, nepaisant išvardintų neigiamų aspektų, nėra teisingas žingsnis žvelgiant į jį privataus asmens akimis, kadangi ši EB Sutarties 234 straipsnyje numatyta procedūra atstoja jiems pagrindinį kelią netiesiogiai kreiptis į Teisingumo Teismą, su tikslu apginti savo teises.

Kalbant apie *acté éclairé* doktriną, byloje *CILFIT* Teisingumo Teismas išplėtė *Da Costa* byloje pateiktas sąlygas, taip suteikdamas nacionaliniams teisėjams nemenką veikimo laisvę. Be abejonės, dauguma nesikreipimo atvejų atsiranda pasinaudojus būtent šiuo - *acte éclairé* principu. Viskas, ką gali padaryti Teisingumo Teismas, siekdamas išvengti galimų manipuliacijų šiuo principu - tai užtikrinti, kad jo paties nuosprendžiai būtų aiškūs, tiksliai apibrėžti, o pozicija - vienareikšmiškai suprantama.

4.4. Teisės skųsti teismų sprendimą aukštesnės instancijos teismui apribojimo pasekmės

Byloje *Lyckeskog*²²³ Teisingumo Teismas pritarė Didžiosios Britanijos vyriausybės pateiktam siūlymui, kad nacionaliniai galutinės instancijos teismai turi apsvarstyti kreipimosi dėl preliminarus nutarimo klausimą tuo metu, kai sprendžiamas skundo peržiūrėti žemesniosios instancijos sprendimą priimtinum klausimas. Kitaip tariant, Teismo EB Sutarties 234(3) straipsnio formuluotės anglų kalba „*a case pending*“ aiškinimas turi būti suprantamas, kaip apimantis šio

²²⁰ Ibid (Rasmussen H. (1984)). P. 254 et seq.

²²¹ Europos Teisingumo Teismo Konsoliduotas Darbo reglamentas // OJ C 34, 1 February 2001. P. 1.

²²² Anderson, D.W.K. and Demetriou, M. References to the European Court, 2th ed. – London: Sweet & Maxwell, 2002. P.182.

²²³ ETT byla C-99/00 Lyckeskog [2002] ECR I-04839. Taip pat žr. darbo 3.2.1. skyrių.

skundo priimtino klausimo svarstymo stadiją. Priimdamas tokį sprendimą *Lyckeskog* byloje, Teisingumo Teismas labai siaurai traktavo nacionalinio teismo sąvoką, „kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiami“, ir taip žymia dalimi apribojo teismų, turinčių pareigą kreiptis į ETT pagal minėto EB Sutarties straipsnio 3–ios dalies nuostatas, ratą. Toks siauras požiūris, autorės nuomone, nesuderinamas su ankstesniame sprendime (*CILFIT* byloje) išreikšta nuomone, kuriame atsispindėjo labai griežta ETT nuostata į pareigą kreiptis dėl preliminarus nutarimo ir kuriame Teismas stengėsi pabrėžti tinkamą šios pareigos laikymąsi. Gali būti, kad Teisingumo Teismo darbo krūvis kaltas dėl sumažėjusio entuziazmo gauti tokių kreipimųsi, kurie, Teismo požiūriu, nėra tokie svarbūs, kad būtų laikomi priimtinais nagrinėjimui aukščiausios pakopos teismuose nacionalinėje valstybių narių teismų hierarchijoje²²⁴.

Be to, siauras Teisingumo Teismo požiūris *Lyckeskog* byloje visiškai nedera su jo ne kartą išsakyta nuostata, kad EB Sutarties 234 straipsnyje įtvirtinta procedūra yra pagrindinė asmenims prieinama teisminės kontrolės priemonė ir alternatyva tiesioginiam ieškiniiui, vadovaujantis EB Sutarties 230(4) straipsniu, Teisingumo Teisme pareikšti²²⁵. Galima sutikti, kad Europos Bendrijos teisės vienodas aiškinimas ir taikymas bus pakankamai užtikrintas nepaisant šio siauro požiūrio, tačiau kyla pagrįstas klausimas: ar Teisingumo Teismas yra teisus laikydamas, kad nacionalinėse teisės sistemose įtvirtintos apeliacinio skundo pateikimo taisyklės nesąlygoja privačių asmenų teisių apsaugos susilpninimo?

Autorės nuomone, ši problema glūdi valstybių narių nacionalinės teisės nuostatose ir teisminėje praktikoje, kuri privalo neprieštarauti Europos Bendrijos teisei, tuo pačiu ir Teisingumo Teismo EB Sutarties 234(3) straipsnio interpretacijoms. Iš vienos pusės galima teigti, kad Teismo verdiktas *Lyckeskog* byloje neteikia didelės svarbos atskirų valstybių narių nacionalinėje teisėje egzistuojančioms ir jos taikymo praktikoje iškylančioms kliūtims. Tokiu būdu visi iškelti klausimai ir atliktas tyrimas tarsi grįžta atgal į pradinį etapą, kurio tikslas buvo atsakyti į esminį klausimą, ar Europos Bendrija apskritai privalo garantuoti valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims veiksmingą teisių apsaugą Bendrijos mastu. Todėl ETT nuosprendis šioje byloje, atrodo, labiau atitinka suvereniteto teoriją, kas rodo prieštarą kitokiam Teisingumo Teismo požiūriui, išreikštam kitose šiuo atžvilgiu svarbiose bylose²²⁶.

Darytina išvada, kad bent jau teoriškai, *Lyckeskog* byloje pateiktas EB Sutarties 234(3) straipsnio aiškinimas turėtų užkirsti kelią tokioms situacijoms, kuriose patys nacionaliniai teismai savo nuožiūra sprendžia dėl kreipimosi pareigos buvimo. Tačiau Teisingumo Teismo byloje pateiktas išaiškinimas atskleidžia faktą, kad nacionalinė valstybės narės teisė ir teisminė praktika

²²⁴ Hartley T.C. The foundations of European Community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community. – Oxford, 2003. P. 284.

²²⁵ ETT byla C-50/00 P. Union de Pequeños [2002] ECR I-6677.

²²⁶ Žr. darbo 3.2.1. skyrių.

visgi turėtų būti koreguojama ir derinama su Teisingumo Teismo *opinio juris*. Vadinasi, Teismo išsakytasis siauras aiškinimo požiūris *Lyckeskog* byloje įveda sumaištį į ETT jurisprudenciją ir taip padidina nacionalinių teismų nesikreipimo dėl preliminarų nutarimų riziką.

Be to, tokia Teisingumo Teismo *Lyckeskog* bylos sprendime užšifruota žinia valstybių narių nacionaliniams teismams gali atimti ryžtą kreiptis į ETT žemesniųjų instancijų teismams. Pirmia, toks nuosprendis visiškai atleidžia nacionalinius negalutinės instancijos teismus nuo pareigos kreiptis dėl preliminarų nutarimų, jei galimybė pareikšti skundą dėl tokių teismų sprendimų egzistuoja bent formaliai (net jei tokio skundo priimtumo galimybės būtų labai ribotos). Antra, atsižvelgiant į keletą EB teisės apžvalgininkų išsakytas nuomones, kad ETT vadovaujasi *konkrečiąja teorija*²²⁷, labai tikėtina, kad dėl šios priežasties daugelis nacionalinių žemesniųjų teismų dažniausiai vadovaujasi šios teorijos teiginiais. Trečia, *Lyckeskog* bylos nuosprendis gali atrodyti ir būti suprastas kaip Teisingumo Teismo pareiškimas, kuriuo prašoma mažinti kreipimus dėl preliminarų nutarimų skaičių, ir tokiu būdu atgaivina senas idėjas, kad nacionaliniai teismai turėtų susilaikyti nuo Teismo trukdymo savo pateikiamais prašymais²²⁸.

4.5. Europos Bendrijos standartas versus Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartas?

Europos Bendrijos standartas ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartas, kaip juos autorė apibrėžė ir išnaginėjo šio darbo I-jame skyriuje, turi daug bendrų bruožų, kartu pripažįstant, kad EŽTK standartas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra labiau išplėtotas. Nesuklysimė teigdami, kad Bendrijos standartas iš esmės perėmė EŽTK branduolį. Iš to išplaukia, kad šių dviejų standartų nagrinėti juos vienas kitam priešpriešinant negalime, o turime taikyti juos lygiagrečiai, ieškodami atsakymo į klausimą, ar galimybė kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą suteikia asmenims efektyvią jų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

Abu standartai įtvirtina nuostatą, kad turi egzistuoti galimybė privatiems asmenims kreiptis į teismą ir kad ši galimybė turi būti įgyvendinama (*Johnston, Heylens* ir *Golder, Airey* bylos²²⁹). EB standartas pripažįsta teisę kreiptis į teismą esant fundamentalia teise (*Heylens* byla). EŽTK standartas papildo šią nuostatą teiginiu, jog faktinės kliūtys lygiai taip pat kaip ir visuotinai privalomomis teisės normomis įtvirtintas trukdymas pasinaudoti šia teise gali reikšti Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 ir 13 straipsnių pažeidimą (*Golder, Airey* bylos).

²²⁷ Žr. darbo 3.2.1. skyrių.

²²⁸ Anderson, D.W.K. and Demetriou, M. *References to the European Court*, 2th ed. – London: Sweet & Maxwell, 2002. P. 131-132.

²²⁹ Žr. darbo 1.5. skyrių.

Vis dėlto abu šie standartai pripažįsta galimus teisės kreiptis į teismą (ir tokiu būdu veiksmingos teisminės gynybos principo) apribojimus, nors EŽTK standartas teigia, kad tokie teisės ribojimai neturi pažeisti ar susilpninti šios teisės esmę, taip pat bet kokių suvaržymų taikymas turi būti pagrįstas teisėtu tikslu ir nebūti labiau ribojantis nei būtina teisėtam tikslui pasiekti (proporcingumo principas). Be to, EŽTK standartas nereikalauja, kad egzistuotų toks valstybės teismas, kuris turėtų kompetenciją nepaisyti nacionalinės teisės ar galėtų pripažinti jos nuostatas negaliojančiomis (*James and others v. the United Kingdom, Leander* bylos).

Europos Žmogaus Teisių Konvencija yra grynai tarptautinė sutartis, priimta pagal visas tarptautinės viešosios teisės taisykles ir atitinkanti tradicinės tarptautinės sutarties požymius. Pirmasis Konvencijos straipsnis įtvirtina tik Susitariančiųjų šalių pareigą „garantuoti kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui Konvencijos I –jame skyriuje apibrėžtas teises bei laisves“. EŽTK nenustato susitariančiosioms šalims pareigos inkorporuoti Konvencijos nuostatas į nacionalinę teisę, taip pat nenurodo jokių taisyklių, kaip šios nuostatos turėtų būti įtrauktos į valstybių nacionalinės teisės sistemas. Tai paaiškina, kodėl Europos Žmogaus Teisių Teismas negalėjo aiškinti Konvencijos 6 ir 13 straipsnių kaip reikalaujančių, kad egzistuotų tokie nacionaliniai teismai, turintys galią atlikti teisminę peržiūrą, vadovaudamiesi Konvencijos nuostatomis²³⁰.

Iš kitos pusės, Europos Bendrijos teisės sistema, nepaisant jos kilmės šaknų tarptautinėje teisėje, yra *sui generis* viršnacionalinio pobūdžio teisinė tvarka²³¹. Bendrijos teisė turi viršenybę valstybių narių nacionalinei teisei, tiek ankstesniosios, tiek vėlesnės teisėkūros atžvilgiu²³². Be to, visi nacionaliniai teismai privalo pašalinti bet kokias Bendrijos teisei prieštaraujančias nacionalinės teisės normas ir taisykles²³³. Šiuo atžvilgiu, kiekvieną nacionalinį teismą galime laikyti savotišku „konstituciniu teismu“, įgaliotu nuolat rūpintis tinkamu EB teisės nuostatų aiškinimu ir taikymu valstybėse narėse.

Aukščiau išvardinti teiginiai, autorės vertinimu, atskleidžia svarbiausius Europos Bendrijos ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartų skirtumus. Tai leidžia tvirtinti, kad reikšmingų skirtumų egzistavimas sukuria ir skirtingas pasekmes tarp ETT ir EŽTK precedentų teisės, kaip pavyzdžiui, aukščiau minėtoje *James and others v. the United Kingdom* byloje. Vadovaujantis Europos Bendrijos teisės sistema, privatūs asmenys gali kreiptis į valstybės narės teismus su prašymu netaikyti nacionalinės teisės normų, kurios jų nuomone, prieštarauja EB teisei, o nacionaliniai teismai turi kompetenciją tokį asmenų prašymą patenkinti. Todėl atrodo keblu ir problemiška tai, kad šie asmenys neturi tokių pačių galimybių kreiptis į kompetentingą teismą, kai

²³⁰ Ovey C. and White R. *European Convention on Human Rights*, 3rd ed. – Oxford, 2002. P. 394.

²³¹ ETT byla C-26/62 *Van Gend en Loos* [1963] ECR I.

²³² ETT byla 6/64 *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585.

²³³ ETT byla 106/77 *Simmenthal* [1978] ECR 629, 21 para.

iškyla EB institucijų priimtų teisės aktų, pažeidžiančių pirmines EB teisės nuostatas, teisėtumo klausimas. Autorė daro išvadą, kad tai tolygu lygiavertiškumo principo paneigimui, nors šis principas Europos Bendrijoje buvo išplėtotas kiek kitokiame kontekste. Egzistuojantis kompetencijos tarp nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo paskirstymas, kai kalbame apie Europos Bendrijos teisės aktų teisėtumo kontrolę, nesikreipimo dėl preliminaraus nutarimo atveju išryškina situaciją, netoleruotiną privačių asmenų teisių apsaugos atžvilgiu ir tokiu būdu neatitinka nei vieno iš dviejų minėtų standartų.

Kiti šių dviejų standartų aspektai, autorės vertinimu, taip pat patvirtina tokią išvadą. Kaip minėta aukščiau, teisė kreiptis į teismą gali būti apribota tokiu mastu, koku nėra pažeidžiama ar pakenkiama šios teisės esmei, taip pat kai tokių apribojimų taikymas grindžiamas teisėtu tikslu ir yra adekvatus bei proporcingas šiam tikslui²³⁴. Pagrindinė priežastis, kodėl tik Europos Teisingumo Teismas ir Pirmosios Instancijos Teismas turi galią paskelbti EB teisės aktus neteisėtais yra ta, kad tai laikoma vieninteliu būdu užtikrinti Europos Bendrijos teisės vienodą taikymą visos Bendrijos mastu. Autorė sutinka, kad šis siekis galėtų pateisinti sprendimą apriboti teismų kompetenciją pripažinti EB teisės aktus neteisėtais, ją suteikiant tik Bendrijos teismams. Tačiau toks siekis visiškai nederą su tikslu laiduoti egzistuojančios Europos Bendrijos teisinių priemonių sistemos veiksmingumą, kadangi ši teisinių priemonių sistema neverčia Bendrijos teisėkūrą įgyvendinančius subjektus laikytis tokių pačių kontrolės principų, kokius taiko nacionaliniai įstatymų leidėjai.

Galų gale, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Konvencijos standartą, asmenims suteikiamos teisės privalo būti ne vien teorinės ar iliuzinės, tačiau praktiškai įgyvendinamos ir veiksmingos, tas pats pasakytina ir apie teisę kreiptis į teismą²³⁵. Nagrinėjant Teisingumo Teismo praktiką, gali kilti klausimas, ar pareiga kreiptis preliminaraus nutarimo EB Sutarties 234(3) straipsnio prasme, netapo pernelyg apribota, ir dėl to nebegalinti garantuoti privatiems subjektams tinkamos teisės į teisinę gynybą? Remiantis Švedijos statistika, pateikta *Lyckeskog* byloje, kasmet šalies nacionaliniams teismams yra paduodama per dvidešimt keturis (24) tūkstančius apeliacinių skundų, iš jų priimami tik penki (5) tūkstančiai, o jų patenkinama viso labo tik 150 – 200 atvejų, t. y. apytikriai 3 - 4 % visų pateiktų apeliacinių skundų ir tai sudaro vos 0.6 – 0.8 % visų iškeliamų bylų. Koks šių bylų skaičius tiesiogiai siejasi su Europos Bendrijos teisės klausimais, nėra žinomas, tačiau pateiktieji skaičiai atrodo labai liūdnei žvelgiant į juos privataus asmens akimis.

²³⁴ Žr. darbo 1.5. skyrių.

²³⁵ EŽTT byla *Airey v. Ireland*, Judgment of 9 Oktober 1979, A32. 24 para, taip pat žr.: EŽTT byla *Belgian Linguistic*, Judgment of 23 July 1968, A6, 3-4 paros (taip pat žr. darbo 1.5. skyrių).

IŠVADOS

Apibendrinant tai, kas išdėstyta ir išnagrinėta šiame magistro darbe, būtina išskirti ir pristatyti šias darbo išvadas:

1. Veiksminga teisinė gynyba – vienas iš pagrindinių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų. Be to, EB teisė remiasi teisinės valstybės, arba teisės viešpatavimo idėja, todėl Bendrija turi gerbti valstybių narių privatiems asmenims suteikiamas pagrindines teises ir EB Sutartyje numatytomis teisminės gynybos priemonėmis užtikrinti deramą šių teisių apsaugą. Vadinasi, preliminarus nutarimo paskirtis ir tikslas neapsiriboja vien siekiu užkrinti vienodą EB teisės aiškinimą ir taikymą. Ne mažiau svarbi šios teisminės procedūros funkcija – Bendrijos piliečių teisių ir teisėtų interesų gynyba.
2. Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, EB Sutarties 230, 241 ir 234 straipsniai sukūrė Bendrijoje universalią teisinių priemonių ir procedūrų sistemą, laiduojančią teisminę EB institucijų priimtų aktų peržiūrą. Kadangi EB Sutarties 230(4) str. nustatyta tiesioginio ieškinio pateikimo teisė privatiems asmenims yra griežtai apibrėžta (tai byloja ir ETT praktikoje suformuluotas tiesioginės ir konkrečios sąsajos, arba „*Plaumann'o testas*“), norminių EB teisės aktų teisėtumo kontrolę Bendrijos piliečiai gali pasiekti preliminarus nutarimo procedūros pagalba, kuri iš dalies kompensuoja jų ribotą teisę tiesiogiai ginčyti EB institucijų priimtus aktus.
3. EB Sutarties 234 straipsnyje įtvirtinta nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą reiškia, jog preliminarus nutarimo procedūra Bendrijos piliečiams suteikia tik netiesioginę kreipimosi dėl preliminarus nutarimo galimybę. Todėl valstybių narių fiziniai ir juridiniai asmenys yra visiškai priklausomi nuo nacionalinio teismo, kuris kiekvienu konkrečiu atveju savo nuožiūra sprendžia, ar nagrinėjamoje byloje iškilusius taikytinos EB teisės klausimus būtina perduoti Teismui. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad pati preliminarus nutarimo procedūros prigimtis lemia tai, jog didele dalimi šios procedūros veiksmingumas ir nauda privataus asmens teisių gynybos atžvilgiu priklauso nuo nacionalinių teismų valios.
4. Valstybių narių teismų diskreciją riboja EB Sutarties 234(3) straipsnis, kuris nustato kreipimosi dėl preliminarus nutarimo pareigą tada, kai nacionalinio teismo sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas. Teisingumo Teismo praktikoje išryškėja kiti pareigos kreiptis atsiradimo pagrindai: tai situacijos, kai nacionalinis teismas abejoja EB teisės akto galiojimu ir dėl to ketina netaikyti jo nagrinėjamoje byloje (*Foto-Frost byla*); taip pat tokie atvejai, kai valstybės narės teismas ketina netaikyti ar panaikinti nacionalinį teisės aktą, kuris įgyvendina EB teisės normas

(*Zuckerfabrik Süderdithmarschen byla*).

5. EB Sutarties 234(3) straipsnyje nustatytos valstybės narės teismo, „kurio sprendimai negali būti toliau apskundžiami pagal nacionalinę teisę“, sąvokos tikroji prasmė vis dar išlieka karštu diskusijų objektu. Nepaisant didesnės dalies EB teisės tyrėjų išsakytų argumentų, palaikančių *konkrečiąją teoriją*, ir ja besiremiančios nacionalinių teismų praktikos, *Lyckeskog* byloje pateiktas išaiškinimas byloja, jog Teismas pasirinko *abstrakčiąją teoriją*, pagal kurią pareiga kreiptis dėl preliminarus nutarimo saisto tik aukščiausius valstybių narių nacionalinius teismus.
6. Teisingumo Teismo pasirinkta pozicija žymia dalimi apriboti teismų, kurie turi pareigą kreiptis dėl preliminarus nutarimo, ratą visiškai nedera su ETT ne kartą išsakyta nuostata, kad EB Sutarties 234 str. įtvirtinta procedūra yra pagrindinė asmenims prieinama teisminės kontrolės priemonė ir alternatyva tiesioginiam ieškiniumi, vadovaujantis EB Sutarties 230(4) straipsniu, pareikšti. Galima sutikti, kad nepaisant šio siauro požiūrio, EB teisės vienodas aiškinimas ir taikymas bus pakankamai užtikrintas, tačiau asmens teisių gynybos atžvilgiu toks požiūris įveda sumaištį į ETT praktiką, taip padidindamas nacionalinių teismų nesikreipimo dėl preliminarus nutarimo riziką, ir sąlygoja privačių asmenų teisių apsaugos susilpninimą. To padėtų išvengti nuosekli ir vienareikšmiškai suprantama Teisingumo Teismo pozicija.
7. Paskutinės instancijos valstybių narių nacionaliniams teismams nustatyta kreipimosi dėl preliminarus nutarimo pareiga nėra absoliuti. ETT pripažintos *acte clair* ir *acté éclairé doktrinos*, kuriomis pasinaudodami, teismai gali būti atleisti nuo šios pareigos, suteikia progą nacionaliniams teismams apeiti kreipimosi pareigą tais atvejais, kai dėl tam tikrų priežasčių sąmoningai siekiama to išvengti. Autorė sutinka su profesorių H. Rasmussen'o bei H.G. Schermers išsakytais teiginiais, kad Teismo nustatytos *acte clair* išimties taikymo sąlygos yra pakankamai sunkiai išpildomos (kaip pvz. pareiga įsitikinti, kad iškilęs EB teisės klausimas yra vienodai suprantamas ir aiškus visiems valstybių narių nacionaliniams teismams bei Teisingumo Teismui), vis dėlto jos neužkerta kelio atsirasti tikimybei, kad nacionaliniai teismai gali klaidingai įvertinti EB teisės aiškinimo ir taikymo akivaizdumą, o tai kelia grėsmę tinkamam privataus asmens teisių apsaugos ir gynybos principo Bendrijoje įgyvendinimui.
8. Siekiant Europos Bendrijoje užtikrinti privatiems asmenims teisę į veiksmingą teisminę gynybą, valstybės narės turėtų ryžtis reformuoti EB teisėje įtvirtintą teisinių priemonių sistemą ir ištaisyti joje esančius trūkumus. Tai turėtų būti daroma atsižvelgiant ne tik į praktinius preliminarus nutarimo procedūros įgyvendinimo sunkumus, bet ir į būtinybę šios procedūros pagalba laiduoti asmenims jų subjektinę teisę kreiptis į teismą ir tuo

pačiu – į veiksmingą teisinės gynybos priemonę. Šiuo tikslu taip pat vertėtų atkreipti dėmesį į Teisingumo Teismo *Unión de Pequeños ir Jégo Quéré* byloje išsakytas užuominas, liečiančias tiesioginių ieškinių pateikimo trūkumus ir galimus šių problemų sprendimo kelius.

9. Autorės nuomone, pasiekti aukščiau minėtą tikslą valstybių narių lygmeniu taip pat padėtų aktyvesnis nacionalinėse teisės nuostatose bei atskirų valstybių teisminėje praktikoje glūdinčių problemų sprendimas. Europos Bendrijos lygmeniu didelę atspirtį stiprinant privataus asmens teisių apsaugą suteiktą Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimas, kurios sudėtyje esančioje Europos Pagrindinių Teisių Chartijoje įtvirtintos pagrindinės asmens teisės įgytų tvirtą teisinį pagrindą.

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: preliminarus nutarimo procedūra, teisinių priemonių sistema, pareiga kreiptis į Europos Teisingumo Teismą, veiksminga teisminė gynyba.

Teisė kreiptis į teismą yra esminė individo subjektinių teisių apsaugos sąlyga. Tas pats pasakytina ir apie asmenims suteikiamas teises Bendrijos teisės sistemoje. Europos Teisingumo Teismas (ETT) turi išimtinę teisę atlikti Europos Bendrijos institucijų priimtų aktų teisėtumo priežiūrą. Be to, ETT pavesta aiškinti EB teisės nuostatas. Šiuo metu tiesioginio kreipimosi į ETT ribos, vadovaujantis EB Sutarties 230(4) straipsniu, yra griežtai apribotos. Todėl netiesioginis kreipimasis į ETT, pasinaudojant preliminarus nutarimo procedūra, valstybių narių nacionaliniuose teismuose tapo bene labiausiai paplitusiu ir dažniausiai naudojamu teisinės gynybos keliu asmenims, siekiantiems apginti savo teises ir teisėtus interesus, kuriuos laiduoja EB teisė. Teisingumo Teismas savo praktikoje yra ne kartą pažymėjęs, kad preliminarus nutarimo procedūra laikytina alternatyva tiesioginio ieškinio padavimo procedūrai pagal EB Sutarties 230 straipsnio 4 dalį ir tuo būdu akcentavęs EB Sutartimi įtvirtintos teisinių priemonių sistemos universalumą. Vis dėlto ETT vėlesnėje praktikoje netiesiogiai pripažino, kad ši Bendrijos teisėje įtvirtinta teisinių gynybos priemonių sistema nėra tokia ideali, kokios norėtusi, ir kartu nurodė valstybėms narėms pareigą panaikinti joje egzistuojančius trūkumus ir spragas.

Pagrindinė preliminarus nutarimo procedūros problema yra ta, kad ji nėra tiesiogiai prieinama individams, o skirta valstybių narių nacionaliniams teismams. Pastariesiems suteikta teisė kiekvienu konkrečiu atveju savarankiškai spręsti, kreiptis ar ne į Teisingumo Teismą su prašymu priimti preliminarų nutarimą nagrinėjant bylą, taip pat kaip suformuluoti tuos klausimus, kurie bus pateikti ETT. Be to, nors EB Sutarties 234 straipsnio 3 dalis įpareigoja į Teismą kreiptis tuos nacionalinius teismus, kurių sprendimas negali būti apskūstas apeliacine tvarka, tačiau susirūpinimą kelia Teisingumo Teismo jurisprudencijoje išsakyta pozicija, jog ir ši EB Sutartyje įtvirtinta pareiga nacionaliniams teismams nėra absoliuti. Akivaizdu, jog tokių išimčių ir jų taikymo sąlygų egzistavimas sukuria galimybes valstybių narių nacionaliniams teismams neteisingai jas interpretuoti ar netgi sąmoningai jomis piktnaudžiauti. Tai gali privesti prie asmens subjektinių teisių, o tuo pačiu ir teisingumo paneigimo, kadangi tai reiškia, jog asmenims užkertamas kelias kreiptis į tokį teismą, kuris tėra vienintelis, kompetentingas patenkinti jų skundą.

Šiuo darbu siekiama išanalizuoti, ar Europos Bendrijos teisės sistema užtikrina asmenims veiksmingą teisminę gynybą preliminarus nutarimo procedūros prasme, ypatingą dėmesį teikiant valstybių narių nacionalinių teismų pareigos kreiptis dėl preliminarus nutarimo sampratai, kaip ją savo praktikoje yra suformulavęs Teisingumo Teismas.

SUMMARY

Keywords: preliminary ruling procedure, the system of legal remedies, the duty to refer questions of EC law to the European Court of Justice, effective judicial protection.

Access to court is essential for the protection of all rights of individuals. The same holds true for the rights individuals derive from Community law. The European Court of Justice (ECJ) is the only court competent to review the legality of acts of the Community institutions. In addition, the ECJ has the last word on the interpretation of Community law. The direct access for individuals to the ECJ, pursuant to Article 230(4) EC, is strictly limited. Thus, the indirect access to the Court through national courts by means of the preliminary ruling procedure has become the most common procedural route for individuals. The Court has repeatedly indicated this procedure as an alternative to Article 230(4) EC and has emphasised the completeness of the system of remedies of the EC Treaty. Although in the last jurisprudence the ECJ has indirectly admitted that the system of remedies is not as complete as it should be and has appealed to the responsibility of the Member States to amend the system.

The main problem with the preliminary ruling procedure is that it is not a matter of right for individuals. It is up to the national court to decide whether or not to seek a preliminary ruling and how to phrase the questions submitted to the ECJ. National courts “against whose decisions there is no judicial remedy” are obligated to refer questions of Community law to the ECJ, but the Court has ruled that this duty is not absolute. Apparently it happens that these limitations, and the conditions for their application, are misconstrued or deliberately abused by national courts. This can lead to a denial of justice for individuals, as they are cut off from access to the only court that is fully competent to grant their claims. Furthermore, the Court has taken a narrow view on the question of which courts are under an obligation pursuant to Article 234(3) EC and ruled that only the highest courts in the national hierarchy are under the obligation, even if admission to that court is subject to the grant of leave to appeal.

The purpose of this thesis is to examine whether individuals receive effective judicial protection by means of the preliminary ruling procedure, particularly in light of the duty to refer as interpreted by the European Court of Justice.

NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Consolidated version of the Treaty establishing the European Community, OJ C 325, 12.24.2002.
2. Treaty on European Union (TEU), OJ C 325, 24.12.2002.
3. Treaty establishing a Constitution for Europe (Constitution Treaty), OJ C 169, 18.7.2003. (Lietuvių kalba: Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Valstybės žinios. 2006-11-02, Nr. 117-4452).
4. The Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C 364, 18.12.2000.
5. Tarybos direktyva 76/207/EEC, OJ 45, 19.02.1975.
6. Tarybos direktyva 65/65/EEC, OJ 22-369, 09.02.1965.
7. Europos Teisingumo Teismo Konsoliduotas Darbo reglamentas, OJ C 34, 01.02.2001.

Kitos tarptautinės sutartys ir konvencijos

8. Universal Declaration on Human Rights, 10.12.1948,
<http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/text1_en.htm> (2006-12-18)
9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7 // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 95-3016.

Specialioji literatūra

10. Anderson Q.C., David W.K. and Demetriou M. References to the European Court, 2th ed. - London: Sweet & Maxwell, 2002.
11. Bebr G. The rambling ghost of Cohn-Bendit: acte clair and the Court of Justice // Common Market Law Review. 1983, Nr. 20.
12. Brown Ch. and Morijn J. Case C-263/02 P, Commission v. Jégo-Quééré & Cie SA, judgment of the Sixth Chamber, 1 April 2004 // Common Market Law Review. 2004, Nr. 41.
13. Canor I. Primus inter pares. Who is the ultimate guardian of fundamental rights in Europe // European Law Review. 2000, Nr. 25.
14. Corthaut T. Case CFI May 3, 2002, Jégo-Quééré v. Commission, T-177/01 and C-50/00 P ECJ, 25 July 2002, Unión de Pequeños Agricultores v. Council // Colum. J. Eur. L. 2002, Nr. 9.
15. Craig P. and De Búrca G. EU law: Text, cases and materials. - New York: Oxford University Press Inc., 2003.
16. Curtin D. The “EU Human Rights Charter” and the Union legal order: the ‘banns’ before the marriage? / red. D. O’Keeffe and A. Bavasso. Judicial review in European Union law: essays in honor of Lord Slynn of Hadley. - The Hague, 2000.
17. Douglas-Scott S. Constitutional Law of the European Union. – England, 2002.

18. Hartley T. C. *Constitutional Problems of the European Union*. - Portland: Hart Publishing, 1999.
19. Hartley T. C. *The foundations of European Community law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*. - New York: Oxford University Press Inc., 2003.
20. Jacobs F. G. *Enforcing Community rights and obligations in national courts: striking the balance / red. A. Biondi and J. Lonbay. Remedies for breach of EC law*. - England: John Wiley & Sons Ltd., 1997.
21. Jacobs F. G. *Access to justice as a fundamental right in European law / red. R. Iglesias, G. Carlos, D. Ole ir kt. Mélanges en hommage à Fernand Schockweiler*. - Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft., 1999.
22. Jacobs F. G. *The evolution of the European legal order // Common Market Law Review*. 2004, Nr. 41.
23. Katuoka S. *Sutarties dėl Konstitucijos Europai ypatybės // Jurisprudencija*. 2005, T. 72(64).
24. König C. *EU-, EG – Prozeßrecht: mit Aufbaumustern und Prüfungsübersichten / Christian König; Matthias Pechstein; Claude Sander. Unter Mitarbeit von Christiane Busch, 2 Auflage* - Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.
25. König C., Haratsch A. *Europarecht / Unter Mitarbeit von Friedericke Meurer und Christiane Busch*. - 4 Auflage - Tübingen: Mohr Siebeck, 2003.
26. MacCormic N. *Questioning sovereignty*. - New York: Oxford University Press Inc., 1999.
27. Mancini G. F. *The making of a constitution for Europe // Common Market Law Review*. 1989, Nr. 26.
28. Mancini G. F. and Keeling D. T. *From CILFIT to ERT: the Constitutional Challenge facing the European Court // European Law Journal*. 1991, Nr. 11.
29. Mancini G. F. and Keeling D. T. *Democracy and the European Court of Justice // Montly Labor Review*. 1994, Nr. 57:2.
30. Merrills J.G. and Robertson A.H. *Human Rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights, 4th ed.* - United Kingdom: Manchester University Press, 2001.
31. Miller D. *The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought*. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1987.
32. Norkus R. *Prapiestytė D. ir Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. - Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005.
33. Oexle A. *Einwirkungen des EG – Vorabentscheidungsverfahrens auf das nationale Verfahrensrecht // NVwZ*. 2002, Heft 11.
34. Ovey C. and White R. C. A. *European Convention on Human Rights, 3th ed.* - New York: Oxford University Press Inc., 2002.
35. Pescatore P. *The Doctrine of “Direct Effect”: An Infant Disease of Community Law // European Law Review*. 1983, Nr. 8.
36. Ragolle F. *Access to justice for private applicants in the Community legal order: recent (r)evolutions // European Law Review*. 2003, Nr. 28.

37. Raitio J. What is the court of final instance in the framework of Article 234(3) EC in Sweden? – Preliminary Ruling in the Criminal Proceedings Against Kenny Roland Lyckeskog // *Europas Tagesschrift*. 2003, Nr.1.
38. Rasmussen H. The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T. // *European Law Review*. 1984, Nr. 9.
39. Rasmussen H. On law and policy in the European Court of Justice. – Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
40. Rasmussen H. *European Court of Justice*. - København: Gad Jura, 1998.
41. Rinkevičiūtė E. Europos Sąjungos teisės vienodo interpretavimo valstybių narių teismų praktikoje garantijos // *Jurisprudencija*. 2005, T. 72(64).
42. Ruddy F. *St. International law in the Enlightenment*. - New York: Oceana Publications Inc., 1975.
43. Schermers H. G. and Waelbroeck D. F. *Judicial Protection in the European Union*. - The Hague: Kluwer Law International, 2001.
44. Schermers H.G. and Watson J.S. *Report of the Conference / red. H. G. Schermers, C.W.A Timmermans and others. Article 177 EEC: Experiences and Problems*. – Amsterdam: Elsevier Science Publishers B.V., 1987.
45. Steiner J. W. L. and Twigg-Flesner Ch. *Textbook on EC law*, 8th ed. - New York: Oxford University Press Inc., 2003.
46. Szyszczak E. Making Europe more relevant to its citizens: Effective judicial process // *European Law Review*. 1996, Nr. 21.
47. Timmermans Ch. The European Union's judicial system // *Common Market Law Review*. 2004, Nr. 41.
48. Van Dijk P. and van Hoof G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 3th ed. - The Hague: Kluwer Law International, 1998.
49. Ward A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. - New York: Oxford University Press Inc, 2000.
50. Weiler J.H.H. *The Constitution of Europe: "Do the new clothes have an emperor?" and other essays on European integration*. - Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Teismų praktika

Europos Teisingumo Teismo (ETT) ir Pirmosios Instancijos Teismo (PIT) sprendimai, Generalinių Advokatų nuomonės

51. ETT byla 25/62 *Plaumann & Co. v Commission of the European Economic Community* [1963] ECR 95 (Plaumann).
52. ETT byla 26/62 *N.V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend en Loos* [1963] ECR 1 (Van Gend en Loos).

53. ETT sujungtos bylos 28-30/62 *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV and Hoechst-Holland NV v Nederlandse Belastingadministratie* [1963] ECR 31 (Da Costa).
54. ETT byla 6/64 *Flaminio Costa v ENEL* [1964] ECR 585 (Costa v ENEL).
55. ETT byla 44/65 *Hessische Knappschaft v. Maison Singer et Fils* [1965] ECR 965 (Hessische).
56. ETT byla 29/69 *Stauder* [1969] ECR 419.
57. ETT byla 4/73 *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities* [1974] ECR 491 (Nold).
58. ETT byla 166/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1974] ECR 38 (*Rheinmühlen*).
59. ETT byla 33/76 *Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECR 1989 (Rewe).
60. ETT byla 45/76 *Comet BV v Produktschap voor Siergevassen* [1976] ECR 2043 (Comet).
61. ETT byla 107/76 *Hoffmann-La Roche AG v Centrafarm Vertriebsgesellschaft Pharmazeutischer Erzeugnisse mbH* [1977] ECR 957 (Hoffmann-La Roche).
62. ETT byla 106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal S.p.A.* [1978] ECR 629 (Simmenthal).
63. ETT byla 283/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415 (CILFIT).
64. ETT byla 11/82 *Piraiki – Patraiki v. Commission* [1985] ECR 207.
65. ETT byla 294/83 *Parti écologiste “Les Verts” v European Parliament* [1986] ECR 1339 (Les Verts).
66. ETT byla 222/84 *Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] ECR 1651 (Johnston).
67. ETT byla 314/85 *Firma Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199 (Foto-Frost).
68. ETT byla 222/86 *Heylens* [1987] ECR 4097 (Heylens).
69. ETT byla 66/88 *International Chemical Corporation v. Amministrazione delle Finanze dello Stato* [1981] ECR 1191 (ICC).
70. ETT bylos C-143/88 ir Nr.92/89 *Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG v. Hauptzollamt Itzehoe* [1991] ECR I-415 (Zuckerfabrik).
71. ETT byla C-213/89 *The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others* [1990] ECR I-2433 (Factortame I).
72. ETT byla C-260/89 *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE and Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas and Nicolaos Avdellas and others* [1991] ECR 2925, para 41 (ERT).
73. ETT byla C-338/95 *Wiener SI GmbH v. Hauptzollamt Emmerich* [1997] ECR I-6495 (Wiener).
74. ETT byla C-120/97, *Upjohn Ltd. V. The Licencing Authority established by the Medicines Act 1968 and others* [1999] ECR I-223 (Upjohn).
75. ETT byla C-185/97 *Belinda Jane Coote v. Granada Hospitality Ltd.* [1998] ECR I-5199 (Coote).

76. PIT byla T-54/99 max. mobil Telekomunikation Service [2000] ECR II-313.
77. ETT byla C-50/00 *Unión de Pequeños Agricultores v. Council of the European Union* [2002] ECR I-6677 (*Unión de Pequeños*).
78. ETT byla C-99/00 Lyckeskog [2002] ECR I-04839 (Lyckeskog).
79. ETT byla C-224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239 (Köbler).
80. PIT byla C-263/02 P *Commission v. Jégo-Quéré et Cie SA* [2004] ECR 0 (Commission v Jégo-Quéré).
81. ETT byla T-177/01, *Jégo-Quéré et Cie SA v. Commission* [2002] ECR II-2365 (Jégo-Quéré), taip pat PIT byla C-263/02 P.
82. ETT nuomonė 1/91 [1991] ECR I-6084 (The EEA Opinion).

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

83. *Airey v. Ireland*, Judgement of 9 October 1979, Nr. A 32.
84. *Ashingdane v. the United Kingdom*, Judgement of 18 May 1985, Nr. A 93.
85. *Bryan v. the United Kingdom*, Judgement of 22 November 1995, Nr. A 335.
86. *Golder v. the United Kingdom*, Judgement of 21 February 1975, Nr. A 18.
87. *Gustafsson v. Sweden*, Judgement of 25 April 1996, Reports 1996-II.
88. *James and others v. the United Kingdom*, Judgement of 21 February 1986, Nr. A 98.
89. *Klass and others v. Germany*, Judgement of 6 September 1978, Nr. A 28.
90. *Leander v. Sweden*, Judgement of 26 March 1987, Nr. A 116.
91. *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, Judgement of 10 February 1983, Nr. A 43.
92. *Matthews v. the United Kingdom*, Judgement of 18 February 1999, Application no. 24833/94, Reports of Judgments and Decisions 1999-I.
93. *W, B and R v. the United Kingdom*, Judgements of 8 July 1987, Nr. A 121.

Kiti šaltiniai

94. Association of the Councils of State and Supreme Court Administrative Jurisdictions of the Europeans Union. 18th colloquium in Helsinki, 20 and 21 May 2002. Revised version according to the discussions at the Colloquium. General report on the colloquium subject “The preliminary reference to the Court of Justice of the European Communities”.
<http://www.juradmin.eu/en/newsletter/pdf/Hr_1-En.pdf> (2006-12-18).
95. Commission in the legal nature of the Charter: COM (2000)644.
96. Declaration concerning the Explanations relating to the Charter of Fundamental rights, CIG 87/1/04 ADD 2 REV 2. <<http://ue.eu.int/igcpdf/en/04/cg00/cg00087-ad02re02.en04.pdf>> (2006-12-18).

97. Discussion paper on the Charter/ECHR (CONV 116/02 WG II 1), The European Convention – the Secretariat, Brussels, 18 June 2002 (20.06) (OR. fr), <<http://gandalf.aksis.uib.no/~brit/EXPORT-EU-Constitution/Export-Document-CONV/CONV-116-02-06-18-EN/index.html>> (2006-12-18).
98. Pernice I. The Charter of fundamental rights in the constitution of the European Union, <http://europa.eu.int/constitution/futurum/conothacad_2002_en.htm> (2006-12-18).
99. The European Convention – the Secretariat CONV 72/02, Brussels, 31 May 2002 (03.05) (OR. fr), <<http://gandalf.aksis.uib.no/~brit/EXPORT-EU-Constitution/Export-Document-CONV/CONV-072-02-05-31-EN/index.html>> (2006-12-18).
100. Reasoned Opinion of the European Commission for Sweden, 13.11.2004, ref: 2003/2161 C(2004) 3899, <http://www.pointlex.se/filarkiv/document/2004/11/9/EU-motivering_0.pdf> (2006-12-18).
101. The Annual Report “Statistics of judicial activity of the European Court of Justice” <<http://curia.europa.eu/en/instit/presentationfr/rapport/stat/st05cr.pdf>> (2006-12-18).